

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
===== HAVI FOLYÓIRATA. =====

SZERKESZTI

PINTÉR JENŐ.

===== TIZEDIK ÉVFOLYAM. =====
KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.
===== BUDAPEST. 1921. =====

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1911-ben alakult. Célja a magyar irodalomtörténet művelése. A Társaság felolvasásokat rendez, kutatásokat támogat s havi folyóiratot ad ki. Tagja lehet a magyar irodalomtörténet minden barátja, aki tagsági díj fejében évi 40 koronát, vagy alapítványképpen egyszersmindenkorra 1000 koronát fizet. Ennek fejében minden tag megkapja a Társaság folyóiratát és résztvehet a Társaság ülésein. Azok, akik nem tagjai a Társaságnak, továbbá az iskolák, könyvtárak, társas-körök évi 80 korona előfizetési árért rendelhetik meg folyóiratunkat.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tisztikara: Elnök: Négyesy László. Alelnökök: Dézsi Lajos, Viszota Gyula, Szász Károly, Zoltvány Irén. Titkár: Alszeghy Zsolt. Szerkesztő: Pintér Jenő. Jegyző: Brisits Frigyes. Pénztáros: Ágner Lajos. Tiszteleti tagok: Beöthy Zsolt, Szilády Áron.

Választmányi tagok: Angyal Dávid, Badies Ferenc, Bajza József, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Bán Aladár, Bánóczy József, Békefi Remig, Binder Jenő, Birkás Géza, Bleyer Jakab, Borbély István, Császár Elemér, Császár Ernő, Czapáry László, Eckhardt Sándor, Erdélyi Pál, Ferenczi Zoltán, Fest Sándor, Gagyhly Dénes, Galamb Sándor, Gárdonyi Géza, Gragger Róbert, Gulyás József, Gulyás Pál, Gyomlay László, Gyöngyösy László, György Lajos, Gyulai Ágost, Hajnóci Iván, Harsányi István, Hegedűs István, Horváth Cyrill, Horváth János, Huszti Józsefné, Imre Lajos, Imre Sándor, Jakab Ödön, Jánosi Béla, Kardos Albert, Kádár Jolán, Kéty Lajos, Kisparti János, Kiss Ernő, Kőrös Endre, Kristóf György, Kürti Menyhért, Lakatos Vince, Leffler Béla, Lehr Albert, Lengyel Miklós, Madai Gyula, Mareczinkó Ferenc, Melich János, Mitrovics Gyula, Morvay Győző, Német Károly, Oberle Károly, Olgyai Bertalan, Pais Dezső, Pap Károly, Papp Ferenc, Paulovits István, Pekár Gyula, Perényi József, Pitroff Pál, Radó Antal, Radványi Kálmán, Riedl Frigyes, Sajó Sándor, Sebestyén Gyula, Sík Sándor, Solymossy Sándor, Szegedy Rezső, Szily Kálmán, Szinger Kornél, Szinnyei Ferenc, Thienemann Tivadar, Tolnai Vilmos, Tordai Anyos, Vargha Damján, Vargha Gyula, Várdai Béla, Veress Samu, Voinovich Géza, Wallentinyi Samu, Werner Adolf, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla, Zsigmond Ferenc.

Az Irodalomtörténet dolgozótársai: Alszeghy Zsolt, Baranyai Zoltán, Baros Gyula, Béteky László, Brisits Frigyes, Császár Ernő, Galamb Sándor, Gulyás Pál, Gyöngyösy László, Hajnóczy Iván, Halász László, Klemm Antal, Mitrovics Gyula, Perényi József, Pintér Jenő, Sík Sándor, Szigetvári Iván, Szilágyi Ágota, Tolnai Vilmos, Vajthó László, Velezdi Mihály, Zolnai Béla, Zsigmond Ferenc.

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Lap
<i>Galamb Sándor</i> : Rákosi Jenő	12
<i>Mitrovics Gyula</i> : Nehány időszerű esztétikai kérdés	1
<i>Szigetvári Iván</i> : Greguss Ágost mint költő	116
<i>Zolnai Béla</i> : Mátyás-mondáink eredete és fejlődése	126
<i>Zsigmond Ferenc</i> : Gárdonyi Géza	97

Értekezések.

<i>Hajnóczy Iván</i> : Az első magyar hexameter	140
<i>Hajnóczy Iván</i> : Az első magyar Homeros-fordítás részlet	140
<i>Klemm Antal</i> : Szeder Fábán Urániája	34
<i>Sik Sándor</i> : Faludi Ferenc és a nyugateurópai verselés	37
<i>Tolnai Vilmos</i> : Arany János Hamis Tanújának mondájához	138

Tudományos irodalom.

<i>Alszeghy Zsolt</i> : Magyar lírikusok. <i>Galamb Sándor</i>	142
<i>Assisi Szent Ferenc</i> Virágos kertje. —ó—ó	147
<i>Baranyai Zoltán</i> : A francia nyelv és műveltség Magyarországon. —ó—ó	144
<i>Id. Görgey István</i> : Görgey Arthur a száműzetésben. <i>Velezdi Mihály</i>	39
<i>Gulyás József</i> : Tompa és a nevelő oktatás. —ss	49
<i>Gulyás József</i> : Jókai kacér női. <i>V. M.</i>	49
<i>Gvadányi József</i> : Pöstyéni fürödés. —ó—ó	149
<i>Harsányi István</i> : Gyöngyösi István és László sárospataki diák- sága. —ss	48
<i>Horváth Lajos</i> : Sámbar Mátyás élete és művei. <i>Baros Gyula</i>	45
<i>Katona József</i> : Bánk bán <i>vt</i>	149
<i>Kéky Lajos</i> : A világirodalom klasszikusai tartalmi ismertetésben. <i>Halász László</i>	151
<i>Körműves Nándor</i> Kolos: Nyéki Vörös Mátyás élete és munkái. <i>Császár Ernő</i>	44
<i>Krassó Jolán</i> : Galánthai gróf Fekete János magyar munkái. <i>Perényi József</i>	148
<i>Magyar Shakespeare-Tár</i> . <i>Baros Gyula</i>	42
<i>Szabó Dezső</i> : Tanulmányok és jegyzetek. <i>lt</i>	40
<i>Szabó László</i> : Athenaeum. <i>V. M.</i>	150
<i>Szász Károly</i> : Várszínházi emlékek. <i>Vajthó László</i>	146
<i>Szekfű Gyula</i> : Széchenyi igéi. <i>vt</i>	145
<i>Várdai Béla</i> : Katholicizmus és irodalom. —ts	47
<i>Voinovich Géza</i> : Regényírók. <i>Vajthó László</i>	141
<i>Wolfram Elemer</i> : A filmdráma fejlődése, művészete és jövője. <i>Brisits Frigyes</i>	151
<i>Zrinyi Miklós</i> : Ne bántad a magyart. —ss	48

Szépirodalom.

<i>Balázs Sándor</i> : Kisváros. <i>vt</i>	52
<i>Kiss Menyhért</i> : Ha mozdul az erdélyi föld. <i>hl</i>	158
<i>Kiss Menyhért</i> : Székely falum. <i>hl</i>	158
<i>Pallas Almanach</i>	56
<i>Pósa Lajos</i> : A magyar nép kesergője. <i>b</i>	159

*

	<i>Lap</i>
Puskin Sándor: Anyogin Eugén.	56
Shakespeare szonettjei. Sz. A.	160
Surányi Miklós: Kantate. <i>h. g.</i>	53
Szorelemhegyiné Móczár Jolán: Nagy idők koldusai. <i>II.</i>	157
Tavaszi könyv. — <i>II.</i>	55
Tordai Anyos: Mikes Kelemen. — <i>i</i> —	56
Tormay Cecil: Bujdosó könyv. — <i>II.</i>	50
Váry Rezső: Szibéria. <i>VI.</i>	155
Zeykváry E. Ernő: Integritas és más versek. <i>III.</i>	159
Zivuska Jenő: A vak Lorenzo. <i>G. S.</i>	153

Folyóiratok Szemléje.

(Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Betteky László, Pintér Jenő, Velezdi Mihály.*)

A Szent István Akadémia Értesítője, Akadémiai Értesítő, Budapesti Szemle, Egyetemes Philologiai Közlöny, Katholikus Élet, Katholikus Nevelés, Katholikus Szemle, Kálvánista Szemle, Magyar Helikon, Magyar Kultúra, Magyar Nyelv, Nyugat, Protestáns Szemle, Uránia; — Debreczeni Protestáns Lap, Egri Egyházmegyei Közlöny, Egyházi Lapok, Erdélyi Szemle, Élet, Órálló, Új Idők; — A Nép, Budapesti Hírlap, Magyarország, Sárospataki Hírlap, Új Nemzedék ... 57, 161

Figyelő.

Olvasóinkhoz	66
Keszthely és az Irodalomtörténet	66
Adományok Társaságunknak	67
Két irodalomtörténeti matiné	68
Magyar Ifjúsági Irodalmi Társaság	69
A Magyar Irodalomtudomány Kézikönyve. <i>P. J.</i>	70
Új hangok egy régi folyóiratban. — <i>sz—ó.</i>	79
A La Fontaine-Társaságról. — <i>ó.—ó.</i>	80
Berzsenyi estéje. <i>a.</i>	82
Pósa-gyalázás. <i>Gyöngyösy László.</i>	83
Forradalom és irodalom. <i>Zolnai Béla.</i>	86
Huss Richárd válasza Heinrich Gusztávnak	89
! Greksa Kázmér. — <i>s.</i>	89
Elhunytak. <i>G. P.</i>	90, 182
Új könyvek	91, 185
Társasági ügyek	92, 190
Tagjainkhoz és előfizetőinkhez	94
Előfizetési felhívás a Magyar Irodalomtudomány Kézikönyvére	94
Pintér Jenő irodalomtörténeti kézikönyve	95, 195
Hivatalos nyugtázás	95, 192
Magyar szépirodalom a filmen. <i>Gulyás Pál.</i>	174
Hazajáró kísértet. <i>Gyöngyösy László</i>	177
Magyarok a világirodalomban. <i>Is.</i>	180
Népszinmű kultusz. <i>Is.</i>	180
A nevezetes munka. <i>x.</i>	181
A Turáni Szövetség Zempléni Árpádról nevezett írói törzse. <i>II.</i>	181
A magyar Irodalomtörténeti Társaság	182
Név- és tárgymutató	196

TANULMÁNYOK.

NÉHÁNY IDŐSZERŰ ESZTÉTIKAI KÉRDÉS.

Irta: MITROVICS GYULA.

I. Költészet és megértés.

A költészet hatása is más és az intellektuális érzés is más, mely egy világosan kifejezett tudományos tétel megértése után emelgeti szárnyát a lélekben. És a költészet mégsem lehet el a megértéssel járó emelkedés nélkül. Ujabbán nálunk ezt egy egész úgynevezett *költői* irány tagadni látszik. Ennek hívei az értelmi elemet vagy teljesen kizárják verseikből, vagy annyira elburkolják zagyva szavaiknak hangzavarába, hogy lehetetlenség értelmet kihámozni belőlök.

De hát csakugyan okvetetlenül szükséges-e a költői műben az értelmi elem? Valami, ami megértésre szorúl? Valami, ami megértés által lesz élvezhetővé? Hát nem hangulat kifejezése és ébresztése-e csupán a költő feladata? És ha igen, nem nélkülözheti-e mindazt, mi megértésre számít?

Azt hiszem, ha ezt a kérdést visszavisszük alapjaira s ezzel a lehetőségig egyszerűsítjük, kétségtelen hitelességű feleletet kaphatunk.

A költészet kifejező eszközei kétségtelenül szavak, mint az emberi nyelv alkotó elemei. A szavak pedig, csekély kivétellel, képzetek és fogalmak jegyei; alig néhány van közöttük olyan, mely közvetlenül fejez ki érzést, indulatot, vagy hangulatot. Természetesen a nyelv tolmácsol azért érzéseket — a világirodalom költői termékei általában ennek a főséges érzelmi világnak a rezonansai, — de mindig átviteliesen és közvetítésekkel. A hangulatok nyelvét közvetlenül csak a zene képes megszólaltatni.

A nyelv, és így a költészet is, intellektuális elemek közvetítésével, képzeteken, fogalmakon és gondolatokon át fejezi ki és veri föl a hangulatok morajlását, a lélektudománynak amaz elemi igazsága alapján, hogy a lelki élet értelmi jelenségei érzelmiekkel kapcsolato-

sak és az értelmi elemek kifejlődésükkel hangulati velejáróikat is földézik. A költészetnek különleges sajátossága az, hogy az intellektuális elemek fölhasználásával azok hangulati kísérei számára foglalják el a lelket s azok bő áramlásával tisztítják, gazdagítják és gyönyörködtetik. De, mint közvetítő tagot, ezeket az intellektuális elemeket nem nélkülözhetik; nem, márt csak azért sem, mert a lélektudománynak egy másik alaptörvénye, mely a pszichikai egységről szól, egyenesen kizárja, hogy egyik pszichikai jelenség a másiktól hermetikusan elzárva jelentkezhessék. Azért a versben sikertelenül megindított értelmi aktus ép oly kevéssé fog költői hangulatokat ébreszteni, mint a földből ki nem kelt mag nem fog virágot és gyümölcsöt hajtani. Ha nincs egy költeményen mit megérteni, vagy nem tudjuk megérteni, akkor az a költemény esztétikai hangulatot nem teremthet.

Nem racionalizálása ez a poetikának. Az esztétikában és pszichológiában ma már az egyoldalú intellektualizmus egészen túlhaladott álláspont volna. Mint ahogy a nyelvtudomány is ma már logikai törvényszerűségek helyett pszichológiai alapokra épít. De viszont a másik egyoldalúságba sem tévedhetünk. Megállapításunk azért nem egyéb, mint a lelki élet törvényszerűségeinek egyszerű alkalmazása.

Mindazáltal, mint téves alaplól kiinduló meggyőződést azonnal föladjuk, ha valaki ezen, vagy más alapon, — a szerzőt sem véve ki — érthetően megmagyarázza nekünk a rokkant katonákról szóló következő szavak költői szépségét:

Én kévése dem
 Te vagy a fületlen ember
 s a füleidben orgonázik a rémület
 Én égek
 Te vagy a szemetlen ember
 s a szemeidben ki-bejár a dolog keresztmetszete
 Én visítok:

Csakazértis!

Testvér Anya Apa Kedvem robbanatok szét
 az elégedettek torkában
 Az idő mély
 Akármilyen
 gondvetelés
 cél
 álmaink vasfoga plánétákat őröl.

Az eféle «hangvalörök» legfeljebb a pathológikus felbomlás hangulatait tükrözhetik. De ki talál gyönyörűséget a paralitikusok szétté-

pett gondolataiban, mikor már-már a hangok artikulációja is csak fennakadásokkal érvényesül? Avagy csak épen «megjátssák» ezt a felbomlást? De ha csak eféle komédiázásról van szó, hoi van akkor a költészet őszintesége és közvetlensége?

II. Az esztétikai tetszés.

A Nyugat egyik munkatársa a nemzeti szempontu kritikáról (Nyugat, 1918. 18-22. sz.) írt tanulmányában kitér arra a kérdésre: vajjon az esztétikai tetszés lehet-e a kritikai értékelés alapja? Azt feleli: «A kritika nem merülhet ki abban, hogy egyszerűen beszámoljon az esztétikai tetszés eredményeiről.» Három lappal odább azonban ő maga gyöngíti meg ezt a következtetését, midőn Aranyból vett idézetekkel a művészi siker feltételül még is azt állítja oda: milyen hatást képes az olvasóra gyakorolni és hogy képes-e a költő az olvasókban is azokat a gondolatokat és érzelmeket fölgerjeszteni, melyek őt magát is sugalmazták?

Fejtegetéseiben az én idevonatkozó vizsgálódásaimra is hivatkozik. Egy helyt kifejezetten is a nemzeti vagy faji jelleggel kapcsolatban, más helyt megnevezetlenül, de *Az esztétikai tetszés alapproblémája* című tanulmányom gondolatmenetét követve. Ez kötelességemmé teszi, hogy hozzájáruljak a kérdés tisztázásához.

Az esztétikai tételek megállapításához két út vezethet: ú. m., Fechner kifejezésével élve, az «Ästhetik von Oben» és az «Ästhetik von Unten». Az előbbit a spekuláció választja, leszögezett alaptételekből indulva ki s jobbára más tudományoknak, főleg a bölcséleti elmékedéseknek a segítségével. Ezen az úton a gyakorlati valóságtól könnyű szerrel, hogy ne mondjam, teljes biztossággal, letévedünk s csakhamar szórágó dogmatizmusba süllyedünk. A spekulatív esztétika terméketlenségének ez a magyarázata. Szavalni és cifra mondatokat fűzni azonban ebből a hangnemből a legkönnyebb.

A másik úton, kellő óvatosság és kellő kritika mellett, pozitív eredményekhez jutunk; bár ezek az eredmények kevésbé csillogóak és kevésbé megkapók. Ezen az úton főleg két eszköz áll rendelkezésünkre: 1. a művészeti (irodalmi) alkotásokban és 2. a lelki életben érvényesülő törvényszerűségek kutatása. A két eszközt természetesen együttesen kell használni; meg kell állapítanunk: mi a magyarázata elismert és a történelmi ítéletet kiálló művek hatásának? Vagyis kutatni a feleletet arra a kérdésre: valami, ami esztétikailag kétségtelenül tetszik, miért tetszik? És pedig hogyan és mennyiben

tetszett keletkezése földjén és másutt? Hogyan és mennyiben tetszett a múltban? Hogyan és mennyiben tetszik ma? A módosulások figyelembe vételével átlagosan megállapítható: mik voltak a tetszés marandó feltételei? Irodalmi műveknél nyilvánvaló itt az irodalomtörténetnek is a rendkívüli fontossága az esztétikai vizsgálódások körében.

Világos, hogy a kritikusknak is ezeken a nyomokon kell haladnia. Világos az is, hogy ez a kritika nem indulhat ki szubjektív szempontokból. De az esztétikai pszichológiai iránya nem is ad erre jogot egyetlen kritikusknak sem, mint ahogy a pszichológusknak sincs joga arra, hogy a saját magán végzett introspekció alapján a saját egyéniségét általánosítsa. Mindazáltal a lélektudomány sem mondhat le az introspekció tapasztalati eljárásáról épenúgy, mint az esztétikus sem mellőzheti önmagával szemben sem a kérdést: hogy is állunk a tetszés dolgában?

Amennyiben nem szerkesztőségi vagy kiadói akarat, avagy baráti szivesség parancsol, a kritikuskok egy része valóban saját tetszésének szuverenitását teszi ítéletének alapjává. Ám ezt nem lehet a pszichológiai esztétika rovására írni. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy az mindenkor *széleskörű érvényességet* keres tetelei számára és ha alapproblémává teszi is a tetszés érzését, azt az *egyéni tetszés köréből* különböző, erősen kritikai és összehasonlító eljárással *feltétlenül kiemelni törekszik* és pedig nem minden siker nélkül. Biztos alapot teremt ehez az, hogy az emberi lélek tulajdonságai nagyban és egészben egyformák; különösen pedig a korrelatív tulajdonságok, vagyis épen azok, melyek a kölcsönös érintkezésre vonatkoznak, azt lehetővé teszik s így a művészetnek és irodalomnak is alapjai. Ha ilyen uralkodó számban nem volnának, mint tudomány, a pszichológia sem létezhetnék.

Azt is meg kell azonban vallanunk, hogy idáig sem az irodalomtörténet, sem a kritika nem használta fel teljes módszerességgel, következetességgel és tudatossággal az esztétika által elért eredményeket. Kevés túlzással azt is mondhatnók, hogy kevés kivétellel mindenki a saját maga által átélt vagy elgondolt elveket és mértékeket alkalmazta, figyelmen kívül hagyva legtöbbjét mindannak, amit az elméleti esztétika megállapított. Így az értékelésekben legtöbbször csak esztétikai közhelyek érvényesülnek. Pedig a mai széptudomány már elég pozitív eredménnyel dicsekedhetik. El fog jönni azért az idő, midőn az irodalomtörténeti értékmegállapításokat majd ebből a szempontból fogja revízió alá vetni. Természetesen az esztétikai elvek és az irodalom között a tudományos poetikának kell a közvetítést elvégeznie.

III. Nemzetiség és költészet.

Egy nyugatos író, a nemzetiségről és költésze-tről elmélkedve, Beöthy Zsoltot és a vele közelebbi vagy távolabbi viszonyban álló műbírálókat és esztétikusokat hibáztatja azért, mert a nemzeti vagy faji szellem érvényesülését és kifejezését fejtegetéseikben és bírálataikban központi, sőt véleménye szerint egyenesen uralkodó gondolatá teszik. Másfelől kiemeli Kazinczyt és Kölcseyt s némi részben Gyulaít is, kik a l'art pour l'art fejlettebb álláspontjáról ítélnének.

Ha valamely költői mű értékelésénél a bíráló egyedül azt vizsgálná, miképen tükröződik abban a nemzeti lélek és kizárólag ebből a szempontból állapítaná meg annak irodalmi becsét, kétségtelenül rendkívüli egyoldalúságot árulna el. Hiszen bármely művészi alkotás gazdag összetételű eljárás eredménye és így a műbíráló sem elégedhetik meg emez egyetlen és esztétikai szempontból talán nem is épen elsőrendű elvnek az érvényesülésével. Más dolog, egyéb tekintetektől nem fontos-e olykor egyeseket, vagy egész irányokat és korszakokat is épen ebből az egyetlen szempontból venni vizsgálat alá. De hiszen magáról Beöthyről is túlzás volna azt állítani, hogy irodalmi ítéleteiben egyedül csak ez vezeti. Igen, vannak tanulmányai, melyeket ennek a kérdésnek szentel: épen ez a célja velök.

L'art pour l'art! Érdekes kérdése ez a széptudománynak s az irodalom- és művészetelméletnek! Mellette, vagy ellene lehet állást foglalni aszerint, hogy milyen oldalról nézzük. Ha valamelyik művészi alkotásról esztétikai ítéletet akarunk mondani, természetes, hogy csak kizárólag esztétikai szempontokból mérhetjük fel annak az értékét. Kizárólag esztétikaiból. Valamely költeményt tarthatok elragadóan szép alkotásnak, akármilyen politikai badarság kirezgését látom is meg benne és megfordítva. Legfőlebb arról lehet szó, hogy annál nagyobb költői erőre volt szükség sajátos ellenérzéseimnek a legyőzésénél. Maga a költői hatás azonban mégsem szakítható ki a lelki tényezőknek az összeségéből. Számos esztétikai vizsgálódás szenvedett abban az egyoldalúságban, hogy az esztétikai jelenségeket, hogy a műalkotás törvényszerűségeit elszigetelten elemezte; hogy a poetikának és a széptudománynak túlságosan széleskörű autonómiát és kelleténél nagyobb függetlenséget követelt.

Mióta a *pszichikai egység* törvénye meg van állapítva, a l'art pour l'art kérdése is más világitást nyert, hogy ne mondjam, más értelmet kapott. Így ma már kétségtelen, hogy a műalkotást is az emberi lélek egységes törvényszerűségeinek az alapján kell boncolni,

aminthogy maga az esztétikai elmélet is emez egységesítő szempontok alá esik. Ennek következtében a műalkotást és az esztétikai élvezetet is be kell illeszteniünk világlátásunk és világfelfogásunk egészének a kereteibe. Ebben találkozunk a filozófiai esztétika régebbi írásaival, melyek azt szintén a bölcséleti felfogás egységébe olvasztották bele, anélkül azonban, hogy ennek egyes műalkotások megítélésére bármi befolyása is lett volna.

Az esztétikum így találkozik a moralitással, de a politikummal és a nacionalitással is!

A költészet is, mint minden művészet, *kifejezés*. A kifejezésnek a tárgyát is, az eszközét is a közösségből meríti a művész, illetőleg a költő. Nemcsak a nyelvet kapja tehát a nemzeti élet közösségéből, hanem anyagját is, mintahogy nemzeti bélyeget visel a képzőművészet is magán — ezt a művészetek története eléggé igazolja — amelynek pedig nem a nyelv a kifejező eszköze! Ezt a tényt nevezhetjük *esztétikai közösségnek*. Ezt a kifejezést Beöthy alkalmazta először, de más értelemben. A költő, amint ugyanazon a nyelven énekel, amelyen közönsége beszél, úgy ugyanazokról énekel is, melyek a közönség szívét dobogtatják. Csakhogy amint a közönséges ember a nyelv kincseit nem tudja kiaknázni, úgy saját szívének a dobbanásai is rejtve, vagy legalább is misztikus bizonytalanságban maradnak előtte. A költőt tehát a lelki élet rejtett gazdagságával szemben épúgy a nagyobb érzékenység különbözteti meg a közönséges embertől, mint kifejezésben új formák és kapcsolatok jelentőségének a megsejtése és alkalmazása.

De térjünk vissza ahoz, hogy az esztétikus közösségből merít nemcsak kifejezést, hanem anyagot is. Nem állhat meg tehát az, hogy nemzeti szempontból csak a költői kifejezés, a nyelv, lehet fontos. Amint eltérő a különböző családok, területek, vidékek és művelődési rétegek embereinek a tudatvilága, úgy eltérő a nemzeteké is. A lelki élet iránya az örökletes diszpozíciók kívül a tudattartalomtól is. ez pedig viszont a körülményektől és benyomásoktól függ. Amennyiben pedig ezek a diszpozíciók, körülmények és azoktól függő benyomások eltérők, úgy a tudatélet iránya is eltérő. De mégsem annyira, hogy nemzeti egységek ki ne alakulhassanak. Ezt a történelem eléggé bizonyítja. Máskor, mint az egyoldalú magyar internacionalizmus félreértésekkel teljes napjaiban, ezt fejtegetni nem is kellene. Ha pedig mindez így van, akkor a nemzeti elem nemcsak jogosult tárgya az esztétikai mérlegelésnek tárgyi szempontokból is, hanem egyenesen mellözhetetlen. Vajjon csak a nyelv teszi-e a Cervantest spanyollá,

Dantet olasszá és Shakespeare-t angollá? Vajjon hathatatlannak születik-e Don Quijote a spanyol hidalgók modellje nélkül? Dante, ha nem az olasz föld benyomásai válnak indítékaivá? Shakespeare, ha nem Angliában és az Erzsébet korában él?

Amint egyéniség nélkül nincsen művészet, úgy nemzeti és faji egyéniség nélkül sem lehet. Ez az egyéniség pedig nem csak épen a nyelvben határozódik. Az emberiség fejlettsége mentől gazdagabb, annál differenciáltabb is. A tagolódásnak azt a fokát, melyet a nemzeti eszme képvisel, semmiféle kulturális alkotás nem ugorhatja át; legkevésbé a művészet és irodalom. Nemzeti vonás nélkül esztétikai szempontból is ép olyan lehetetlen műalkotást elképzelnünk, mint a tagolódás másik tényezője, az egyéniség nélkül. Azért, bár a tudomány jövőmondással nem foglalkozik, azt mégis már előre megállapíthatjuk, hogy amily mértékben színtelenednék a művelődés nemzeti jellege, oly mértékben csökkenne a műalkotási kísérletek esztétikai értéke is. A falanszterekben bajosan lesz igazi művészet!

IV. Destrukció és költészet.

Ismeretes dolog, hogy költészet és közéleti események között a legszorosabb viszony van. A forradalmi kirobbanásoknak is hírüket megelőző vészmadarai a költők. Ez az igazság a mi irodalmunk történetében is élesen tükröződik. Sem igazolásra, sem megvilágításra nem szorúl.

Dehát hogyan vagyunk ebben a dologban a mostani politikai felfordulással és annak irodalmi kísérő jelenségeivel? A vészes összeomlás előtt az egészséges fejlődési áramlatokba bekapcsolódó történelmi folytonosság elve gazdasági, politikai, társadalmi, irodalmi és művészeti téren küzdött a nyugati kultúra és az elméleti szocializmus nemzetközi mezébe öltözött értelmi, érzelmi és anyagi zülléssel, divatba jött műszót használva, a destrukcióval. Ebben a küzdelemben a tisztas nemzeti konzervativizmust tagadhatatlanul bizonyos bágyadság jellemezte; annál nagyobb elevenség a másik táborn, olyan embereknek könnyűvérű, foglalkozásszerűleg és hagyományosan iskolázott elevensége, akiknek nincsen vesztetni valójuk, akik csak nyerhetnek a téten. A magyarság véres kimerültségét követő összeomlás a történelmi folytonosság harcosainak megadta a kegyelemdőfést, de reméljük, nem a föltámadás reménye nélkül.

Közéletünknek így vázolt állapotát tökéletes hűséggel tükrözte az irodalom. Publicistikánkat mellőzve, csak maradjunk a kritikai és a

szépirodalom mellett. A komoly kritikát csak egy pár akadémiai folyóiratunk képviselte. És ha mégis néhány komoly irodalmi és műelméleti ismerettel bíró emberünk tévedt hírlapi hasábkra, azoknak ízlését is többnyire megvesztegette már a lejtőre jutott gondolkozás és a lefelé zuhanás helyzeti erejét automatikusan gyarapították a saját súlyukkal; igen gyakran jobb sorsra érdemes, komoly iparkodással keresték az elméleteket az irodalmi és művészeti badarságok tudós ízü igazolására. Ismét uralkodó divata lett az ókori szofisták ügyeskedésének: bármiről beszélni, bármit igazolni szellemes és nagyképű fecsegéssel. Közben egészen elsikkadt a tárgyi igazság. Annyival is inkább, mert ezt a kritikát gyakran a kiadói érdek vezette. Szó sem volt többé elméleti kiindulásokról; az irodalmi és műelméleti elveknek módszeres használatáról, Mi más ez, mint a legteljesebb destrukció a kritikában?

Ez a kritikai irány csak nyomában járt a szépirodalmi zülöttségnek. Azokat értem, akik csinálták ezt a lezülést és nem azokat, akik újat alkotva is fenntartották kapcsolatukat a multtal és az egészséges nemzeti lélekkel. És bár ezek termelték korunk igazi irodalmi értékeit, a másik tábor utcai lármájától sokan alig hallották meg az ő szavukat. Ez is hozzátartozik korunk irodalmi jellemzéséhez.

Ha ennek az irodalmi destrukciónak elméleti alapjait keressük, ebben a kettőben találjuk meg leginkább: a tudat alatti elemek felszínre vetésében és abban, amit már másik cikkemben is említettem, hogy a költészet értelmi elemeit mind erősebben háttérbe szorítva, némely francia minta után, a költészetben is kizárólag érzelmi valóöröket kerestek. Ehhez járult még, épen nem legutolsó tényező gyanánt, de a szorosabb értelemben vett esztétikai szempontok körén bizonyos mértékig kívül esve, az erkölcsi elvek teljes megcsúfolása.

Voltaképen minden költői zseni újabb és újabb rétegeit tárja fel tudatéletünknek.¹ A mi radikális modernjeink azonban nem válogattak sem anyagban, sem kifejező eszközben; sem képességeik megjelenítő erejét nem mérlegelték. És bizony így az új bányából jobbára csak — szemét került elő. Ha találtak is valami feldolgozásra érde-

¹ A tudat alatti elemek költői feldolgozásával Horváth János (*Ady és a legújabb magyar líra*. Bpest, 1910.) foglalkozott először. Nem sokkal ő utána én is egy nyilvános előadásomon Debreczenben. A tudattalanság gazdag új bánya volna a modern költészet számára, amelyre talán az orosz regényírók villantották rá először lámpásukat. *A tudattalan lelki elemek és a modern költészet*. Debreceni Főiskolai Lapok. 1911. 4—5. sz. Sztenografáltak tanítványaim.)

mest, nem tudták formába önteni s így igen sokszor csak érthetetlen szavakat dadogtak. Még jó, ha egyiknek másiknak versében ritmus csilingelt. De igen sokszor fajultak e versek zenétlen rikoltássá.

Ezzel van összefüggésben náluk a másik elvnek az érvényesülése: az értelmi elemek fokozatos kikapcsolása. Erre a koronát épen az úgynevezett forradalmi napokban tették fel. Ezzel a kérdéssel az első cikkemben foglalkoztam.

Hogy ez a lezülles befejezett legyen, teljes mértékben ott meztelenkedett az erkölcsi érzék hiánya. Mily sokunknak és hányszor okozott úgyszólván fizikai fájdalmat a rímekkel kiharangozott erkösetelenség! Lehetetlenség, hogy erre legalább egy példát ne idézzek attól, aki közöttük valóban meg volt áldva költői erővel. Ideáljáról, éber álmainak háborgatójáról, borgözös ajakkal kiáltja:

Én beszennyezlek, én beszennyezlek,
A leghevesebb, legszebb éjen:
Hiába kísérsz hóféhéren.

Szinem elé parancsolom majd
Fehér köntösös szűzi árnyad,
Saját lelkemből fölcibállak.

Hiába libeg félve, fázva:
Tele fröccsentem tinta-lével,
Vérrel, gennyel, könnyel, epével.

Hiába reszket, hiába reszket:
Befoltozom gyanuval, váddal,
Bepaskolom mérges csalánnal.

S míg libeg busan, szerelemben,
Én kikacagom kósza árnyad,
Felé fuvok: menj, elbocsátlak.

(Ady Endre: *Uj Versek* kötetéből.)

Amennyiben a költői művészet is kifejezés, annyiban ez költészet, mert borzalmas erővel fejezi ki azt a kavarékot, amellyel a költő, lelkében, szerelmesének kedveskedik. Költészet, ámde az *erkölcsi téboly költészete*. Beteg rajongásának tárgya mint szűzi árnyék rajzolódik a lelke elé. És valami megmagyarázhatatlan perverzítés arra kényszeríti, hogy beszennyezze gennyel, epével, gyanúval, váddal; aztán kikacagja és elbocsássa. Képzeltünk-e költészetben ennél mélyebre süllyedő erkölcsi züllést?¹

¹ Bár egyik bírálóm épen az Irodalomtörténet hasábjain (1912. 413. l.) kifogásolta, hogy tulságos fontosságot tulajdonítok az esztétikában az er-

Ime a szellemi élet egyensúlyának felbomlása az egész vonalon, párhuzamosan a közéletben és a költészetben. Egészséges közélet ellentétes irányok küzdelmében is megtalálja a maga egyensúlyát, mint egészséges pszichéjű egyénnek is a lelki világa. De hiszen épen azért volt beteg ez a közélet és ez az irodalom, mert ez hiányzott belőle. És amint az egyén életében a pszichopátiás jelenségek alaptüneteménye a lelki egységnek a megbomlása, úgy nemzetek életében is súlyos betegség jele a közélet irányainak ilyen végzetes ketté hasadása, amely többé már nem bír meg áthidalásokat. Beteg közéletünknek illetlen jelenségeit mindenben hűen tükrözte ez a bűnös, ez az ízléstelen, ez a perverz és dekadens irodalom. Itt is meg volt ez a végzetes ketté szakadás. Itt is az irodalom belső értékeinek ez a végzetes felbomlása: az átértékelések örve alatt a kifejezések átváltása és összezavarása; új gondolatok erőszakos hajszolása s azok eredménye gyanánt utóbb maguknak a gondolatoknak az eltorzítása, majd teljes száműzése; a lélek mélyein lappangó állati vadságok felszabadulása a kultúra és ízlés nyomása és csiszolt formái alól; nagy érzések szent kötelezettségei alól való menekvés, majd egyenes megcsúfolása ezeknek; részeknek uralomra jutása az egész, egyéneknek az összesség, pillanatoknak szuverénitása az életegység fölött. Bomlás és bomlás mindenütt, amelyet nem tartóztathatott fel a nemzet zömének egészséges életfelfogása és azoknak az íróknak komoly alkotásai, akik az új életnek ebben a piszkos áradásában az egészség szigetén védekeztek a szennyes habok ellen. Mintha kórházban letünk volna, ahol nincsen szava a józan észnek és ahol összefüggéstelen rögeszméket halmoz egybe az emberek idegszálaikat tépdeső titokzatos kéz. Kevés vigasztalás, hogy nemcsak nálunk volt ez így és hogy nem magyar elmének terméke a mag, — ha egyszer nálunk is oly dús televényre talált. Ez csak azt mutatja, hogy egész civilizációnk beteg és az egész európai kultúra válságos helyzetbe jutott. . .

A teljes züllés képét mutatja ez a költészet, értelmileg, etikailag és a faji életöszton szempontjából egyaránt, amint hogy ugyanezt a

kölcsi szempontoknak, álláspontomat mégis fenn kell tartanom. Ugyanis a pszichikai egység törvényéből folyik az is, hogy ami erkölcsi érzékemet «mérgecsalánnal paskolja», abban gyönyörűségemet semmiképpen nem találhatom. Helyreállítható ugyan ez az egység, ha utóbb erkölcsi érzékemben kielégít a költő, mint annyiszor Shakespeare borzalmas gonosztevőjével szemben, de ezt egy ilyen magában befejezett lírai darab nekem nem adja meg.

züllést mutatják a közélet eseményei is, amelynek ez a költészet a szolgálója volt. Megtagadta az irodalmi hagyományokat, amint ez a politika is megtagadta a nemzeti és történelmi folytonosságot. És ha látszólag mimelte is olykor az ellenkezőt, csak sátorozott azzal, mikor Petőfit és Csokonait újból fölfedezte; amint az őszirózsa forradalma is, kezdetben legalább, nemzetiszínt mázolt a romokra, amiknek alá oda temette az országot magát. Amint politikai badarságok hirdetésével robbantották szét Magyarország történelmi és állami egységét, ugyanilyen értelmetlenségekkel töltötték meg verseiket is. És amilyen erkölcstelen volt a politikai örületnek ez a rendszere, olyan erkölcstelen a költészete is. És még abban is megvan az egyezés, hogy amint ez a politikai bűvészet jóhiszemű és magas intelligenciájú embereket megszedített, úgy ez a költészet és irodalom is követelt nemes áldozatokat.¹

¹ E cikkek közül az első hármat még a Károlyi-forradalom idején küldtem be közlés végett; és pedig az I—II-at korábban, a III-at 1919. januárjában. Folyóiratunk szünetelése miatt nem jelenhettek meg idáig. A IV. darabot utólag dolgoztam ki.

Rákosi Jenő

RÁKOSI JENŐ.

Irta: GALAMB SÁNDOR.

Élete. — Született 1842. nov. 12. Acsádon (Vas vm.), hol atyja a Szegediek gazdatisztje volt. Iskoláit Sárváron, Kőszegen és Sopronban, a benecésénél végezte. Tanulmányainak megszakításával egyideig gazdasági gyakornok volt. Majd a Bud. Tud. Egyetemen a jogot végezte. Kemény Zsigmond, ki *Régi dal régi gyűlölségről* c. darabjának az Akadémiánál bírálója volt, 1867-ben meghívta a Pesti Napló mellé munkatársául. Itt a «bécsi dolgok» c. rovatot, Salamon Ferenc örökét, vette át. Része volt a Borszem Jankó megalapításában (1868. jan. 5.). 1869-ben a Kisfaludy-Társaság tagja lett. Mikor 1869 végén a Pesti Napló és a Századunk közt megtörtént a fúzió, Rákosi kilépett a szerkesztőségből és Ráth Mór meghívására 1869. dec. 15. alapította a Reformot és szerkesztette 1875 jun. 16-ig Deák-párti szellemben. E lap tárcaírói voltak többek között Márkus István, Toldy István. A Deák-párt megszűntével a lap beolvadt a Pesti Naplóba. Rákosi a lapnál megmaradt tárcaírónak. A Népszínház megalapításában Rákosi-
nak főrésze van, melynek 1875-től 1881-ig volt igazgatója. 1881. jun. 15-én Csukássy Józseffel együtt megalapította a Budapesti Hirlapot, melynek ketten voltak szerkesztő tulajdonosai. Csukássinak 1891. máj. 27. történt halála óta Rákosi Jenő a lapnak főszerkesztője és kiadótulajdonosa. Hírlapvállalatát a kilencvenes években jelentékenyen kiterjesztette; alapította a Divatújságot, a Gyermekdivatot s a Patyolat c. fehérnemű divatlapot, 1896. végén pedig az Esti Ujság c. estilapot. A M. Tud. Akad. 1892. máj. 5. levelező tagjának választotta. 1896. nov. 10. magyar nemességet kapott «mindszenti» előnévvel, 1903 jan. 1. pedig a főrendiház tagja lett. Az «Otthon» írók és hírlapírók körének alapítója s alakulása (1891) óta elnöke.

Munkái. — *Költevények és cikkek*: Kisfaludy Társaság Évl. (V. 1871. Szép Ilonka, XI. 1876. Hamlet és Ofélia, XV. 1880. Kisfaludy Károly, XVI. 1881. Toldy István emléke, XXIII. 1893. A Nemzeti Geniusz, Ars poetica, 1902. Vörösmarty mint epikus); M. Nyelvőr (IV. 1875. Idegen nyelv a nép ajkán); Pesti Napló (1875. 145. sz. Réthy bácsi, 1880. 34. sz. Csepreghy Ferenc); Pesti Hirlap (1881. 36. sz. Tóth Kálmán lyrája, 38. sz. Toldy István emléke); Budapesti Hirlap (1881. 90. sz. Csepreghy Ferenc és művei, 1898. 323. A dráma szabályairól); Ország-Világ (1885. A kegyenc, 1900. Vörösmarty mint epikus, 1904. Emlékbeszéd Vas Gereben szülőháza emléktáblájánál); Képes Családi Lapok (1891. Csiky Gergely, Elektra, paródia); Akadémiai Értesítő (1892. Jelentés az 1892. Koczán-díjról, 1893. Modern

aesthetika, Jelentés az 1892. Teleki-pályázatról, 1896—97., 1899. Jelentés az 1895., 96., és 1898. évi Teleki-pályázatról); Köztelek (1897. 31., 33. sz. Az œconomiáról, a pozsonymegyei kaszinó 1897. márc. 28. ünnepélyén felolvasta); Magyarország vármegyéi, Vasvármegye c. munkának előszava (1898), Pallas Nagy Lexikon: A magyar dráma története — Beöthy Képes Irodalomtörténet: Katona József s Szigligeti és társai. — *A tragikum.* Bp. 1886. — *A kis Kelemen története.* Regény kiadások és nagyok számára. U. o. 1895. — *Dimitri Rudin.* Turgenjevől. Turgenjev Iván munkái. 1. — *Az egyenlőség.* Bp. 1896. (Iparosok Olvasótára II. évf. 3—4. sz.) — *Két asztalos legény.* (Munkácsy és Csepreghy. Élet. 1913. 51. sz. — *A magyarságért.* 1914. (Az Élet könyvei cikkek gyűjteménye.) — *Színművek.* Pest, 1866. (*Aesopus.* Vigj. 5 felv., először adták a Nemzeti Színházban 1866. okt. 14., *Ötödik László,* szomorúj. 5 felv.). — *Régi dal régi gyűlölségről.* Színmű 5 felv. U. o. 1867. (Először a Nemzeti Színházban 1867. okt. 13.) — *Rákosi Jenő színművei,* Pest 1872, két kötet. (I.: *Színre színt,* Vigj. 5 felv. 1869. Először a Nemzeti Színházban 1872. márc. 31., *A szent korona varázsa* 3 felv. 1867., *Az aradi vértanú,* Drámai-kép 1 felv. 1868. Az aradi országos dalár-ünnepélyre. — II.: *A krakói barátok.* Színmű 5 felv. 1871. Először a Nemzeti Színházban 1873. ápr. 28. *Aesopus* 2. kiadás, Bpest 1891. és U. o. 1900. a M. Könyvtár 200. sz.). — *Felsült szerelmesek.* Ford. U. o. 1867. (Shakespeare minden munkái, 8 k. — *A windsori víg asszonyok.* Ford. U. o. 1867. (Shakespeare minden munkái, 9. k.). — *Ahogy tetszik.* Ford. U. o. 1870. (Shakespeare minden munkái, 10. k.). — *Cymbeline.* U. o. 1872. (Shakespeare minden munkái, 13. k.) — *Kis menyecske.* Operette 3 felv. Írták E. Letterier és A. Vanlov. Ford. U. o. 1876. (Először a Népszínházban 1876. szept. 21.). — *A kis hercegy.* Operette 3 felv. Írták Meilhac és Halévy. Énekrészek, ford. U. o. 1878. (Először a Népszínházban október 10.) — *Titilla hadnagy.* U. o. 1880. (Először a Népszínházban 1880. febr. 27.) — *Clairville és Guliet. Dalkönyvecske. A kornevillei harangok.* Operette. Ford. Mohács, 1880. (Először a Népszínházban 1878. márc. 28.). — *A legnagyobb bolond.* Regény. Budapest, 1882. (Előbb a Budapesti Hirlap 1881. évfolyam.) — *Kokó.* Énekes bohózat 5 felv. Írták Clairville, Grangé és Delacour. Ford. U. o. év sz. (Népszínház Műsora 2. Először adták a Nemzeti Színházban 1879. máj. 16.). — *A szerelem iskolája.* Színmű 5 felv. 1873. U. o. 1883. (Először a Nemzeti Színházban 1874. november 12.) — *Ida.* Vigj. 4 felv. 1882. U. o. 1883. (Először a Népszínházban 1883. jan. 5.) — *Szélháziak.* Énekes és táncos bohózat 3 felv. U. o. 1883. (Először a Népszínházban 1882. márc. 10.). — *Tempeffői.* Operette 3 felv. U. o. 1888. (Először a Népszínházban 1883. nov. 13.). — *Magdolna.* Parasztragédia 5 felv. U. o. 1884. (Először a Népszínházban 1884. nov. 15.) — *Endre és Johanna.* Tört. szomorújáték. 5 felv. U. o. 1885. (Először a Nemzeti Színházban 1885. december 14.). — *Budavár megvétele.* Népszínmű 3 felv. U. o. 1886. (A vár megvételének 200. évére. Először a Népszínházban 1886. augusztus 31.). — *Világzépasszony Marcia.* Operette 3 felv. U. o. 1887. (Először a Népszínházban 1887. febr. 25.). — *A négy király.* Operette 3 felv. U. o. 1890. (Először a Népszínházban 1890. jan. 10.) — *István vezér. (Királynék harca.)* Tört. színmű 5 felv. U. o. 1891. (Először a Nemzeti Színházban 1891. jan. 23.) — *Elektra.* Parodistikus

tragikomédia. U. o. 1891. (Először a Népszínházban 1891. máj. 20.). — *Az ezredév ünnepe*. Látomány 1 felv. U. o. 1896. (Először a Nemzeti Színházban 1896. máj. 2.). — *A bolond*. Mese. 3 felv. Malonyai Dezső elbeszélése után. U. o. 1898. (Először a Magyar Színházban 1898. dec. 29.). — *Tágma királyné*. Tragédia az ősidőkből 3 felv. U. o. 1902. (Először a Nemzeti Színházban 1902. jan. 15.). — *Rákosi Jenő színművei* 20 kötetben. U. o. 1902—1903. (*Ötödik László, A szent korona varázsa, Színre színt, A krakói barátok, Endre és Johanna, István vezér, Budavár megvétele, Tágma királyné, A szerelem iskolája, Ezópusz, Ida, Szélháziak, A bárónő levelei, Magdolna, Éjjel az erdőn* [Népszínmű 3 felv. Beniczky-né—Bajza Lenke «Hármas határ» c. elbeszéléséből. Először a Városligeti Színkörben 1889. jun. 16., a Népszínházban szept. 27.]. — *Tempefői, Világszépesszony Marcia, A négy király, A bolond, Heten Téba ellen, A perzsák Aiszkilosz után ford.* 1903.). — Kéziratban: *Reggeli előtt*. Dramolett 1 felv. (Először a Nemzeti Színházban 1868. jan. 8.). *Ripacsos Pista dolmánya*. Népszínmű 3 felv. (Először a Nemzeti Színházban 1874. máj. 1.). — *Szép Ilonka*. Ünnepi játék 1 felv. (Először a Népszínházban 1881. máj. 22.). — *A fekete hajó*. Operette 3 felv. (Először a Népszínházban 1883. jan. 26.). — *Az első és második*. Operette 3 felv. Labiche után. (Először a Népszínházban 1891. ápr. 8.). — Ezeken kívül kéziratban még számos operettefordítás, melyek mind a Népszínházban kerültek először színre.

Munkái közül idegen nyelven: *Acsopus*. Németre fordította Ella Triebnigg, Strassburg, 1905., — cseh nyelvre Brabek Ferenc, Prága, 1873. — *Ida*. Németre fordította Hellerné Ilucz H. Prága, előadatott Drezdában. — *André et Jeanne*. Bibliotheque hongroise X. Bern 1917. (A «Revue de Hongrie» kiadása.)

Irodalom. — Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1867-re. Pest, XXXV. l. — Neue Freie Presse. Irén, 1866. 797. sz. Abendblatt. — Kisfaludy-Társaság Évkönyvei. Új F. 1870. IV. 28. l. 1871. V. 105. l. Magyarország és a Nagyvilág 1869. 7. sz. (arck.). — Vasárnapi Ujság 1875. 41. sz. (arck.), 1897. 23. sz. (arck.), 1903. 1., 2. sz. (arck.). — Vutkovich Sándor Magyar Írók Albuma. Pozsony, 1873. 335 l. — Győry Vilmos, Koszorú. Bpest, 1875. 707. l. — Moenich-Vutkovich, Magyar Írók Névtára, Pozsony, 1876. 518. l. — Asbóth János, Irodalom és Politikai Arcképek. Pest, 1876. — Kelet Népe 1878. 114. sz. — Pesti Hirlap 1879. 330. sz. — Család Lapja 1879. 4. sz. (arck.). — Ország-Világ 1885. 51. sz. (arck.), 1896. 25. sz. (arck.), 1902. 25. sz. (arck.). — Képes Családi Lapok 1885., 1891. — *A legnagyobb bolond* c. regényről. Egyetértés 1882. 8. sz., Fővárosi Lapok 1882. 4. sz., Pesti Napló 1882. 29. sz., Bndapesti Szemle XXXII. — *A tragikumról*: Budapesti Szemle 1886. 45. sz., Beöthy Zsolt: A tragikum új elmélete 1885., Nemzet 322. sz., Egyetértés 1885. 310. és 321. sz. — Petrik Könyvésze. — M. Könyvészet 1886—87., 1891., 1894., 1896., 1898., 1900., 1902. — Erdélyi Híradó 1889. 11. sz. — Kiszlingstein Könyvésze. — A Hét 1891. 16. sz. — Dunántúli Képes Naptár, Bpest, 1892. (arck.). — «Jókai» 1894. 17. sz. — Nagyvárad 1895. 256. sz. 1900. 90. sz. — M. Geniusz, 1896. 43. sz. — Vasvármegye Berzsényinek Emléklap, Szombathely, 1896. — A «Nagyvárad» jubiláris Albuma. Nagyvárad 1895. — Pallas Nagy Lexikona XIV. 390. l. (Négyesy László), XVIII. 490. l. — Ujság. Kolozsvár 1900. 272. sz., 1901.

45. sz. — Sturm-féle Országgyűlési Almanach, Bpest. 1905. 173. l. — Corvina, 1905. 26. sz. — Pesti Napló 1905. 280. sz. — M. Hirlap. 1905. 25—26. sz. (Bársony István: Rákosi J. drámái). — Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái XI. k. — Bródy Sándor: Rákosi Jenő. Jövendő. 1904. 35. sz. — Gyalui Farkas: Magyar színművek külföldön. R. J. Aesopusa. Színház és Élet 1904. 49. sz. — Rudnyánszky Gy.: Ezópusz. Színház és Élet. 1904. 40. sz. — B. S. Rákosi Jenő húsz kötete. Jövendő. 1905. 1. sz. — Keve: Rákosi Jenő. Új Idők. 1905. 14. sz. — A Szerelom iskolája. Bp. Sz. 1905. 124. k. — Magyar Világ 1906. 16. sz. — Szecső Vilmos: Rákosi Jenő drámái. 1909. (Ism.: Juhász Gyula. Nyugat 1909. 15. sz.). — Schmidt Frigyes: Rákosi Jenő. Sepsiszentgyörgy 1910. — Lukács György: A modern dráma fejlődésének története, Bpest. 1911. II. k. — Bálint Lajos: Rákosi Jenő: Aesopus. Magyar Hirlap 1912. 122. sz. — Molnár Ferenc: Rákosi Jenő Aesopusa. Ország-Világ. 1912. 21. sz. — Pethő Sándor: Rákosi Jenő a publicista. Élet. 1912. 16. sz. — Rákosi Jenőről: Erdélyi Lapok 1912. 34. sz. — Sebestyén Károly: Bud. Hirl. 1912. 51. sz. és Kolozsv. Hirl. 1912. 50. sz. — Sikabonyi Antal: Rákosi Jenő. Komáromi Ujság 1912. 49. sz. és Kultura 1912. 1349—1352. l. — Nosz Gusztáv: Rákosi Jenő. Népművelési Közlöny. 1913. 29. évf. — Rákosi A magyarságért o. munkájának ismertetése Szász Károlytól. Irodalomtörténet. 1916. 210—215. — Körmeny Viktor: Az ötvenéves Aesopus. Új Idők. 1916. 43. sz. — I. Kont et Ch. de Casanove: Eugène Rákosi et son oeuvre). (André és Jeanne előszava. Bern 1917. I.—XX.) — Sebestyén Károly: Rákosi Jenő. Magyar Figyelő. 1917. 145—152. l. Oscar von Krücken und Imre Parlagi: Das geistige Ungarn. Wien u. Leipzig. 1918. II. Bd. — Beöthy Solt: Rákosi Jenő drámairódmunkban. Bpesti Szemle 1920. CLXXXIV. k. 31—44. l.

Rákosi Jenővel mint szépiróval szemben az irodalomtörténetírás eddig meglehetősen mostoha volt. Nem mintha nem ismerte volna el igazi költői értékét, hiszen magasztalásokban épen nem volt fukar, hanem megítélésében bánt vele meglehetősen egyoldalúan. Irodalomtörténeti összefoglaló műveink alig látnak benne egyebet, mint drámaköltészetünk ú. n. neoromantikus irányának vezérét és legelőkelőbb tehetségét s rendszeren szemet húnynak Rákosi modern tárgyú vígjátékai, Rákosi operette-költészete és legutolsó és minden szertelensége mellett is nagystíflű alkotása, a *Tárgma királyné* előtt. Ez a kényelmes egyvonalba stilizálása ennek a bonyolult drámai jelenségnek, egyformán igazságtalan mind az íróval, mind irodalmunkkal szemben. Mert míg egyfelől nem mutatja be a maga változatos drámaírói megjelenésében a teljes Rákosit, másfelől elhallgatja újabb költészetünknek egy egész sereg igaz és jelentékeny értékeit.

Ennek a rövid ismertetésnek célja, hogy végigpillantson Rákosi Jenő egész drámaírói működésén, különválassa azokat az irányokat, melyek ebben a gazdag termésben a különválasztásra kínálkoznak,

megmutassa ennek a költői egyéniségnek a fejlődését és lényeges sajátosságait és végül beilleszse drámaköltészetünk történeti folytonosságába.

Rákosi Jenőnek követett irányai közül legelső az *újromantikus*. Ennek az újromanticizmusnak feltűnése és erős, szinte a legutolsó évtizedekig eljutó hatása, még nem teljesen tisztázott kérdése a magyar költészetnek. Míg eddig általában speciális magyar jelenségnek tekintették, addig legújabbán egy nem is irodalomtörténeti munka (*Szekfü Gyula: Három nemzedék* 229. l.) teljesen német és francia hatás alatt keletkezett és bécsi közvetítéssel importált idegen cikkek tartja. Ennek az egyébként pár mondatban odavetett állításnak mélyebb alapja nem igen van. Valóban a régi romantizmusnak külföldről idelendülő hatásaira megy vissza ez az irány, de az, hogy minélunk a romantikának hulláma a hatvanas-hetvenes években olyan magasra dagad, az hogy végső fodrai a század végén sem csitúlnak el, mégis jellegzetesen magyar jelenség. Azzá teszi az a körülmény is, hogy feltűnését drámai irodalmunknak a kiegyezés táján élő irányai épen eléggé indokolják.

Az új romantikus iskolát — hiszen ezt már többször megállapították — ellenhatásként tekinthetjük a magyar színpadon akkor szinte egyedül uralkodó Szigligeti-irány ellen. Nagy színpadismeret, a hatások kiszámítása, pongyola meseszövé, száraz józanság és nyelvi költőietlenség azok a vonások, melyek ezt az irányt főként jellemzik. Szigligetinek e korban talán leghasonlítóbba társa a vele körülbelül egyforma színi értékeket feltűntető Scribe-tanítvány, Kövér Lajos. Velük szemben a fantázia csapongóbb szabadságát, az érzelmek korlátlanabb jogát és a nyelvnek költői lendületét jelenti az új-romantikus iskola. Mintha Rákosi dadogó *Aesopusának*: Nyelvet, Apolló, nyelvet! — felkiáltásában egész akkori színpadi sívárságunk jajdúlna fel.

De nemcsak a korlátlanabb és költőibb képzeletnek követelménye pattantja életre ez új drámai szellemet. Hiszen egyedül a nagyobb lendület, a mámorosabb pazarság és a költői dikció kedvéért visszanyúlhatott volna színpadi költészetünk Vörösmarty irányához, vagy pedig lehetett volna egyszerűen a kortárs Jókainak, mint drámaírónak követője. Az új irány azonban nemcsak a fantáziának és a költői nyelvnek reakciója akar lenni. Épen úgy újat jelent a megelőző drámával szemben témái és felfogása tekintetében is. Az előző évtizedek drámái főképpen a nemzeti tárgyakat kedvelik, vagy egyéb drámai mondanivalóikat is erősen nemzeti érzésű és hangulatú milieube

illesztik bele. S ehhez illően természetesen dikciójukat is pathetikusabbá és szónokibbá hevítik. Az új iskola e téren is reakciót jelent. A kiegyezés tájékán élő nemzedék nem látja már a magyarságot létének gyökereiben fenyegetettnak, érzi már a nemzeti életnek kényelmes biztosítottóságát és így nem tartja annyira a maga tisztének a nagy nemzeti önfentartás szolgálatába sietnie. Csapongóbb és könnyedebb tájékokra fordul. A nemzeti tárgyakat vagy elhanyagolja, vagy csak mint érdekes, mint témájához épen jól találó couleur locale, aláfestésnek alkalmazza s ennyiben a régi hazafias drámának ellenhatása, — a tárogatóhangú dikcióval szemben pedig inkább csal ki hangszeréből játékosabb, szeszélyesebb és fuvolaszerűbb hangokat. «A zord Mars legyúri homlokráncait és a vad indulók tánczenére válnak.»

Szóval az új romanticizmus nem pusztán a józan és száraz színyszerűség elleni reakciónak, hanem egyúttal a zordabb veretű nemzeti felfogásra következő ellenhatásnak is tekinthető. Ez a tarka-barka csecsebecsékben, ez a szeszélyes és pillangószárnyú röppenésekben kedvét lelő, szóval ez a főképen *játékszerű* irány természetesen erős lökést kap Shakespeare vígjátékaitól is, kinek drámái akkor kezdenek megjelenni először teljes magyar kiadásban.

Rákosi Jenőt valóban úgy tekinthetjük, mint ennek az iskolának kezdőjét. Ami előtte e téren történt (*Éjszaki Károly Cydoni alnájja*), az mind felfogás, mind nyelvi tekintetben pusztán primitív és nehézkes tapogatózás; Rákosi *Aesopus*ának feltűnése és diadalmas pályafutása az, mely ezt az irányt nyeregbe zökkenti.

De nemcsak vezetője, hanem legjelentékenyebb művelője is ennek a magateremtette iskolának. Ezt a szeszélyes, csapongó és játszi irányt később ő fordítja komolyabb tárgyak felé és ő sodorja a legtragikusabb mélységek fölé. Drámai eszméinek merészségével, indítékainak érdekességével és szellemességével, lélekrajzának ottan-ottani mélységeivel, főképen pedig nyelvének tarkaszínű változatosságával valamennyi társánál különb. Dóczy van olyan színes, de seholsem olyan mély, mint ő, meseszövéseiben, fordúlataiban inkább csapongó mint merész, nyelve pedig elég sokszor lompos és nem ritkán bizony csak a csengő-bongó rímek csalják meg a fület és bódítják arra a hitre, hogy igazi költői szépségeket élvez. A hamar más útra térő Csiky meséinek banalitásával és nyelvének hidegségével, Bartók Lajos pedig színpadi ügyetlenségeivel és kissé keresett nyelvének kuszaságaival marad mögötte. A későbbiek pedig igazán úgy viszonylanak hozzá, mint a tanítvány a mesterhez, mint a csinált virág a csattanó szépségű, teli életű rózsához.

Ez értékelés azonban hiányos lenne a Rákosi romantikus darabjaiban megjelenő fogyatkozások megállapítása nélkül. *Aesopus*nak már többször szemére vetették meséjének erőszakos bonyolítását, a *Színre színt* némely helyén tagadhatatlanul kissé bágyadt,¹ *A krakói barátok* főhibája, hogy a valóban ötletes és érdekes fordulat kissé későre jön s végül ez iránynak legnagyobb stílú darabja, *Endre és Johanna*, bár elgondolásában kitünő, megfrásában epikusan széles és kiviteleben nem meggyőző. Az, hogy ifjúságának zordabb milieuje és ridegebb erkölcsi szigora a magyar királyfit örökre elszakítja a hajlékonyabb és forróbb vérű Johannától — mélységesen emberi módon van elgondolva. Csak az a baj, hogy a mesének új meg új fordulatai, amelyek közéjük ékeket vernek, ezt az ellentétet inkább csak mesterségesen feszítik. Ezekből a közbejött fordulatoktól könnyen kibékülhetnének a tragédia szerelmei. S Erzsébet, magyar királyasszony is, ha valóban akarná, játszi könnyűséggel összehozhatná menyét és fiát. Így aztán maga a jól meglátott lelki ellentét az érzelmek mélységeinek szükségszerűségéből a szeszélyes és ide-oda csapódó véletlennek felszínére látszik feldobadni. Kétségtelen azonban, hogy ilyen erőteljes tragikai gondolatig, mint aminőt e darabban látunk, egyetlenegy másik új romantikusunk sem emelkedett.

Rákosit — persze ez már nem akar értékmegkülönböztetés lenni, — az is elválasztja társaitól, hogy ő az, akin legközvetlenebbül és legerősebben érzik Shakespeare hatása. Legelső darabja a *Régi dal régi gyűlölségről*, ez a félig gyermekes, de azért pár érdekes jelenetet tartalmazó próbálkozás néhol szinte Shakespeare-kópiának hat és eredeti címe *Shylock ma*, nagyon jellemző hangjára is, felfogására is. E tanulmánynak nem célja, hogy Shakespearenek Rákosira tett hatását kimerítően lajstromozza, pusztán egy-két jelentékenyebb párhuzamot akar megállapítani.

A legszembetűnőbb, már a darabok pusztá átlapozásakor is feltűnő Shakespeare-hatás a verses és prózai részeknek váltakozása. A lendületesebb, szárnyalóbb helyek ötös jambusokban ömlenek, a józanabb, szárazabb, vagy tenyeres-talpasabb közlenivalók prózában.

¹ Érdekes, hogy ugyanezt a Mátyás-anekdótát egy modern osztrák drámaíró, Franz Nissel is feldolgozta *Ein Nachtlager Corvins* c. alatt. (1881.) Megjelent: *Ausgewählte dramatische Werke von Franz Nissel*. Stuttgart, 1892. — Rákosi is, Nissel is minden valószínűség szerint Mednyánszky Alajos könyvéből (*Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit*. Pesth, 1829) vették a tárgyat, ahol *List mächtiger als Gewalt* c. alatt van feldolgozva. (139—149. l.)

A magyar drámai dikción mutatkozó eme Shakespeare-hatás nem Rákosin látszik először, hiszen Kisfaludy Károly *Csák* töredéke, Vörösmartyól a *Cillej és a Hunyadiak*, *A fátyol titkai* és Jókai *Manlius Sinistere* ugyane sajtáságot mutatják, de hogy a prózának és versnek ez a váltakozása a magyar történeti és mondai darabokban egészen a Teleki pályaművekig annyira elterjedt, ez kétségtelenül Rákosi nyomába lépő tünet. Az is Shakespeare-re mutat, hogy a verses részek egy-egy líraibb fordultnál, vagy pedig egy-egy jelenet végződésének élesebb aláhúzására rimbe csendülnek.

Shakespeare nyelve is erősen illette Rákosiét. Különösen első darabjaiban találunk tengersok szójátékot, kicsavart mondást és keresett elmésséget. *Aesopusa* különösen gazdag e tekintetben. Rákosi nyelvén eleinte nem mindenhol a legkövetésreméltőbb sajtáságai tapadtak meg a nagy angol mesternek. Kezdetben bizony sok a Shakespeare-ban is pusztán korának ízlésével indokolható, erőltetett, körmönfont és színpadról nagyon is papiros ízűen ható fordulat és aprólékosan kipécézett metafora. Mikor *A krakói barátok* Hedvigje így szól:

Ha az mit tennem kellene,
E pillanatban tó gyanánt területne
Elöttem el — gondolkozás nekül
Rohannék a habokba . . . , (IV. 120.)

épen úgy Shakespeare-től tanult beszéd- és értelemgyakorlatot, mint a *Szerelem iskolájában* Stella, mikor ezt mondja:

Ajkamon patak
Indúlt meg kérdésekből: vess neki
Feleletteddel gátat, meg nem áll
Különben. (IV. felv. 120. l.)

De már kezdetben is ki-kicsillog e kölcsönzött ékességek alól Rákosi játszi és erős, költői és kifejező nyelve önálló kónstrukciójának vonalai. Később azután egyre rákosibban egyénivé lesz.

Shakespeare színpadának egyik obligát alakját, a *clownt* is, mint régi ismerőst látjuk viszont a Rákosi darabokban. S legtöbbször itt is ugyanazt a szerepet tölti be, amit 16. és 17. századi őse az angol drámában. A komor történetbe vígságot vegyít s a tragédia sötét színei közé egy-két derültebb foltot kever. Az *V. László* porkolábja épen olyan keserűen szellemes, *Endre és Johanna* szerzetesei épen olyan komikusan kicsinyesek, *István vezérben* Kuncz és az inas épen olyan neveltségesen gyávák mint Shakespearenek a tragédiába bohózatot hangokat belerikkantó alakjai.

Ennek az ellentétes-szín keverésnek egyébként a megfordított

alkalmazása is Shakespeare-re mutat vissza. Amint a tragédiákban derült jelenet is akad, épenúgy kapnak vígjátékai is komolyabb, néha szinte már-már tragikus fordulatot. A *krakói barátok* V. felvonása s a *Színre színt* egyes jelenetei épolyan mértékű keveredését mutatják a derúsnek a végzetessel, mint teszem a *Szeget szeggel*, *A velencei kalmár*, vagy a *Minden jó, ha a vége jó*.

Shakespeare színpadának technikai szabadsága, az egyes felvonásoknak helyhez nem kötöttsége, Rákosit is arra csábítja, hogy némely darabjában a színváltozások tekintetében kissé sokat engedjen meg magának. És ezen a téren a különben virtuóz technikájú Rákosi színpadi mestersége bizony korától kissé elmaradt. A régi magyar drámafírók: Kisfaludy Károly, Vörösmarty és mintegy pályája feléig Szigligeti is, az egyfelvonáson belüli színváltozások tekintetében meglehetősen kényelmesek. Ezt a szabadságot azonban a régi magyar színpad dekorációbeli egyszerűsége és igénytelensége indokolta. A rendező a színt gyorsan változtathatta, mert kevés rekvizitummal kellett operálnia. (Ld. *Vértessy Jenő: A magyar romantikus dráma*. 81. és 92. l.) Később azonban a színpad egyre zsúfoltabb és egyre realistikusabb lesz, a gyakori színváltozások az előadások vontatottságát eredményezik. Szigligeti későbbi darabjaiban már e téren egyre jobban alkalmazkodik a megváltozott színházi követelményekhez, melyeket nagyon jellemzően tüntet fel Toldy Istvánnak *A jó hazafiak* (1872.) c. vígjátékában az egyetlen színváltozást kísérő utasítás: «A rendezőség felkératik a színváltozást lehető gyorsan eszközölni.» Itt már a szerző is, bizonyosan a publikummal együtt, érezte ennek a technikai fogakozásnak hátrányait. E tekintetben Rákosi Jenő elmaradt korától és romantikus hangú darabjaiban a modern színpadnak a legalább egyazon felvonásra helyegységet sürgető követelményére nem ügyel. *A Régi dal régi gyűlölségről* 9, *Aesopus* 10, *V. László* 8, *Színre színt* 10, *Endre és Johanna* 11, *István vezér* 7 különböző színen történik. Nincs itt helyén arra kiterjeszkedni, hogy a mai színpadi berendezés a maga nyárspolgárius realizmusával mennyire művészietlen s hogy az egyszerűbb, a nagyvonalúan kiállított színpadnak reakciója alkalmasint rövidesen el fog következni, — itt pusztán annyit kell megállapítani, hogy Rákosi korának színpada más jelenetezést követelt. E tekintetben inkább csak modern tárgyú darabjaiban és operettejeiben mutatkozik haladás.

De nemcsak nyelvet, verselést, jelenetezést és hangulatfestést tanult Rákosi Shakespeare-től, hanem eltanult egy-egy mélyebb hatású fogást is. *Romeo és Juliának* híres expozíciója, a két vérbosszúban álló

család szolgálainak verekedése hatott V. László első jelenetére, ahol a Cilley és a Hunyadi-párti fegyveresek csapnak össze, — a shakespeare-i vígjátékoknak, ha névvel meg is jelölt, de alapjában földrajzilag határozatlan színhelyére a *Szerelem iskolájának* Sylvániája emlékeztet, a királydrámák krónikás ábrázolását látjuk az *István vezér*ben, V. Lászlóban meg Gara bizonyosan nem izgatná a királyt burkoltan célzatos jóslásokkal Hunyadi László ellen («László trónjára holló fészkelend S hogy rettegjen saját nevétől»), ha III. Richardhoz nem járt volna iskolába, aki IV. Edvárdot úgy bősziíti öccse George, clarencei herceg ellen, hogy jóslatokkal elhitei vele, hogy «Edvárd utódit G gyilkolja meg».

E fordulatokon kívül egyes alakokon is érzik, hogy Rákosi csak az agyagformát mintázta, lelket Shakespeare lehelt beléjük. A *Régi dal* Lévyje néha még egyes mondásaiban is Shylock visszhangja *Aesopus* korbély Castusa Falstaff halvány mása, a dorbézoló, de szépetehetségű királyfit, Diodort, pedig alkalmasint Riki herceggel ringatták egy bölcseben. A *Szerelem iskolájában* szereplő három kérő ketteje, Lotus és Boromeo nagyjában ugyanolyan ellentétes jelleműek, mint a *Velencei kalmár* Marokkói és Aragoniai hercege. Az *István vezér*ben veszekedő királynék is nyilván Shakespeare királydrámáinak felséges asszonyaitól tanultak modort és könnyeket.

Az irodalomvizsgáló szívesen állapítja meg, hogy nemcsak Shakespeare, hanem a magyar drámairodalom eddig legnagyobb alakja Katona József is hatott Rákosi történeti drámáira. Legerősebben a még fiatalkori V. László II. felvonásának 2. színére. Az elégedetlen Hunyadi-pártiak tanácskozása *Bánk bán* híres II. felvonására emlékeztet. Hunyadi László békítő szerepe Bánkéval rokon, Kanizsai pedig Petur irodalmi utóda nemcsak hevességében, hanem abban is, hogy elérékenyedését utóbb megrestelli. («Ó százszor átkozott a perc, midőn Könnyezni láttatok! . . . V. ö. *Petur*: Gyalázat, ellágyúlhattam!) A békételenek ugyanolyan akaratnélküli bábok, mint amott. A jelenet felépítése is hasonló: már-már megtörténik a kibékülés, mikor a végjelenet fordulata (amott Biberach fellépése, itt Cilley elfogott levele) felfordít mindent. Egyébként Rákosi drámaköltészetében maga Bánk, Petur, Gertrudis és Endre is előfordulnak *A szent korona varázsa* c. színműben. Sajnos, meglehetősen színtelen alakok.

Shakespeare után a külföldi drámaírók közül a legerősebb hatással volt a romantikus Rákosira Grillparzer. *A szerelem iskolájának* álomba font alap gondolata nyilván a *Der Traum ein Leben*nek ikerestvére. Ez meg ismét Calderon *Az élet álom* c. filozófikus darabjá-

nak visszhangja. Mindhárom darabban közös az álomban átélt eseményeknek a főhős elhatározásaira való megváltoztató hatása. Igaz, Calderonnál az álom nem valóságos álom, a hőssel csupán elhítetik, hogy álmódott, de az álomnak vélt élmény épen olyan erős, egész életre kiható következményű, mint a nagy osztrák és a magyar drámaírók darabjaiban. Rákosi drámájának egyéb jelességein kívül főleg technikai virtuozitása nevezetes. A három kőrő jelenete kétszer indul meg teljesen azonos színen, teljesen azonos milieuban. Először a II., másodsor az V. felvonás elején s a közönség csak az V. felvonásban, Stellának a színpadra való rohanásakor értesül arról, hogy a II., III. és IV. felvonás tartalma álom volt. A valódi életet ábrázoló keret és az álomképek között az átmenet annyira lesimított, hogy az álom az ébrenlét egyenesvonalú, zökkenő nélküli folytatása. E tekintetben Rákosi felülmúlta mesterét, Grillparzert is, kinek darabjában az álom és ébrenlét egymásbakapcsolódása szintén nagyon művészi, de a Rustán elalvásakor a színpadon megjelenő szimbolikus alakok és a közbetoldott némajáték nagyon is kézzelfoghatóan magyarázzák meg a nézőnek, hogy most álom következik. Annyira, hogy valósággal meglepő Laubének ama feljegyzése, hogy a közönség csak az utolsó felvonás derekán, amikor Rustán egy pillanatra felébred, eszmélt az álomnak álom voltára. Hogy mennyit kellett az európai színházi közönség ízlésének kényesednie, felfogó képességének gyorsulnia, azt a hetvenes évek Rákosi darabjának és a harmincas évek Grillparzer-színhátékának technikai egybevetése mutatja.

Nem tudni, vajjon a legújabb magyar drámairodalomhoz is nem vezet-e el bennünket ez álomjátékok főnala. Talán nem erőszakolt az a feltevés, hogy Molnár Ferenc *Farkasához* e darabok — talán épen a Rákosié — adhatták az ötletet. De Molnár darabja minden szellemessége mellett is abban a lényeges fogyatkozásban áll Grillparzer és Rákosi mögött, hogy emitt az álom és ébrenlét között nincsen sem igazi művészi, sem igazi lélektani kapcsolat. Grillparzer és Rákosi darabjában a hős, illetőleg a hősnő bemutatott izgatottságát, mint a megütött alaphangot rezgeti tovább az álomjelenetek tarka szimfóniája. Molnár darabjában azonban a keret és az álom középontja más-más egyén. A férj első felvonásbeli izgatottsága után lélektanilag is, művészileg is úgy van felhúrozva a darab, hogy a férfi álomképeit várnök. S kapjuk, egészen meglepetésszerűen — a feleségét. A képek érdekesekek, ötletesek és több helyen megkapóak, de a művészi kompozíciónak ezt a szervi fogyatkozását semmiféle színes flastrom nem orvosolhatja.

Rákosinak mint a magyar újromantikus irány legkiválóbb mes-
terének jellemzésével azonban még nincsen kimerítve az egész dráma-
író Rákosi. Épenolyan jelentékeny ő, mint a magyar *operette*-nek műve-
lője. Rákosit az operette-hez külső körülmények is vitték. A hetvenes
években az új Népszínháznak vezetője és a nyolevanas években is
legoszloposabb támasza. Az új színháznak új műsorra is volt szük-
sége és ki lett volna ennek megteremtésére — mind fordításai, mind
eredeti művei által — a színház emberei közül alkalmasabb mint
Rákosi? — De e külső sarkantyún kívül egyéb okok is sarkalhatták
ebbe az irányba. Rákosinak egyik legösztönösebb irodalompolitikai
meggyőződése, hogy az irodalom nemzeti jellegének nem pusztán az
előkelőbb és magasztosabb művészi régiókat kell megtelítenie, a nem-
zeties ízlésnek az alsóbb rétegekig is gyökeret kell eresztenie és ma-
gyar szívnek kell ritmusban lüktetnie a kintornán is. Nagyon jelen-
tékeny és céljaiba sugarasan bevilágító az, amit Szigligetiről írott cikké-
ben mond: «A fővárosi társadalomnak ma is csak a felszíne magyar
még. Ahova az élet szükségeinek gyökerei lejárnak táplálékért: ott
még nagy rétegben fekszik egymáson az idegen anyag. A művészet
durvább kezdő alakzatai, amelyek mindennap igen nagy tömegek lel-
kével játszadoznak, őket impregnálják, szellemöket, elméjüket gyö-
nyörködtetik, kedvvel, tréfával, elmésséggel ellátják: ez alakzatok mind
idegen nyelven szólnak hozzánk, holott ezek úgyszólván durvább,
anyagibb föltételei a művészetnek úgy magára a művészvilágra, vala-
mint közönségére nézve. Ezek azok a formációk, ahol a művészi képes-
ség egyfelül élvezetének vágya, másfelül elsőbben válik ki az élet
anyagából. Minek takargassam: a vásári komédiás-bódékról, a mulató
korcsmákról, kávéházakról és az orfeumokról beszélek, amelyek nélkül
ép olyan csonka és liányos egy nemzeti művészet, mint az emberi
szervezet valamelyik aljabb része nélkül. Hasonlatos az üvegházi
tenyészethez, szemben a természet munkájával. Amott mesterséges
ápolással, ültetéssel — átültetéssel, fűtéssel él minden, amíg a ker-
tész keze rajta van; amint magára marad vagy rossz kertész keze
alá kerül, elpusztul. Emez az anyaföldből nő fel, annak karakterét
veszi fel, szélnek-télnek ellenáll, virágzik és magot hint, amelynek
ismét van miben megfogannia.» (Beöthy Képes Irod. tört. II. k.)

Ha tehát a vásári bódék és orfeumi mutatványok ennyire — és
máltán — jelentékenyek Rákosi előtt, hogyne lett volna az, a könnyű
Muzsának táncos, énekes alkotása, a pajzán operette?!

Az operettenek a maga szeszélyes és bohókás, a realitást elha-
gyó, sok szabadságot élvező színi formája különben is bizonyos mér-

tépig rokon az új romanticizmus csapongó és játékos vígságaival. De annak szabadságait a szabadosságig fejleszti, az csak egy képzelt, emez már egy fejetetejére állított világot mutat be, annak költőiségeit szeszélyes gyerekként keveri a legtriviálisabb elemekkel, annak anachronizmusait nyelvöltögető módon aktualitások kifigurázására használja, annak szeszélyes motiválásaitól a pusztá ötletszerűségig merészkedik, annak bohókás alakjait bárgyú hülyékké ficamítja, annak csapongó komoly-víg vegyítéseiből tiszteletlen paródiákat gyúr.

Ez a megállapítás persze nem azt akarja állítani, mintha a magyar operette nem talált volna az akkor már virágjába teljesedő francia operetteben eléggé mintára, csak azt, hogy irodalmunk énekes bohóságaihoz a régi nemes hangú, tisztelettudóan mértéket tartó, pathetikus és józan magyar drámatól az összekötő híd mindenestre az új romantika. Mi sem természetesebb, mint hogy Rákosi drámaírói zsenijét ezek a külső és belső körülmények szinte elhívták az operettere.

Ami Rákosi énekes mókáiban operettszerű, az könnyen elsorolható. Megtanúlja és alkalmazza e műfaj elfintorított alakjait, ötletszerű, szeszélyes és épen nem meggyőző fordulatait, a valószínűtlenségekre való szabadsággal merészen él, nem riad vissza a történeti vagy mese-milieuból az aktuális politikai vagy társadalmi eseményekre a színpadról mintegy kiszólni, — szóval mindent mer és mindent megtesz, amire ennek a drámai formának formátlanságai, lazább kötelékei alkalmat nyújtanak.

De ami az utána következő operettektől művésziesen megkülönbözteti, az meséinek épkezláb alkata, az tárgyainak magyarabb és művészebb tradíciókban való gyökerezése, az darabjainak népies elemekkel való át- meg átszövése, az a közbeszótt daloknak, áriáknak sugaras poézise, csengő muzsikája. Igen, Rákosi példát mutatott arra, hogy az operettenek, nem kell okvetetlenül pathologikus tünetté válnia, hogy impressziót ehhez a formához lehet szereznie Csokonaitól is (*Tempefői*), Ovidus életéből is (*Világszép asszony Marcia*), hogy lehet magyar népies motívumokhoz is fordúlnia (ilyen *A négy király*, ez a legkedvesebb magyar operette), sőt lehet operaszerűbb köntöst is e műfaj cingár vonalaira borítani. (Pl. *A bolond*).¹

Tagadhatatlan, hogy e tárgyú dolgaiban több a művészi következetlenség, több a pongyolaság és elsiettség, mint egyéb drámai alkotásaiban, de az is bizonyos, hogy a magyar énekes színpadi iro-

¹ Érdekesen szö Rákosi operette-motívumokat népszínműbe is: *Éjjel az erdőn* c. darabjában Májas alakja és kupléja.

dalomnak örök kára, hogy nem Rákosi operettejeinek hagyományaiha kapcsolódott belé, hogy nem azt folytatta, amit ő megkezdett, hanem idegen istenekről formálta faragott képeit és a magyar operettet exotikus, sefüle-sefarka kalandok összevisszaságává, lélektelen pornografiává és hátgerincsorvadásos jelenséggé betegítette.

Elhagyván a romantikus tájékok ábrándos-kék éghajlatát, Rákosi merész és próbálkozó temperamentumának nemcsak az operettehez, hanem modernebb tárgyak és milieu ábrázolásához is el kellett jutnia. Rákosi *modern* témájú darabjai alkotják drámáinak harmadik, külön csoportját. Képzletének csapongó szeszélye a *bohózat* formájában ismét otthonra talál. A *Szélházyak*on és *A báróné levelein* erősen érzik a moder francia bohózat hatása. Szédítően bonyolított, vágatósan száguldó mese, meglepőnél meglepőbb fordulatok, egy kis gall pikantéria és gondtalan jókedv jellemzik e darabokat. Nagyon mulatságosak, de Rákosi mozgalmas drámaíró zsenijének mégis legzavarosabb hullámcsapásai. *A báróné levelei* kissé kusza szövésű és fordulatokkal túlterhelt. A *Szélházyak* pedig az első két bohózati felvonás után a III. felvonásban operetteszerű hangba csap át. Ez utóbbinak a stílzavaron kívül bélyegző vonása az is, hogy az anyai szeretet érzését bohózati és frivol indítékokkal keveri. Egy-két ötlete azonban Csiky Gergely *Nagyimamájára* is hatással lehetett. A II. felvonásnak leánynevelőintézeti milieuje Csiky darabjának első felvonására, a szerelmi szándékból befurakodó Alfréd pedig talán a fiatal Szerémy Ernő gróf alakjára volt hatással.

E bohózatok mellett a finomabb, a szalonibb vígjátéki tónusra is kísérletet tesz *Idával*, irodalmunknak ez egyik legbájosabb vígjátékával. Ötletében eredeti, megindításában igen szellemes, bonyolításában végtelenül kedves, jellemrajzolásában pedig árnyalatosan finom. Esméje, hogy a természetességtől elcsavarodó okoskodásnak buknia kell, legmélyebb lélektani gyökerében talán azonos a *Szerelem iskolájának* mondanivalójával. Mindenesetre jóval magasabban áll az egykorú, kissé banális meseszövésű Csiky-vígjátékoknál.

A romantikus Rákosi elindulva a realizmus útján, elérkezik ez irány legszélsőbb elhajlásához is, eljut egészen a materializmusig. *Magdolnája*, ez a «paraszttragédia», hatásosan, idegizgatóan megírt életrajz-féle egy parasztlány sorsáról. A szerző palettáján kissé keresetten kerülnek össze az egymást kiemelő vagy egymást vágó színek, de egyes jeleneteiben megrázó és hatalmas. Sok keserű naturalizmussal zuhantja napvilágra a nagyvárosi életnek bűzös csatornáját. Az anya, aki akaratlanul is majdnem saját ismeretlen lányának kerítője lesz,—

hátforgató jelenség. Erősen naturalista vonás az is, hogy a darab nincsen teljesen lezárva, a vége kissé nyitva hagyott. De Rákosi nem tudja magát a naturalizmusban kényelmesen érezni. Igazi drámaírói ereje szándékosan általánosabb jelentőségűvé stilizálja a történetet s nem hagyja meg a maga elszigetelt egyszerűségében. Magdolnának, az egyszerű falusi lányból városi szennyé romlott nőnek története korképpé szélesedik és a darab egyes célzásai, mintha a drámai monumentalitás kedvéért akarnák átharapni az elvi naturalizmusnak nagyon is szűkre markolt zablját. A IV. felvonás 9. jelenetében Magda maga is érzi, hogy sorsa nem az ő sorsa csupán s mintegy a maga alakjába sűrítve látja magát a végzetet. «Én vagyok a bűn! Én vagyok a balsors! A boldogság úgy rothadt le rólam, mint a halott emberről a ruha.»

Rákosi romantikus drámacsoportja után, operettejei és modern tárgyú darabjainak megismerése után mintegy elszigetelt jelenségnek hat utolsó alkotása, a *Tágma királyné*. Ez a görögös felépítésű és antik végzetelgondolású darab már feltünésekor meghökkentette mind a közönséget, mind a kritikát. Akik őbenne eddig a romantikust, a Shakespeare-tanítványt, vagy az operette- és vígjátékírót látták, azok az értelenség kényelmetlen érzésével szemlélték, hogy hogyan csap át ez a különös drámaírói egyéniség görög ösvényekre.

Vajjon csakugyan olyan hirtelenül meglepő-e Rákosiban ez a görög irányba fordulás? Vajjon csakugyan olyan exotikusan különös alkotás-e a *Tágma királyné*? Ezt akarom felfejteni és megmutatni Rákosi drámaköltészetében azokat a szálakat, amelyekből mint valami finom gyökérfonalakból szívódik a nedv ehhez a monumentális darabhoz, amelyet minden eddigi felfogás ellenére is bátran Rákosi chef d'oeuvre-jének lehet tartani.

A *Tágma királyné* tárgya messze a népvándorlás előtti korba nyúlik vissza. A bessenyők hűbéresei a kazároknak. A kazár király, Kuvráth, húsz évvel ezelőtt megölte királyukat, Tágma férjét. Most feleségül kéri özvegyét. Ha ez kérését — mint már többször — most is visszautasítja, azzal fenyegetődzik, hogy teljesen letöri a bessenyők népét. Tágma habozik, hogy mit feleljen, mikor papja egy régi jóslatot fedez fel előtte, mely hangzik vala eképen :

Halálfejet szül a királyi méh,
Futó idő ha majd megérlelé:
Halálfej bosszút áll a holt fejért,
S a szolgaságtok aznap véget ért.

Erre eszébe villan Tágmának, az ő titokban, messze az emberektől neveltetett fia, Ellák, akinek épen borzalmas halálfeje miatt keltette halott hírét és adott át egy öreg hívének, hogy saját fiával, Szirákkal együtt nevelje fel. A halálfejes királyfi, aki rút arcát mint a khorasszáni fátyolos próféta kendővel eltakarva hordja, és Szirák egytestvérül szeretik egymást. De közbejön egy szépséges leány Arszip, akit a halálfejes királyfi a halálig megszeret. De rútsága miatt nem mervén hozzá közeledni, úgy beszél meg, hogy Szirák a deli és szép ifjú hódítja meg a leányt, de a nászéjszakán majd a halálfejes királyfi telepszik a leány mellé. Minden összevágna, de Szirák is beleszeret Arszipba s épen az elhatározó órában megöli Ellákot, levágja fejét, hogy a lány az övé legyen. A fejetlen holttestet megellelik és Tágma udvarába hozzák. Kiterítik a palota előtt, sirató asszonyok veszik körül és nagyban nyomozzák, hogy ki lehet a tettes. Közben a bessenyő fiatalság végső harcra fegyverkezik a kazárok ellen. Tágma egyes jelekből már sejteni kezdi az áldozat kilétét, mikor a megjelenő Szirák maga is megvallja neki, hogy a halott — Ellák. Tágmának tehát meghalt fia mellett még népét is siratnia kell, mert íme az, akit a jóslat szabadítójuknak jelölt, a halálfejes Ellák, nem él. Szirák azonban titokban rábírja a királynét, hogy hadd öltse ő fel a halott álcáját, hogy szerepeljen a nép és hadsereg előtt ő mint Tágma fia, hadd vezesse ő csatára e jóslat fanatizáló erejével a bessenyőket. Tágma beleegyezik e kegyes csalásba és hadserege az álorkás álkirályfi vezetése alatt harcra indul. A királynét e rendkívüli fordulat szörnyű érzelmi összevisszaságba dönti és így jajdúl fel:

Ó, végzet, mily beretva élire
 Állítasz pusztá lábbal engemet,
 Szegény királynét. S rajt' kell állanom
 És róla, haj, el nem mozdulhatok.
 Ott a királyfi álarcában egy
 Legény csatáz, kiről nem mondhatom,
 Hogy nem fiam. Itt fekszik egy halott,
 S nem mondhatom el róla, hogy fiam.
 Tűrnöm kell, hogy ez idegen leány,
 Hullassa rá a könnyjét. ránk pedig,
 Hogy szórja átkait. Ó, jaj nekem,
 Királynénak, jaj, mint anyának és
 Jaj, mint asszonynak. Mert kinek-kinek
 Az hármaskoronája lenne, hogy
 Királyné, asszony és hozzá anya,
 Nekem gyötrelmek bő forrása csak,
 Mint asszony férjtelen s gyermektelen

Töltöttem életem el. Mint anya,
 Holtan látom viszont árván hagyott
 Fiam, és mint királyné idegen
 Asszony fiát kell gyermekem gyanánt
 Hazudnom, hogy megmentse népemet.
 Nem volt királyné még ily nyomorult,
 Nem asszony még ilyen boldogtalan,
 S ki látott még ily meggyötört anyát! (III. felv.)

Közben a harc lefolyt, Sziráak csodákat művelt, Kuvráthot megölte, népét megverte és a bessenyőket felszabadította a szolgaság alól. Most visszatérve, szerelme és bűne titkát Tágma, Arszil és népe előtt maga beszéli el. Elbeszélése végén lerántja az álcát, hogy megmutassa igazi arcát és Arszilt magához ölelje, mikor egyszerre csak az egész nép döbbenve hőköl vissza tőle: hiszen természetén a halálfej ül a megölt Elláknak undorító arca. Arszil megöli magát, Sziráak pedig élettelenül roskad össze.

E darab kigondolásának és meséjének minden szertelensége mellett is — jeles alkotás. Egykorú kritikusan abban vélték a darab főeszméjét fellelni, hogy ime — egy szerencsétlen szerelem romjain mint virúl új életre egy nép, hogy az egyéni csapások fölött hogy derül szebb jövő egy nemzetre. Kétségtelenül ez a gondolat is benne van, s a prológ és a pap zárószavai ki is fejezik e tételt. De ez csak egy könnyebb, hogy úgy mondjam, a szerzőtől is csak mint valami ad usum delphini fogalmazása, csak külső megnyilatkozási formája egy mélyebben szántó gondolatnak. Ez az eszme az embereket, népeket kormányzó Örök Végzet erejének hirdetése, amaz eleven és megrendítő érzés, hogy minden tompa és végső következésében mozdulatlan egyéni akarat felett ott suhog az emberfölötti Sors, a szükségszerű, a könyörtelen. A jóslatnak teljesedni kell, bár meghalt, aki keresztúlvigye. Idegen emberi kéz rángat a végzet gyeplőibe, nem az igazi halálfej áll bosszút a rég megölt király fejéért, de a Végzet nem engedi önmagát meghazudtolni — épen úgy nem, mint a keresztények Istene nem engedi hazugságban maradni igazszívű lányát, a rózsáskötényű Szt. Erzsébetet — és hogy ez a Végzet az emberi apró-cseprő igazság-hazugság fogalmon felülemelkedően önnönmagához való hűségéről bizonyosságot tegyen, inkább eszközét, Szirákot változtatja halálfejessé, semhogy a jóslat ne teljesedjék. A görög tragédiák mélyeséges végzetgondolata nyert így rendkívül eredeti fordulatot. A Végzet útjait senkisék járhatja könnyedén s ha részt kér munkájából, viselnie kell egyenruháját is. Vállalnunk kell a feladatot a maga végtelenbe nyúló, metafizikus következményeivel együtt.

De nemcsak a gondolat mutat görögös hatásra. Megírása is, felépítése is antik. Szigorúan egy helyre koncentrált mese, epizódoktól mentes, egyágú és időben is majdnem egységesre vont cselekmény. A darab kezdetekor már olyan csattanóra érett a tragédia, hogy maga a dráma már csak az aratás. Magára a színre inkább csak az események visszhangja harsog be. A hírhozóknak, a múlt-felfedezőknak, szóval az epikus elemnek épenannyi szerep jut, akárcsak a görög vagy a francia klasszikus tragédiában. A hosszú és kényelmes, merően plasztikus dikciók is ezermérföldnyire állnak a shakespeare-i előadásmódtól. Részletek helyett egység, apró romantikus vagy realista szögletek és tördeltségek helyett nagyvonalúság szóban és tettben. Sőt mintha a jajongó asszonyok és bölcselkedő öregek szavaiban a görög tragédiák kórusainak a végzet csapásaitól kicsiholt feljajdulásai kapnának modernebb formát.

Nem csoda, hogyha közönségünk az első előadásokon szokatlan hidegséggel hallgatta ezt az új hangot. A francia kaptára vont szalonrealizmuson serdült publikumunk és még a Paulay-iskolából kikerült egyébként jeles színészgárdánk számára merőben idegen volt ez a magasztos nagyvonalúság. És az — a mi Nemzeti Színházunkban, különösen neves szerzővel szemben — szinte tünetető hidegség, az első felvonás után az író nem jelenhetett meg a lámpák előtt. A későbbi felvonások nagyszerű dikciói már inkább elragadták a közönséget, általában azonban az volt a közvélemény, hogy érdekes, de szertelen és kellemetlen darab. Főképen pedig, hogy Rákosi eddigi drámaírói multjával szöges ellentétben áll.

Pedig itt a nagy tévedés! Rákosi sorselgondolásában már kezdettől fogva igen sok a végzetszerű. S ebben a tekintetben bizony a nagy Shakespeare-tanítvány egyáltalában nem shakespeare-i. A nagy angol mesternek szabad elhatározástól duzzadó, a sors-árnak egész vállal nekifeszülő, egyéniségük jogait követelő alakjaival szemben Rákosi drámaköltészetében a személyek a végzettől rájuk mért kényszerűségek miatt szinte elnyomatni látszanak. Érdekes figyelemmel kísérni, hogy a shakespeare-i külső forma alatt hogy lappang Rákosiban a görögös végzetfelfogás és a göröggel nagyon rokon modern determinizmus. Erre nézve több jellemző részletet lehetne idézni drámáiból.

Már az ízig-vérig romantikus *Krakói barátok* Hedvigje az V. felv. ban, s a hasonló irányú *Színre színt* Mátyása a III. felv. 1. színében a végzet hatalmáról elmélkednek. Ugyanarról az *István vezér* harci jelenetei alatt a jajongó királynék is. De megrezzen Rákosiban a végzetszerűségtől felkeltett erkölcsi felelősségtelenség gondolata is.

A naturalista *Magdolnában* a züllötté sülyedt Magda így okoskodik: «Igazság szerint sajnálom kéne a kicsikét, mert nagyon jó irántam. aztán ad is egyszer-egyszer egypár krajcárt... De hát nem én igazgatom a világot! Egyszer én estem el, hogy valaki megmenekedjék az akasztófától; most más esik el, hogy én megmenekedjem az éhségtől meg a gyötrő szomjúságtól. Aki sorsunkat intézi, majd tesz róla, ha nem tetszik neki.» (V. felv.)

A végzetszerűségnek ez a gondolata legjelentékenyebb az *Endre és Johannában*, ahol szinte a darab centrális eszméjévé emelkedik. Endrét és Johannát neveltetésük és jellemük különbözőségei két ellentétes mozgású csillaggá alkották, a történet szeszélye pedig egymásba szerettette őket. Természetes, hogy csak balsorsává lehetnek egymásnak. Ez a gondolat nagy erővel csattan ki a darab egyik fordulójakor és válik a két hősből tudatossá:

Johanna (Endre kezét megragadva): Miért maradtál itt boldogtalan?

Endre: Miért marasztottál boldogtalan?

Johanna: Közös nevünk van, mint férj- s nőhöz illik:

Boldogtalan! Ha szívünk nem is,
Kezünk és sorsunk egybekötte van.
Mérhetlen távol egymástól születve, —
Igaz, egy mag hajtása mindenik —
Egymásnak voltunk szánva, de miért:
Hogy boldogítsuk-e, pusztítsuk-e
Egymást — kérdés-e még? ...»

(IV. felv.)

Ennek a drámában rejtező centrális gondolatnak előfutárja és mintegy eszmei expozíciója a darab legelső színében Tarantói Lajos és Durazzói Károly párbeszéde, mely ama kornak asztrológikus módorával fejezi ki ugyanezt a végzetgondolatot.

Lajos: Az égi testek forgásán forog
A sorsunk. Csillaghullás, üstökös,
A hold fogyása s megtelése mind
Esendőségünk és emelkedésünk,
Kedvünk, szerencsénk, balfordulatok
Oka, tanúja, hírnöke. Bolond,
Ki azt hiszi, hogy kezével új
Csoportba rakhat csillagképeket. —
Én ezt akarnám, más ellenkezőt
Akar; a két erő találkozik
És mérkőzésből lesz az, ami
Ott fenn megírva van.»

(I. 1.)

Az életre leskelődő halálról, a szakadatlan kapcsokban egymásba ölelkező oksági láncról filozófál e darabban Bertram és az V. felv.

1. színében, amikor a vadászaton orvúl akarják megölni Endrét. Igen érdekes, hogy Bertramnak majdnem ugyanezt az okoskodását találjuk Rákosi *Tragikumának* 23. lapján is.¹

Egyébként *A tragikumról* írt fejtegetéseinek is egy-két célzása vág Rákosi életfilozófiájának erre az úgy látszik nagyon mélyen fészkelő gondolata felé. «Tragikus helyzetnek nevezem azt, melyben a hős oly feladat elé állítatik, melyet se megtennie, se meg *nem* tennie saját erkölcsi és anyagi veszte nélkül nem lehet. (58. l.) A tragikus helyzet — szerinte — «erkölcsi kényszerűség. Oly helyzet a tragikai hősre nézve, amely nem enged neki szabad elhatározást oly értelemben, mintha az előtte felmerült feladat alól el is vonhatná magát büntelenül.» (71. l.) «Greguss Ágost ama fejtegetése, mely szerint a tragikai hős sorsa végzetes fordulóján tévedése vagy vétsége belátására jut, ami azt jelenti, hogy szabadságát visszanyerve e tapasztalással vagy belátással gazdagabban másként intézné sorsát: egészen henyé kérdésnek látszik.» (145. l.) «Greguss Á. kicsinyes föltevése megfosztja a tragikumot erkölcsi hatása egyik főtenyezőjétől: a kényszerűségtől.» (146. l.) Ugyanebben a gondolatkörben mozog és talán még élesebben fejezi ki Rákosi felfogását Hugó Károly *Bankár és báró-járól* írt pár sorában. «Három tiszta és nemes lélek halálos vergődése ez egy kibonyolíthatatlan, végzetes helyzetben. Kitünő példa annak fejtegetésére, hogy nemcsak az egyén tragikuma jogosult, mert van az életben egy másik tragikum: a helyzet tragikuma, amely épen olyan félelmes, époly megindító és lélektisztító erejű, mint a nagy lélek tragikuma.» (*Sziglieti és társai*. Képes Beóthy II. k.)

Ha e felsorolt helyek mellett még megemlíjtük Rákosi regényét, *A legnagyobb bolondot*, ahol a kártyakeverő sorsnak véletlenszerű fordulataiban valóságos farsangi játék táncol előttünk,² — akkor már nem fogjuk *Tágra királynénak* sorselgondolását olyan átmenet nélküli hirtelennek, olyan zökkenően egyszerre ideterngettnek tekinteni Rákosi

¹ Érdekes, hogy Rákosi egyik alkalmi darabjában is erősen érinti a Végzet-gondolatot. *Budavár megvétele* c. népszínművében, melyet Buda megvételeinek kétszáz éves fordulójára írt (ugyanakkor, midőn Csiky is megírta *Petneházyját*), — majdnem testvérházasság történik a fiatal korban elrablott keresztény fiú, most janicsár tiszt Feriz és a magyar Hedvig között. [Az ismertetőjel egy keresztformájú jegy a jobb váll alatt. Régi motívum.]

² E regény minden mesterkéltége és egészben való elhibázottsága mellett is egy-pár érdekes korvonást tartott fenn az abszolutisztikus kor társadalmi és irodalmi életéből. Ferenc József is szerepel benne.

írói pályafutásában. Ami többi darabjaiban már potencialiter benne rejlett, ami *Endre és Johannában* már világosabban követeli életjogait, az a *Tágra királynében* válik eleven és hatalmas aktualitássá. Ha Rákosi drámaírói fejlődését látó szemmel és a művészi célzásokra reagáló idegekkel olvassuk, lehetetlen meg nem állapítanunk, hogy eddig a pontig el kellett jutnia. Az ő pályafutásának két határcölöpét könnyű névvel is megnevezni: — Shakespeare-től Sophoklesig.

Ha Rákosi drámai irányait nézzük, lehetetlen értékeinek tarka sokféleségét ki nem emelnünk. Az új romantikus stílusnak elhatározó lökést ad, a magyar operettet megteremti, példát mutat a modern tárgyú franciás bohózatra és finomabb vígjátéokra, kísérletezik a naturalizmussal és végül eljut a drámai nagy stílus, a modern szabású klasszicizmus kapujáig.

Ötleiteinek eredetiségével, próbálkozásainak merészségével, drámai problémáinak mélységével, meseszövéseinek önkénytelen könnyedségével és nyelvének pompázó lendületével, igaz értékeket hozott a magyar drámának. Hibái és hiányai főként elsietettségéből, témáinak néha ki nem forrottságából fakadnak. A mindent politikába nyelő magyar sors nem engedte ezt a nagy művészi képességet teljesen esztétikai értékeknek élnie. Így hat azután az új romantikuson kívül valamennyi iránya torzónak. Legkivált pedig a legutolsó. Ha a *Tágra királynében* kezdett stílust tovább fejleszti, talán példát mutat annak az iránynak, amelyet az egész európai művészet várva-vár, amelyért a külföldi irodalmak is vajudva vonaglanak, annak az iránynak, amelynek a formarobbantó művészi próbálkozásokból és zavaros nekilendülésektől meg kell születnie: az új klasszicizmusnak. A Shakespeare-kultusból és hatása alól a görög és a francia klasszicizmus felé nőő Rákosi még egyszer talán szimbolikus jelentőségű lesz nemcsak a magyar költészet jövő fejlődésére, hanem az egész európai irodaloméra.

Ha Rákosi helyét és értékét a magyar irodalomban meg akarjuk jelölni, aránylag igen könnyű helyzetben vagyunk. Tragikai mélység, gondolati elmélyedés s az eszméknek szinte metafizikai meghosszabbítása tekintetében, újabb költészetünk legerőteljesebb írói közé tartozik. Világnézeti megalapozottság nélkül pedig igazi dráma nincsen. Létrejöhet idylli vígjáték, jóviseletű szalóndráma, frivol bohózat, naturalista próbálkozás vagy melodráma, de monumentális dráma nem képzelhető. Rákosi Jenő színműírói működésének egy-két mozzanata drámai irodalmunk ez irányban való csekély számú kilendüléseinek igen kiváló jelensége.

ÉRTEKEZÉSEK.

Arany és Tompa kölcsönös plágiuma.

Bizony megtörtént, hogy a két költő egymástól csent. Egy ruhaválság alkalmával Arany kénytelen volt megválni régi kabátjától s ekkor megírta az *Érzékeny búcsút*, melynek első sora: «Télen nyáron nincs több, csak egy kabátom», Tompa országszerte elhíresedett népdalának: «Télen nyáron pusztán az én lakásom» paródiája. Alig hogy Arany verse megjelent a «Hölgyfutár»-ban, Tompa 1852 nov. 1-én kelt levelében rápirít: «Remélem, nem fogod eltagadni, hogy nem régen engem tetemesen meglóptál, mondván a te kabátodhoz: «Télen nyáron» stb.; azt is tudod, ámbár nem igen forgatod az írásokat, hogy szemet szemért, fogért fogat; versért verset, — szegény Kerényi és Bozzai haláláról emlékezvén leveledben (okt. 1.) azt mondogod: *Mért nem halunk már meg mindnyájan!* Ezt a sort én ellopom, szükségem van rá, s ezzel quittek leszünk. Egyszer Petőfivel ettünk egy korcsmában, belép egy harmadik, ki vidékről jött; Petőfi rákiált: *mikor jöttél örömömre?* s én rögtön folytattam: *mikor megy el gyötrelmemre?* s e második sort Petőfi erővel el akarta tőlem meg a helyszínén venni, aztán kérte kölcsön, de én egy messzely bornál alább nem akartam adni; végre meglett az alkú félmesszely borért s egy töröttoldalú szivarért! Istenem! hogy elmúlnak az idők!» — Tompa fenyegetése nem maradt annyiban s a megjelölt mondatot, vagy inkább gondolatot csakugyan fel is használja egyik versében, nem ugyan parodizálva, hanem nagyon is komolyan. A *Barátim emlékezete* című költeményben, melyben Petőfi és Kerényi emlékezetének áldoz s felidézi az együtt töltött eperjesi napokat, az erdei lak költői versenyét, ennek kilencedik szakába illeszti Arany gondolatát:

Elmultak... eltűntek életök javában...

Miért is nem haltunk már meg mind a hárman!?

A következő szakokban aztán továbbfejleszti a belőle sarjadt elegikus érzelme- és gondolatsort. Evvel aztán elvégződött a két költő kicsi plágiumpere, legalább az eddig kiadott levelezésben nincsen több nyoma. Tompa idézett levele egyben jó korhatározó adat a *Barátim emlékezete* keletkezésére.

FOLNAI VILMOS.

Szeder Fábián Urániája.

A multban a magyar bencés-írók között Czuczor Gergely és Guzmics Izidor mellett Szeder Fábián tett a magyar nyelv ügyének nagy szolgálatot.¹ Szeder nagyon sokoldalú irodalmi működést fejtett ki: mint *szépiró* költeményeket, vígjátékokat, elbeszéléseket, meséket írt az Aurórába, a tőle alapított és szerkesztett Urániába, a Felső Magyarországi Minervába, a Szépliteratúrai Ajándékba, a Hasznos Multságokba stb.; mint *tudományos író* művészettörténeti cikkeket írt Guzmics Izidornak Egyházi Tárába, értekezéseket, ismertetéseket, bírálatokat tett közzé a Tudományos Gyűjteményben, a Közhasznú Ismeretek Tárában, a Szépliteratúrai Ajándékban; mint *műfordító* elismerést érdemel népies magyarságáért. Szépirodalmi Zsebkönyvével, az Urániával, előmozdította honi nyelvünk művelését. Kéziratban maradt igen sok jegyzete a magyar nyelvtudomány, szótárirodalom, könyvtárban, kertészet, ásványtan, oklevéltan, éremtan stb. köréből.

Szeder ezen sokoldalú működésének részletezését (lásd ezt *A Pannonthalmi Szent-Benedek-Rend Története* című vállalat VI. B. kötetében Keme-nes Illéstől) itten mellőzve, csak szépirodalmi zsebkönyvének, az Urániának történetéhez akarok néhány adalékot szolgáltatni.

Az Auróra mintájára alapított és szerkesztett Uránia első kötetét Szeder 1828 elején indította útjára Beimel József, esztergomi könyvnyomtató kiadásában (*Uránia Nemzeti Almanach Új-Esztendei Ajándékul. 1828, k. 8-r. Esztergomban.*) ezen szavakkal: «Midőn az illyes literátori pályához szokottaknak és kezdőknek is jelesebb dolgozásaikat közrebocsátani nagyobb alkalom nyújtatik, mi ama reménytől tápláltatván, hogy a nemzeti csinosodást ezen ösztön is eszközölheti idővel, azon leszünk, hogy Urániának érdeme, a mennyire rajtunk áll, évről-évre nevedjék, és legyen olly valamink, a mit mi is édes Hazánk Oltárára tehessünk». (Jelentés az első [1828] kötet végén.)

Tagadhatatlan, hogy az Uránia sok kezdő írónak gyenge kísérleteit is közölte, azonban tekintélyét mégis emelte az, hogy oly neves írók keresik föl többzör dolgozataikkal az Urániát, mint Kazinczy, Kölcsey, Gaal József, Czuczor Gergely, Szemere Pál, P. Horvát Endre, Kovács Pál, Fábián

¹ Szeder Fábián János 1774 jún. 23-án született Csábon, Hont megyében. Életrajzgyűjteményekben más adatok találhatóak születésének helyére és idejére vonatkozólag, de a csábi anyakönyvek hiteles adatai szerint azok mind hibásak. Esztergomban Révai Miklós és Kulcsár István voltak tanárai. 1803-ban belépett a nemrég visszaállított Szt. Benedek-rendbe. 1808—1830. között több helyen gimnáziumi tanár és igazgató. 1830—1832-ig Pannonthalmán a böcelet tanára, majd ugyanitt 1832—1841-ig levéltáros és könyvtáros. 1841-től 1859 dec. 13-án bekövetkezett haláláig Füssön (Komárom m.) jószágkormányzó volt.

István, Képlaki Vilma s különösen gyakran Guzmics Izidor, a híres benecés hittudományi író, Kazinczy lelkes barátja, ki a vállalatnak úgyszólván lelke volt.

A pannonhalmi kéziratárban megvannak Szedernek egyéb kéziratai között az Uránia dolgozótársainak a szerkesztőhöz küldött kéziratai, azonkívül nagyszámú levél, melyeket a dolgozótársak Szederrel váltottak. Ezekből kiolvasható, hogy Szeder országszerte tudott érdeklődést és lelkesedést kelteni honi nyelvünk és irodalmunk iránt, hogy sok kezdő író tőle kapott utasítást és buzdítást.

Mivel ezen zsebkönyvnek története eddig még nincsen megírva, azt hiszem, nem végzek fölösleges munkát, ha Szeder szerkesztői följegyzései és a dolgozótársak levelei alapján kihámozom az álnevek alatt rejtőző írók nevét és kiírok egyéb e levelekben található adatokat, melyeket érdemes a nyilvánosság elé hozni. Ezen levelek alapján ugyanis nemcsak sok írónak álnevét tudjuk megfejtetni, hanem sokszor nem álnevű írók foglalkozása, tartózkodóhelye is kiolvasható, ami sokszor, különösen hasonló nevű íróknál, segítségül szolgál az író kilétének eldöntésében.

Abánfy Tódor (Uránia 1831) = Fábíán István. Győri növendékpap korábban írt az Urániába. Egyik levelében azt is említi, hogy *Reggeli ének* című költeményét (Uránia 1831. 334—6. l.) Pffeffel német író után írta. Élt 1809—1871. Győri kanonok volt s a M. T. Akadémia lev. tagja.

Andódi Gere (Uránia 1828, 1829) = Czuczor Gergely.

B. (Uránia 1830, 1831) = Balla Károly. Élt 1792—1873., pestmegyei várkapitány volt és a M. T. Akadémia lev. tagja.

B. T. (Uránia 1832, 1833) = valószínűen Balás Teofil (1795—1878), Szeder rendtársa, ki mint esztergomi tanár a levelek tanúskodása szerint sokat kezére járt Szedernek az Uránia kinyomatásában. (V. ö. A Pannonhalmi Szt.-Benedek-R. Tört. VI. B. kötet.)

F. (Uránia 1828, 1829, 1830) = Pázmándi Horvát Endre.

Farkas Károly (Uránia 1830) = Kazinczy Ferenc.

Guzmics Izidor írói jeggyel is írt az Urániába (1831): **. Ezen kétcsillagos jegyet írta a *Dies irae* (Ur. 1831) alá. V. ö. Figyelő V. 143. l.

G. J. (Uránia 1830, 1832) = Gallovits János. Egyik levele szerint 1829-ben negyedéves növendékpap volt Győrött, a lejjebb említett Takácsy Józsa, győri növendékpap, buzdította őt irodalmi működésre.

Gyászfy (Uránia 1830, 1831, 1832). Leveleiben egyenesen nincsen megmondva, mi az igazi neve, mert leveleit is ezen álneven írja, de az azokból összeszedhető különböző adatok alapján ki lehet következtetni. 1831. Kőrömcz-bányán kelt levelében azt írja: «Alább írt nevemnél fogva (Gyászfy) itt nem ismernek.» 1829-ben Gyászfy Lajosnak írja magát alá egyik levelében s ebben említi, hogy «az ügyvédi hivatalra megkiváncsoltó Próbátételen általt esett.» 1830-ban Budapesten kelt álnevű levelében a választ ezen címre kéri: Kacskovics Lajos, ügyvéd úrnak. Tehát ezen utóbbi igazi neve. Élt 1806—1891, nyugalmazott kir. törvényszéki bírós a M. Tud. Akadémia lev. tagja volt.

Körömczi Kamill Antal. Bencés tanár (1803—1870), leginkább böl-

cselettel foglalkozott (v. ö. A Pannonhalmi Szt.-Benedek-R. Tört. VI. B. kötet). Álnevei: *Kövér Antal* (Uránia 1830), *Simon Antal* (Uránia 1831), *Vörös Mátyás* (Uránia 1830).

O. T. (Uránia 1833) = Ordódy Tivadar. Több levele szerint 1828—31. taroskegyi (= Taroskedd) káplán volt. Szinnyei (IX.) szerint 1854 óta esztergomi kanonok volt, élt 1801—1862. Rendes nevén is sokat írt az Urániába (1829, 1830, 1831, 1832). Egyik levelében (1829) említi, hogy az Uránia számára *népdalokat* küld *Bagotai Dóris* álnéven, «Bagotai vagyok én, és ott az Anyám házában Dórisnak hívnak», de ezek az Urániában nem jelentek meg. Egy másik levelében *népdalokat* ajánl föl Beimel, esztergomi könyvnyomtatónak, az Uránia kiadójának kalendárium számára.

Szalay László: különböző álnéveken írt az Urániába. (V. ö. Hasznos Mulatságok 1829. I. félv. 8. sz. 58. l. jegyzet.): *Kányi Lőrinc* (Uránia 1828), *Korlatkövy Mihály* (Uránia 1829), *Széchy István* (Uránia 1829).

Szeder Fábrián János. Bencés tanár, később komáromfüssi jószágkormányzó, az Uránia szerkesztője (1784—1859). V. ö. A Pannonhalmi Szt.-Benedek-R. Tört. VI. B. kötet. Különböző írói jegyekkel és álnévvel is írt az Urániába: *S.* (Uránia 1831, 1832, 1833), *S. F.* (Uránia 1828, 1829, 1830, 1831), *K. L.* (Uránia 1829, 1830, 1831), *N. R.* (Uránia 1829, 1831), *K. L. N. R.* (Uránia 1828, 1829), *Megypataky* (Uránia 1831, 1833).

Szépvolgyi Kálmán (Uránia 1828, 1829) = Jankó János, róm. kath. plébános (1797—1872). Szinnyei V. nem említi, hogy az Urániába is írt.

Takácsy József (*Józsa*), róm. kath. esperes-plébános (1809—1889). Szeder levélhagyatékából kitűnik, hogy győri növendékpap korában sok társát buzdította a magyar irodalom művelésére. Koltai Virgil írt róla a Győri Közlönyben 1889. 152. sz. Írói álneve: *Zala* (Uránia 1832, 1833), *Ete* (Uránia 1831, 1832).

A levelekben található egyéb adatok az Uránia íróinak életrajzához:

Csétsényi József (Uránia 1830, 1831). Egyik levele (1829) szerint «fiskális Pusztá-Etsegen».

Fejes Mihály (Uránia 1829, 1831). Levelei szerint 1829—1830. orvos-növendék volt Pesten. Szinnyei III. szerint orvosdoktor, Heves- és Külső-Szolnok megye főorvosa, de nem említi, hogy az Urániába is írt.

Kánul Miklós Adolf (Uránia 1830). Egyik levele szerint «tanító Magyar-Óvárrott. Szinnyei szerint (V.) kegyes tanítórendi áldozópap és tanár (1802—1838).

Kelemen János (Uránia 1830, 1832). Désről 1829-ben ír Szederhez levelet. Szinnyei szerint (V.) kolozsvári ev. ref. pap.

Kempf János (Uránia 1829, 1830). Egyik levele szerint (1829) csepregi (Sopron m.) káplán. Szinnyei (V.) szerint esperes-plébános volt Középbükön (Sopron m.). Meghalt 1867-ben.

Kiss Károly (Uránia 1828, 1830). 1828-ban kelt levele szerint hadnagy Budán. Szinnyei (VI.) szerint élt 1793—1866., nyug. cs. kir. kapitány, a M. T. Akad. és a Kisf. Társ. rendes tagja.

Kovácsóczy Mihály (Uránia 1829, 1831). Kassán 1831-ben kelt levelében panaszkodik, hogy az 1832-ik évi Urániában tudtán kívül egy canzone-ját és 18 sonettjét igen hibásan nyomtatták, még pedig oly sonet-

teket, melyek az enyészetnek voltak szánva. Szinnyei (VI.) szerint ügyvéd és szerkesztő (1801—1846).

Makáry György (Uránia 1829, 1830, 1831, 1832, 1833). 1830-ban Egerben kelt levele szerint ügyvéd. Szinnyei (VIII.) szerint ügyvéd és lyceumi tanár. Élt 1799—1857.

Ónody András (Uránia 1828, 1829, 1830). 1827-ben kelt levele szerint Rév-Komáromban tanító, 1831-ben kelt levele szerint Szt.-Péteren (Komárom m.) rector. V. ö. még : Szinnyei IX.

*Oszterhueber Mór*ic (Uránia 1828, 1830). Czuczor Gergelyhez írt egyik levelében (Győr, 1827 máj. 27.) azt mondja, hogy «Győri Jurista». Szinnyei (IX.) szerint birtokos, 1827-ben jogász volt Pesten.

Szakáts Mihály (Uránia 1830, 1831, 1832). Levelei szerint 1829—1831. Győrött papnövendék volt. Szinnyei nem említi.

Szilágyi Ferenc (Uránia 1829, 1830). 1830-ban kelt levele szerint «historia, ékesszólás professora a ref. kollegiumban Kolozsvárott». Szinnyei (XIII.) szerint élt 1797—1876. Hogy az Urániába is írt, nem említi.

KLEMM ANTAL.

Faludi Ferenc és a nyugateurópai verselés.

«Ráday első — mondja Arany János — ki a magyar szót öntudva lejtí és szökő lábakra mérte.» Ráday *Tavaszi estvé-je* (1735-ből) az első rimes trocheus magyarul, *Árpád-jának* stanzái (1750 körül) az első rimes jambusok; sőt Pataki Füsüs 1626-ból való anakreoni kísérletét leszámítva, egyáltalán ez az első magyar jambusi próbálkozás Rádaytól az 1770-es és 1780-as évekig, tehát a klasszikus triászig, Kazinczyig és Földlig, nem ismer több ilyen kísérletet irodalomtörténetünk.¹

Az időmértékes magyar verselés úttörői közé, úgy gondolom, be kell iktatnunk Faludi Ferencet is. Régi irodalmunk e legművészbib verselőjének igen finom érzéke volt az időmérték ritmikai jelentősége iránt. Ez egész magyaros verselésén megérzik. Tudjuk, hogy ismorte és hatni engedte magára az olasz irodalmat is; ő írja az első magyar szonettet. (*A pipáru. Olasz sonetto formára.*²) Ebben a szonettben — legalább a páratlan sorokban, mert a párosak csengő, trocheusszerű, magyar ritmusa félreismerhetetlen — valami tapogatózásfélét érzek: mintha jambusi lejtést akarna a soroknak adni. Hogy valami effélével van dolgunk, már az is valószínűvé teszi, hogy ezek a sorok egyébként elég döcögősek és nem egyenlő ritmusúak, ezek pedig Faludinál, a kitünő verselőnél, szokatlan dolgok.

Ilyen kísérletezést más verseiben is találunk. *A Clorinda* címűben pl. — amelynek ritmusa voltaképen 3 + 2-es (2 + 3-as) és 3 + 1-es magyar

¹ Az összes adatok Négyesy László könyvében: *A mértékes magyar verselés története.*

² Érdekes, hogy már ő is él avval a szabadsággal, amely az újabb magyar szonett-költészetben általánossá lett: a második versszakban nem ismétli az első szak rímeit.

forma, — úgy látszik daktilusi muzsikára törekedett; egy későbbi költészetünkben sem ismeretlen adoniszai szerkezet lebeghetett előtte. Mindjárt az első versszakban világosan érezhető ez:

Gyenge Clorinda
Hűs kikeletben
Egy, szép ligetben
Fel s alá jár.

Természetes, hogy ilyen nehéz vállalkozás, még akkor. Faludinak sem sikerülhetett teljesen. Azért a sorok egyrésze áthajlani látszik a jambusba:

Siess Dorindo,
Szívét epesztve
Kézét terjesztve
Csak reád vár.

Van azonban Faludinak egy verse, amely, úgy gondolom, félreismerhetetlenül jambus, még pedig — dátumát tekintve (1757) — szokatlanul jó. Ez a *Nádasdi* című dal (Rettentő Mársnak fajzati...), amely négyes és hármas jambusi sorokból áll. Hogy milyen feltűnően jól kezeli Faludi a jambust (összehasonlíthatatlanul jobban, mint Ráday első kísérleteiben), arra álljon itt példának a harmadik versszak:

Elnyertük Schweidnitz várait,
Villám pattantyuit,
Borzasztó tornyos falait,
Mennydörgő álgyuit,
Rabszíjra fűztük emberét,
Prédára adtuk mindenét,
Istent dicsirjetek,
Istent dicsirjetek.

Úgy látszik tehát, hogy Faludit is be kell iktatnunk nyugateurópai verselésünk úttörői közé. Kezdeményezése körülbelül egykorú Rádayéval, bár hatásában és így jelentőségében nem állítható Ráday mellé, kitől a további fejlődés elindult.

SÍK SÁNDOR.

TUDOMÁNYOS IRODALOM.

Id. Görgey István: Görgey Arthur a száműzetésben. 1849—1867. Budapest, 1918. 429 l. A. M. T. Akad. kiadása. Ára 8 kor.

Szabadságharcunk sokat vitatott szerepű fővezérének élettörténetéhez szolgáltat újabb adalékokat ez a testvéri szeretettől sugallt mű. Hőse és szerzője egyaránt a múlté már s így a tárgyilagos vizsgálat könnyű helyzetben lesz, ha jelentőségét mérlegelni óhajtja. Írója elsősorban a történelmi igazságot kutatóknak szánta ugyan, de tárgyánál s a vele kapcsolatos kortörténeti háttérnél fogva bizonyára szélesebb körben is érdeklődést fog kelteni. Annál is inkább feltehető ez, mert a mű nem egy olyan adatot foglal magában, melyek a köztudat előtt kevésbé ismeretesek. Ilyen például annak a ténynek fölemlítése, hogy «Kossuth Lajos kormányzó 1849-ben Szemere Bertalan miniszterelnök és gróf Batthyány Kázmér miniszter által Nagyváradról augusztus 5-ikéről és Gyapjuról aug. 7-éről kelt és Paskievicsnek megküldött két államiratban az orosz cárt a magyar koronával megkínálta». Ilyen továbbá Görgey Arthurnak 1861 március 5-én kelt, a M. T. Akadémiához intézett (de testvérétől — a viszonyokra való tekintettel — be nem nyújtott) irata, melyben a néhai fővezér utalva 1852-ben, német nyelven megjelent emlékirataira, arra kéri a Tudós Társaságot, hogy «szembesítse az egymásnak ellentmondó forrásokat a netalán még előkerülhető oklevelek s ezek hiányában az ész és lélektan következtetéseinek világánál. S e vizsgálat eredményének alapján ítéljen aztán a felett: elárulta-e leghűbb bajtársait, pártfogóit, nemzetét, hazáját? Mellőzve a kötet többi, rendkívül érdekes adatait, helyütt csupán egy-két irodalomtörténeti szempontból figyelemreméltó vonatkozás kiemelésére szorítkozunk. Jellemzők ezek Görgey Arthurrá; mert bár 1862-ben azt írja öccsének, hogy «a magyar irodalomba avatkozni, mint szerző — egyelőre sem tehetése, sem kedve», mégis állandó érdeklődése folyóirataink és költészetünk iránt azt látszik mutatni, hogy későbbi, feltűnést keltő röpirata, — mint írói terv — nem volt pillanatnyi elhatározás szülötte. 1860-ban azt írja egy helyütt, hogy Szász Károly Csák Mátéját türelmetlenül várja. Egy későbbi leveléből kitűnik, hogy nagy megatottsággal olvasta Gyulai P. Éjjeli látogatását. A költő-kritikusról máskor is szívesen szól s dícséri Keeskeméthy Aurél Széchenyi-jéről megjelent bírálatát. Költőink közül leginkább Aranyért lelkesül. Előfizet műveire s hogy olvassa is, mutatja a Fülemülére való tréfás hivatkozása a karinthiai németek és szlovének civódásának említésekor.

Több ízben és bizonyos rokonszenvvel emlékezik meg b. Eötvös József-ről is, kivel Pesten jártakor találkozott s akinek a nemzetiségekről írt művét nagy figyelemmel olvasta, bár «végnélküli körmondatos» stílusát nem tartja magyarosnak. A kötetben közölt levelekben az eddig említettek mellett Jókai, Kazinczy Gábor, báró Kemény Zsigmond és más írónk is szóba kerülnek, de valamennyi utalásnál fontosabb irodalomtörténeti szempontból Toldy Ferencnek 1867 július 16-án kelt levele. A «Gazdátlan Levelek» hatása alatt intézi sorait Görgeyhez, kit nagy írónak nevez s kinek műve — úgymond — főkép a «concepció világossága, egy fenkölt lélek mélysége s az elrendelés és előadás szépsége» által hódít. Annak a véleményének ad kifejezést, hogy Görgey Arthur hivatta van — az élessége és keserű hangja miatt kifogásolt emlékiratok után — «egy más, nagy, kimerítő és majdan tárgyilagosságával teljesen meggyőző és emelő munkával (mert a tragikum nyugodt fönségében mindig emelő) helyet fogni a magyar klasszikus írók sorában».

Egyébként a szóban forgó mű utószavából megtudjuk, hogy e kötettel befejezést nyert a szerzőtől terbe vett «trilogia». Középső része ugyanis 1848-ból és 1849-ből címen még 1888-ban megjelent: a *Görgey Arthur ifjúsága* című munkáról pedig nemrég adtunk hírt. (Ismertetését l. Irodalomtörténet: 1916. évf. 433. l.).

VELEZDI MIHÁLY.

Szabó Dezső: Tanulmányok és jegyzetek. Budapest, 1920. 155 l. Táltos kiadása.

Megvallom, ezzel a könyvvel úgy vagyok, mint P. Ernst kötetével (Der Weg zur Form): sokkal mélyebben kavar a lelkemben, minthogy irodalomtörténeti állításait bírálgatni tudnám. Minden során érzem, hogy itt nem Laforgue, Rimbaud, Verlaine, Zola a fontos, hanem az a vergődő lélek, aki embermegváltó erőt tud magában, prófétai kötelesség hívó szavát hallja, de az élet odavitte mindünknek közös keresztútjára, ahol értelem és tudás híján, vakon mered előre a szem, mert semmi sem jelzi, hogy merre indítsa lépteit. Nem is küzdheti le a kritikai meggondolás bennem azt a hálát, ami szívémben kél, mikor látom, hogy volt bátorsága visszatérni és volt nyíltsága vallomást tenni arról az útról, amit zsákutcának ismert meg. Mert ennek a kötetnek a tanulmányai — 1911—14 között keletkezett mind a tizenkettő — erről a lelki megtévedésről szólnak: Io mi dibatto, maledico e piango, Ma passa il mondo e ride e non mi sente . . .

Van azonban a beszámolásnak még egy megnehezítője. Ez a könyv annyira lírai elmélkedésekből szövődik össze, hogy a kritikust egyre azzal kísérti, hogy a sorok között a *Nincs menekvés*, az *Elsodort falu*, a *Csodálatos élet* költőjének esztétikai megokolását, ennek a mindenkit megdöbentő, de tagadhatatlanul csodaerős új regénynek a poetikáját keresse; az

irodalmi kritikus helyén ott lássa ezt a kegyetlenül harcias, kardját soh'sem pihentető, minden kegyeletes emberi érzést megvérző író, akit még többen gyűlölnék és még kevesebben szeretnek, mint a Szilágyság poétáját, Adyt. Ezért ragad meg engem az a lapja, ahol az élet értelméről szól: «Az élet elsősorban cél, akarat és tett; és az élet egyetlen orvossága: nagyon élni»; ezért érdekel az egészségnék a kultusza, az erkölcsi féktelenség kiemelése, a teljes ember sajátos elképzelése. «Az élet igen és nem, hívás és tagadás, rend és anarkia és végtelenül mindenféle... Vajjon életem destruktív folyamatai kevésbé élet? Nem lehet-e érték ez is? ... Közös emberi testfátumunk legmélyebb, megnyilatkozásai ezek. Itt a destruktív folyamatok is az élet alkotó tényezőjévé: széppé, művészetté lesznek... Így a művészet, mint az egész élet kifejezője, a legmagasabb morállá lesz bennem.» Ebből a szempontból olvasom el ismételve a regény hősenek egyes személyéről és közösségbe gyökerezéséről írott sorait, a lapokat, amiken a társadalom regényének új rendszerét rajzolja meg.

Pedig Szabó Dezső könyve irodalomtörténeti vonatkozású megállapításában is oly jelentős, hogy a modern irodalommal foglalkozó szakember sem nélkülözheti. Fejtegetéseinek kettős érdekességet ad az, hogy Szabó szinte ott élt abban a légkörben, amely a fejtegetett írókat éltette és hogy a lelke ugyanoly speciális és esztétikai problémákkal küzdött, mint a tanulmányok francia költői. Ehhez járul bámulatos irodalmi tájékozottsága: ismeri a fejtegetésre kiszemelt író minden sorát és ismer jóformán minden róla szóló könyvet is. Könyve tehát adatokban is nagyon gazdag. Az írókat, akiket egy-két kötetből, sokszor csak egy-két visszhangjából ismer a magyar közönség, itt egész fejlődésükben látjuk — sőt nemcsak az író, de (szinte bántóan kegyetlen igazsággal) az embert is. Érdekesebb az egyéniségek és irányok rövid determinálása. Maga a szerző figyelmeztet ismételve arra, hogy ma más szöggel vizsgálja ezeket a szellemi és irodalmi áramlatokat — a könyvben lévő vetítést tehát ma nem mindig tartja helyesnek; oktalanság lenne tehát egy-egy megítélésével itt polemizálnom. Azt azonban el kell ismernem, hogy a legellentétebb egyéniség-szögleteket is bámulatos ügyességgel tudja kisimitani. A legvirtuózabb e szempontból Verlaine bemutatása: brutális nemi tornájának és immateriális miszticizmusának Verlaine gyermek-lelkében való, természetesnek látszó összeolvastása.

Vannak lapjai, amelyek a múlt évtizedek magyar irodalmának megértéséhez adnak értékes szempontokat. Ide tartozik a költészet kereszténygyűlöletének magyarázatát Rimbaud kapcsán, az egyéni sajátosságnak (kiválóság, betegség vagy bűn) pózzá fajuló hangoztatásáról írott sorai a Verlaine-tanulmányban, az *én* betegségének diagnózisa Corbière bemutatásában. Ilyenkor a tanulságos megállapításoknak egész sorára bukkanunk, pontos, aprólékos megfigyelésekre, amilyenekre a finn-ugor nyelvek mondatatlan dolgozó Szabó Dezső szokhatott reá. Ezek közül kiemelem a Verlaine-nel kezdődő új líra formai ujságait (65. sk. lapok), a két új költői típus el-

különítését: a kiáltó és a passzív típusát, a naturalista Zola szembeállítását Balzackal és Walt Whitman jellemzését. Néhol meglepően egészséges esztétikai iránymegjelölések bukkannak elénk — egyet ezek közül, az erős, harmonikus egyéniségek típusának rajzát, ide is iktatok: «Énjük minden sajátágaival egy teremtő szintézis s époly kevéssé jutna eszükbe, hogy egy egész garde-robe külön énjük legyen, mint — hangsúlyozni azt, hogy fülük van a hallásra és szemük a látásra. A cselekvés és teremtés olyan náluk, mint mikor a szeretőjüket megölelik, vagy a rájuk támadó orrba ütik: egy gazdag élet kiloccsanása a bele hullott impressziók következtében. Mindig egészen benne vannak minden cselekvésükben, minden lelki történésekben... Zseni és egyéniség egészség ezeknél s elválaszthatatlan szintézisben van egész énjükkel, mint hajuk és hangjuk színe elválaszthatatlan hajuktól és hangjuktól. A teremtés náluk olyan, mint a játszó gyermek nevetése, a tornázó kamasz izomöröme». Valami meglepően egészséges és meglepően magyar esztétizis csap meg e hangokban, magyar esztétizis, ami annyira jól esik németet majmoló magyar esztétikánkban! Ilyenkor ébred az ember újra reá, hogy milyen tősgyökeres magyar humus a Szabó Dezső tehetsége és elámul az ember azon, hogy az idegen eke mindig mennyire magyar talajt túr benne!

A könyvet, melynek irodalomtörténeti érdekességét egy harcos önélet-írás epilógusa emeli, nem bírálni akartam soraimmal: csak felhívni reá szaktársaim figyelmét és rámutatni arra a sokoldalú értékre, ami benne található; nem a megállapítások átvételét ajánlom ezzel, hiszen ma már Szabó Dezső se állja azokat, bizonyára legkevésbé a nemzeti irodalomtörténet fölébe emelkedő univerzális irodalomtörténet méltatását, igazat adván e helyen Bartels vitairatának (Nationale oder universale Literaturwissenschaft?), hanem arra az elmemozdító elmélyedésre hívom őket, amire Szabó Dezső fejtegetései vonják olvasóit.

lt.

Magyar Shakespeare-Tár. Szerkeszti: Ferenczi Zoltán. X. kötet. Budapest, 1918. 32 l. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Kilián-bizomány. Ára 7 kor.

A hazai shakespearei nyomokról tájékoztató kiadványsornak immár tizedik kötete jelent meg. Az előzőkhöz hasonlóan ebben is a szerkesztő jár elől változatos cikkei számával. *Arany «János király» fordításáról* című értekezésében a költő születése századik évfordulója alkalmából megállapítja, hogy «az eredetiből a fordításban alig vészett el valami s az egész, még a legnehezebb részek is, oly bámulatosan simul hozzá az eredetéhez, hogy a magyar nyelv e gazdagsága és tömörsége csodálatot kelt.» Majd *Shakespeare szonettjeiből* mutat be negyvennyolc darabot saját fordításában; míg odább Petrichevich Horváth Lázárnak Sh.-ből való fordított részleteit ismerteti. Ezek a szöveg-töredékek már csak azért is figyelemreméltók, mert Bayer József Shakespeare drámái hazánkban című műve

nem említi őket; másfelől meg jelentősek azért, mert több Sh.-darab első fordítás-kísérletének első mutatóványaiul tekinthetők. *Pár apróság* mellett ugyancsak Ferenczi Zoltán közli a *Tudománytár* adatait Sh.-ről, *Hamlet* „*Lenni vagy nem lenni*” monológjának fordítását Döbrentei Gábortól, továbbá *Egy cikk Hamletről* címen Fenyéri Gyula (Zádor György) egy fordításának kivonatát, végül *Adat Vajda Péter Hamlet-fordításához* címen azt az észrevételt, hogy «a Nemzeti Színház példánya, melyet Bayer ismerhet, nem lehet eredeti, csakis másolat».

Termékeny buzgóságban a szerkesztő követője Elek Oszkár, ki szintén több cikkben tette közzé kutatásai eredményét. Külföldi vonatkozású tanulmányainál és könyvismertetéseinél e helyen közelebbről érdeklük az olvasót *Hamlet-nyomok a magyar lyrában és Hamlet-hatás Fáy András egyik elbeszélésében* című dolgozatai. Amabban Reviczky Gy. (Arany J.-nak), Egressy G. (Tünődések), Vajda J. (Halál, Elmúlt idő), Jakab Ö. (Hit nélkül), Komjáthy J. (Sírvers) egy-egy költeményére vonatkozólag, mint eddig nem említett mozzanatra mutat rá a Hamlet-monológ befolyására. Másik dolgozatában pedig Fáy András Öreg Bakonyszegi és barátjai című elbeszélését jelöli meg olyannak, melyen Sh. Oféliájának hatása látszik. A kötet többi munkatársai közül, az angol-magyar vonatkozások avatott és szorgalmas bűvára, Fest Sándor, a *Shakespearei motívumok*-at vizsgálva, *Vörösmarty ifjúkori történelmi drámáiban* azt hangoztatja, hogy «Sh. hatása az ifjú magyar romantikusra nemcsak terjedelemben, hanem intenzitásban is erősebb, nagyobb, mint azt a köztudat tartja. Nemcsak apróságokat, külsőségeket, hanem lényeges művészi eljárást, a jellemzés és a lélekrajz némely vonásait tanulta Vörösmarty Shakespeare-től már a *Salamon és A bujdosók* című darabjaiban is. Zolnai Béla szintén a *Shakespeare-motívumokat* nyomozva (Rege a csodaszarvasról, Tetemrehívás, Gaal J. Mátyás király Boroszlóban s néhány más dráma) arra az eredményre jut, hogy «nálunk Sh. hatását nem lehet elválasztani a német irodalom hatásától». Czeke Marianne *Kazinczy Ferenc* Bürger után készült *Macbeth fordításá-t* tárgyalja. (I.). «Tekintve, hogy Bürger Macbethje nem is annyira fordítás, mint átdolgozás», a szerző először is «az átdolgozás viszonyát Sh.-hez, Genée adatait felhasználva és kibővítve» állapítja meg. Az általánosabb érdekű dolgozatok közül megemlíthető Weber Arthur *Sh. és az osztrák irodalom* című tanulmánya. Ebben Weber mint a mi irodalmunk szempontjából elvi jelentőségű felfogást hangsúlyozza, hogy «az irodalmi fejlődésben a nyelv elsőrangú kritérium, de az irodalmi áramlatok keletkezésének megállapításánál csak másodrendű mozzanattá válik». Továbbá «valamely szellemi mozgalom csak akkor juthat el idegen területekre is, mikor saját területén már a kultúrközönség szélesebb rétegeiben is gyökeret vert, amikor saját kultúrája általános jellemvonásává lett».

A magyar művelődéstörténettel való kapcsolatánál fogva igen tanulságos Kádár Jolán adatokban és utalásokban bővelkedő értekezése: *Német Shakespeare-előadások Pesten és Budán (1812—1847)*. A tárgy fontossága

kitűnik abból a tényből, hogy — amint a tanulmány is megjegyzi — a magyar értelmiség német színpadon látta először Sh. drámáit «testté válva», valamint abból, — és ez jellemző a korviszonyokra — hogy a német színészet igazgatásában magyar emberek is tevékeny részt vettek. Így Ráday Pál, aki 1814 húsvétjakor vette át a vezetést és főképp a drámai színészet tudatos irányítására törekedett. Hogy a fejlettebb német színészet a Nemzeti Színház műsorára és előadó művészeink játékára is befolyással volt, az már a dolog természetéből következett. Annak a tűzvésznek tehát, melynek 1817 február 1-én a pesti német színház martaléka lett, szinte kulturális jelentősége volt.

A szép kiállítású, nagy gonddal szerkesztett kötet tartalmi gazdagságát mutatja, hogy az említett értekezéseken, a hivatalos közleményeken és Hellebrant Árpádnak az 1916. évi magyar Sh.-irodalmat bemutató könyvészeti felsorolásán kívül a mű még néhány, inkább az általános Sh.-kutatást érdeklő tanulmányt és bírálatot is közöl.

BAROS GYULA.

Kőmíves Nándor Kolos: Nyéki Vörös Mátyás élete és munkái. Csorna, 1918. 88 l.

E kis munka szerzője a Pázmány korában nagyrabecsült, ma azonban már elfelejtett vallásos költő életpályájának megrajzolását és irodalomtörténeti jelentőségének megállapítását tűzte ki célul maga elé. Két részre tagolja tehát dolgozatát: az elsőben az életrajzot adja, a másodikban Vörös Mátyás irodalmi munkásságának ismertetését.

A Nyéki Vörös Mátyás életére vonatkozó elszigetelt adatok sokkal gyérebbek, semhogy élete pályája a maga megszakítatlan összefüggésében áttekinthető lenne. Így a szerzőre az a feladat hárult, hogy az eddig napvilágra került adatokat kiegészítse a maga kutatása eredményeivel s a mutatkozó hiányokat feltevésekkel hidalja át. Feladatát elismerésre méltó buzgalommal végezte: gondosan felhasználta a Vörösre vonatkozó irodalmat, amelyet számos új adattal szerzett meg, főképen az orsz. levéltár és a győri káptalan oklevelei alapján. Adatait ügyesen fel is használja: következtetései logikusak, feltevései pedig tudós képzelőtehetségre vallanak. Hogy az életrajz még így sem egészen teljes, hogy róla, az emberről, még így sem nyerünk tiszta képet, az nem Kőmívesen múltott, aki mindent elkövetett, hogy az életrajz mentől teljesebb legyen.

A második rész, az irodalmi munkásság ismertetése, öt fejezetre oszlik. Az első, «Balassa versek-e?» című, azt a *hét bünbánati szoltárt* tárgyalja, melyet Erdélyi Pál kétségtelenül Balassának tulajdonított, noha egyikről, a Rimay-közölte LL.-ről, már Szilády sem tartotta lehetetlennek, hogy Vörös szerzeménye. Kőmíves megtagadja Balassa szerzőségét, s határozottan Vörös műveinek tartja e kérdéses szoltárokat, noha hajlandó megengedni, hogy az LI. vagy Rimay műve, aki csak a költői hatás

kérdvéért adja Balassa ajkára, vagy Balassa és Rimay közös szerzeménye, s csak a többi hat való Vöröstől. Ez a feltevés bármilyen tetszetős is, mégis csak feltevés marad, melyet kétségtelen igazságnak még a szerző szellemes érvelése mellett sem fogadhatunk el. Kétségtelennek tartom, hogy a kérdéses versek nem Balassa versei, valószínű, hogy katolikus papi ember munkái, de hogy valóban Vörösei-e, arra nincs pozitív adat. Meg kell jegyezni, hogy ehelyütt helyreigazítja egy tévedésemet: az említett LI. zsolttár semmiesetre sem a Marot-Beza-féle zsolttároskönyvből való, hanem Beza egy latin paraphrazisából. (Ir. Közl. 1902.)

A második fejezet a *Dialogust* ismerteti. Felsorolja eddig ismert hét kiadását, közli előszavát, beszámol tartalmáról, majd összefoglaló áttekintést nyújt régi irodalmunk vízióiról, hogy megállapítsa közöttük a Vörös-féle *Dialogus* helyét. Ez a fejezet kevésbé sikerült: szerkezete kissé zavaros, amennyiben felsorolja régi irodalmunk tíz vízióját, a 8.-hoz, a *Visio Philiberti*hez kapcsolja a *Dialogust* s ennek fejtegetése után folytatja a víziók felsorolását. A vízióknak ez az összefoglalása felesleges, elég lett volna csak a *Visio Philiberti*-ről szólni, mivel Nyéki versezetének csak ehhez van köze, a többinek a tárgyalásba való bevonása megokolatlan. Ami a *Dialogus* forrását illeti, Sziládyval szemben alapos érveket hoz fel annak a bizonyítására, hogy nem *Walterius Mapes* hasonló című műve volt a közvetlen forrás, hanem csak valamelyik változata.

A harmadik fejezetben a *Tintimabulum*ról ad számot, megállapítván róla, hogy eredeti munkája Vörösnek, bár csak ügyes összeszerkesztése a megfelelő szentírási helyeknek, a szentatyák iratainak s a klasszikusoknak. A negyedik fejezetben a kisebb költeményeket, didaktikus és lírai verseket tárgyalja, beszámolván az egyes darabok változatairól is, az ötödik a Pázmány hatása alatt készült kéziratok imádságos könyvet ismerteti, melynek magyar és latin nyelvű darabjaiból kitetszik, hogy Nyéki csak a maga használatára írta. A dolgozatot lendületesen megírt összefoglalás rekeszti be.

Közműves dolgozata buzgó és képzett filologus ügyesen megírt munkája, s azok a fejezetei is, amelyekben újat nem mond, ügyes összefoglalásai az eddigi kutatások eredményeinek. Az a törekvése azonban, hogy Vörösnek kiemelkedőbb helyet szerezzen irodalmunk történetében, mint amelyet eddig elfoglalt, eredménytelennek látszik: Vörösből nyelvkészsége s korához képest fejlett verstehnikája mellett is hiányzik az eredetiség, ezért nem is tekintjük őt kiemelkedőnek a XVII. század lírikusai közül.

CSÁSZÁR ERNŐ.

Horváth Lajos: Sámbar Mátyás élete és művei. Budapest, 1918. 105 l. Élet-nyomda.

A XVII. századi mérges hitviták emlékéét újítja fel a szerző e művével, melyben a katolikusok egyik előharcosának életrajzi adatait csopor-

tosítja és működésének irodalomtörténeti jelentőségét mérlegeli. A derekas tanulmányon alapuló, sok utánjárással készült dolgozat, mely néhány eddigi téves megállapítást is helyreigazít, immár teljes világitásba helyezi a — szerző szerint — Bod Pétertől túlzottan befeketített Sámhárt. Valami nagyon sokat azonban nem használt a «pörfelvétel», mert az új életrajz sem tagadja, hogy «Sámhárt egyike volt a legdurvább és legérdesebb tollú hitvitázóknak». A híres Felsőmagyarországi Hitvita tárgyalásával kapcsolatban is csupán azt a különbséget állapítja meg a könyv írója a hadakozókra nézve, hogy «ha ezek a művek a mai viszonyok között látnának napvilágot, az eredmény körülbelül az lenne, hogy Sámhárt egy csomó becsületsértő kitételért fognák pörbe, ellenfeleit pedig ezenfelül még az ügyész is üldözné hivatalból közszemérem ellen való vétségért».

Az egész kis munka két arányos félre oszlik. Az első részben Sámhárt Máttyás élettörténetével ismerkedünk meg. Kitűnik ebből, hogy a híres jezsuita nem 1617-ben Váradon született, mint eddig tudtuk, hanem 1618 április 27-én a Dráva melletti Varasdón. Régebbi életírói szerint középiskoláit Győrött végezte. Ez lehetséges — mondja a szerző — de nem bizonyos. A továbbiak során megtudjuk, hogy a kor szokása szerint Sámhárt is buzgó tevékenységet fejtett ki az iskola-dráma és az alkalmi költészet terén. Ide tartozó művei közül azonban mindössze egy latin epitaphiuma ismeretes. Egyébként fontos megállapítás, hogy Sámhárt azon műveit is magyar nyelven írta, melyekről csak latin címeik alapján tudunk.

Ahogy a szerző végigvezet hőse életének különböző állomásain (Grác, Székelyudvarhely, Nagykároly, Komárom, Győr, Sárospatak, Munkács, Kassa), mindenütt gondja van rá, hogy előadását művelődéstörténeti érdekességű adatokkal élénkítse. Figyelemreméltó ezek között az a megjegyzése, mely szerint Sárospatakon, 1663-ban «Úrnapján a jezsuiták diákokkal a templomtéren nagyarányú és fényes „comédiát” adtak elő, melyben különféle masinériák segítségével még repülő próféta és angyal is szerepelt a műsoron».

A könyv második fele Sámhárt hitvitáit s a rájuk vonatkozó műveket tárgyalja. E rész azért is fontos, mert mint a szerző hangsúlyozza, e két hitvitával teljes egészében, részletesebben egyik irodalomtörténetírónk sem foglalkozott. A Kassai Vitát (mely ama nyolc ok körül forgott, «mellyekért egy okos embör Pádistává lett vala») Czeglédi István kezdte meg Pázmánynak Bizonyos okok stb. című munkájára Baratsaghi Dorgalas címen írt kései válaszával. E munka oldalvágásai adtak alkalmat Sámhártnak Egy vén Bial orrára való karika című felelete megírására. A polemikába katolikus részről később beleszólt Csernátfalvi István is, míg végre a másfél évig (1663/4.) tartó vitát Sámhártnak «Orvosló Ispitály»-a fejezte be. A Felsőmagyarországi Hitvita 1661-ben kezdődött Sámhárt Máttyásnak ily című munkájával: Három idvösséges kérdés stb. (az iránt, hogy «A Lutteranusok és Calvinisták igaz Hitben vannak-é?»). Erre s a további támadásra válaszolt Pósházi János előbb a «Sámhártnak az Három kérdéseire

való felelet» című, majd Görcsös bot című munkájában és Vásárhelyi Matkó István előbb Fővényen épített Ház romlása, majd Bányász Csákány című röpiratában. Egy eddig ismeretlen protestáns szerző is segítségére ment hitsorsosainak az «Ötödik Evangelistának Sámbar Mátvás káplánnak Zenebonája» című kitünő vitairatával, melyről a tárgyalás folyamán megtudjuk, hogy eddig tévesen tartották Sámbar munkájának. Az egész nyolc évig (1601—1669) tartó s helyenként elágazó vitát különben Illyefalvy István (A három idvességes kérdés Igazsága ellen költ Bányász Csákány-nak Tompítása stb. című) polemikus irata zárja be, melyben Pósházin és Matkón kívül az előbb említett Kassai Vita protestáns főembere is kikap.

Az új életrajz a harcos jezsuita itt vázolt szereplésének rajzát kellő kortörténeti megalapozással nyújtja. A lelkes buzgalommal készült tanulmány megerősíthet bennünket abban a hitünkben, hogy Sámbar Mátvás jellemző alakja a Pázmány köréhez tartozó egyházi íróknak. Hogy sokat tanult mesterétől, arra életrőja is rámutat, mikor megállapítja, hogy Három kérdés című műve «körülbelül oly viszonyban van Pázmány Kalauz-ával, mint az utóbbi Bellarmin Disputatioi-val».

BAROS GYULA.

Várdai Béla: Katholicismus és irodalom. A Szent István-Társulat kiadása. Budapest, 1921. 83 l. Ára 40 kor.

A fenti cím alatt három tanulmányát bocsátotta közre Várdai Béla. Egyik a katholicismus és irodalom viszonyát fejtegeti, a másik Zrínyiről, a költőről szól, a harmadik Pázmány Pétert jellemzi negyedfél század távolából. Mind a három tanulmány alapszempontjait az első nyújtja, amely úgyszólván Várdai Béla esztétikai és kritikai elveinek is összeségét adja. Ennek a problémának, amely a katholicismus és irodalom egymásra való vonatkozása mélyén rejlik, igazán már ideje volt egyszer teljes tudományos felszereléssel szembenézni. A külföldi, főleg a német elméleti irodalomban még nem is rég, hatalmas szellemi harcot vívott ki ez a kérdés. Nálunk meglehetősen kisiklott mind a szorosan vett esztétikai, mind az irodalomtörténeti vizsgálódások szempontjai alól. Pedig az irodalomtörténeti újabb módszerek mindinkább szükségessé teszik az ez irányba való elmélyedést, annál is inkább, mert a kérdés mögött egész korok és nemzedékek világnézeti története játszódik le.

Várdai Béla tehát mindenképen hálát és elismerést érdemlő munkát végzett, mikor tanulmányával teljesen ismeretlen irányban vetett új szellemi világitást. E téren teljesen egyedül áll s valóban úttörő jelentősége van. Munkájának annál nagyobb értéke van, hogy minden előzmények nélkül a kérdést döntő formában oldotta meg. Sok ennek a problémának a lejtője, amelyen igen könnyen le lehet csúszni. Várdai Béla biztos ízlésének, szabatos tudásának gyönyörű egyensúlyával tartja fenn magát és ítéleteinek eredményeit. Igen helyesen jut arra a végső megállapításra,

hogy a katolikum és irodalom viszonyát végelemzésben az író világfelfogása, az ebből fakadó életelv dönti el. Ezzel a formával meg van adva a katolikus irodalom fejlődése számára olyan lehetőség, amely biztosíthatja neki a legszebb eredményeket. Arra is kitűnően utal Várdai Béla, hogy a katholicismus és irodalom viszonya nemcsak az irodalom, hanem a kor s bizonyos fokig a magyar kultúra kérdése is. Talán az élet és irodalom XX. századi problémája ezen a ponton fog megindulni. Bizonyos, hogy az idők kívánták ezt a könyvet s hogy Várdai Béla ezt a hiányt megszüntette, egyúttal azt is jelenti, hogy az ő neve egyenlő az idők egy darab szellemi történetével.

—ts.

Gróf Zrínyi Miklós: Ne bántsd a magyart. A Spolarich-család kiadása. Budapest, 1920. 87 l. Ára 45 kor.

Kegyeletes és igen időszerű cselekedet volt a Spolarich-család részéről, hogy Zrínyi Miklós a halhatatlan magyar írását a magyarságnak épen azon válságos történeti idejében adta ki, amely Zrínyi korának tragikusan azonos megismétlődését átélve, belső szükségyszerűséggel igényli a maga számára annak igéit is. Nevelőbb, termékenyítőbb és igazabb olvasmányt ma el sem lehet képzelni, mint Zrínyi ezen munkáját. S talán egy kor irodalmi közönsége sem értékelhette Zrínyi prózájának nagyszerűen zord erejét, kemény, de mély érzelmi levegőjét, végzetes igazának megrázó értelmét úgy, mint a miénk. Ennek tudható be, hogy Zrínyi ma nem irodalmi divat, nem is pusztá aktualitás, hanem a nemzet erkölcsi életerejének eleven, felrisszító forrása. A könyv, melyet Zrínyi Miklós arcképe is díszít, Zilai Sámuel 1790. megjelent kiadása nyomán készült. A szöveg alapjául a Korizmicus-féle kézirat szolgált. Mellékletül hasonlóan kapunk részleteket a Korizmicus- és Bonis-féle kéziratból, továbbá a család egyik ősnének Spolarich Márton Ferencnek címeres leveléből. Találó gondolat volt még a Zrínyi halála utáni Csonka-Magyarország térképét is közölni. A könyvet a család Magyarország kormányzójának, Horthy Miklósnak, dedikálta.

—ss.

Harsányi István: Gyöngyösi István és László sárospataki diáksága. A Sárospataki Hirlap füzetei. V. szám. Ref. főiskolai nyomda. Sárospatak, 1921. 20 l. Ára 8 kor.

Gyöngyösi István és László tanuló éveire vonatkozólag értékesen új és hitelesítő adatokat tartalmaz Harsányi István derék kis dolgozata. Eredeti kutatások alapján mutatja ki, hogy Gyöngyösi István bátyjával, Lászlóval, Sárospatakon tanult az 1651—52. és 1652—53. iskolai években. Valószínűnek látszik, hogy a két testvér már az 1650-es évek előtt is a sárospataki ref. kollégiumba járt. László tanulmányai elvégzése után az utrechti egyetemen tanul. Kiadja egy filozófiai disputatóiját, amelyet mint tanulmányainak első gyümölcését, két bátyjának: Jánosnak és Ferencnek

és atyjának: Gyöngyösi Jánosnak ajánl. A továbbiakban Harsányi az egykori iskolai tantervi törvények alapján kimutatja, hogy Gyöngyösi ifjúkori tanulmányai között szerepel Ovidius is. Ennek alapján H. Gyöngyösi költői pályájának kezdetét, Ovidius fordításait, sőt még a Daedalus templa, Mars és Bacchus viaskodása, A jó vitézek tüköre című munkáit is a költő sárospataki diáksága idejéből származtatja. Ez utóbbi megállapítások bármennyire valószínűeknek látszanak, mégis problematikusak. Talán Gyöngyösi belső fejlődésének vizsgálata avagy filológiai irányú kutatás biztos eredményekhez juttatnak el.

—ss.

Gulyás József: Tompa és a nevelő oktatás. A Sárospataki Hirlap füzete. IV. füzet. Ref. főiskolai könyvnyomda. Sárospatak, 1920. 38 l.

Az úgynevezett pädagogiai irodalomtörténetírásnak, amely nálunk meglehetősen el van hanyagolva, példát-mutató mintája a fenti címmel jelzett tanulmány. Szorgalmas gonddal látjuk összehordva mindazokat az adatokat, amelyekből élénk elevenedik Tompa nevelői gondolatainak és elmélkedéseinek összesége. Ugyancsak sokoldalú szempontok láttatják Tompa költészetének a nevelés szempontjából gazdagon kihasználható értékeit. Egyetlen általános hibája van a különben értékes munkának: a túlzás. S ez áll mind az értékelésre, mind a szempontok túlhajtására vonatkozólag. Bizonyára a tárgy iránti nagy szeretet magyarázza azt csakúgy, mint a — néha kívánatos — kritikai észrevételek sajnálatos hiányát.

—ss

Gulyás József: Jókai kacér női. Sárospatak, 1918. 20 l. Ref. főiskolai nyomda.

A szerző egy alkalmi felolvasás kapcsán foglalkozik tárgyával s megállapítja, hogy Jókai kacér asszonyainak története sok regényben a politikával kapcsolódik össze; hozzáteszi azonban, hogy van sok más tér is (a család, a vármegyei élet, a társasági kör), ahol módjuk nyílik a szereplésre. Alakjait két csoportban tárgyalja. Először azokról szól, akikben szelídebb, finomabb lelkivonások is jelentkeznek. (Fekete gyémántok: Evila; A löcsei fehérasszony: Ghéczy Julia; Szabadság a hó alatt: Zeneide; Névtelen vár: Katalin; Rab Ráby: Fruzsinka; Három márványfej: Lubomira; Kiskirályok: Sára asszony; Szegény gazdagok: Kengyelesy grófnő stb.); majd azokat veszi sorra, akikben az erkölcsi gyöngeség szembe-tűnőbb (A szerelem bolondjai: Lemmingné; Felfordult világ: Torhányi Amália; Sárga rózsza: Klári; Akik kétszer halnak meg: Atalanta; Enyém, tied, övé: Caesarine; Új földesúr: Pajtainé; Egy az Isten: Cyrene; Arany ember: Athalia stb.). Mindezeknek a rajzában, mint köztudomású, Jókai túloz ugyan, mégis helyesen mondja e kis füzet írója «valószínűleg életből ellesett alakok ők».

V. M.

SZÉPIRODALOM.

Tormay Cecil: Bujdosó könyv. Feljegyzések 1918—1919-ből. Budapest, 1920. Rózsavölgyi és Tsa bizománya.

Még 1918 novemberében történt, hogy a katakombák egyházának késői órájában és a katakombák egyházának aggodalmas szeretetével Üllői-úti lakásában összegyűjtött néhányunkat egy derék magyar úrileány; leány- és asszonynépből verődött össze a kis társaság: ott volt Jókai Mór nagyműveltségű leánya és unokája, nyolc-tíz szomorodott szívű fiatal tanítóné és — akiket a becsülés vagy a tanítómesternek kijáró tisztelet és ragaszkodás szólított e női gyülekezetbe — négy férfiember. Az ablak redőnye le volt eresztve és a szívek is csak lassan nyíltak meg. Pedig az összefüggés célja megnyílt szíveket követelt, mert egy leányszív kilobbanó fájdalma és tennivágyása hozta napvilágra. A férfiak tehetetlenségének ijesztő borúja fölé a nő törhetetlen tettvágya akart vonni szívárványt. Ez a néhány magyar hölgy nem kevesebbet akart, mint talpraállítani az egész magyarságot — és a keserűség felébresztette öntudat azt hitte, csak a riadót kell megfűjnia, és minden magyar szív egy táborban lesz.

Az a férfivoltunk hitványságát kesergő hódolat, ami ezen a novemberi estén rajtam elhatalmasodott, kél most újra bennem, amikor Tormay Cecile könyvét olvasom: ezeket a naplójegyzeteket, amik a magyar hölgy lelki világát és nyughatatlan fáradozását nem egy esthez, hanem kudarcokban és megalázásokban bővelkedő nehéz hónapok minden lassan muló percéhez odaláncolják. Nem egy ember a hőse, hanem a magyar asszony, — ez az egy, az író maga, csak a típus, a törhetetlen magyar lélek, legpompásabb kivirágzása. A magyar történet, amely eddig az egeri nők példáját, Zrinyi Ilona nevét s Lövei Klára rokonait állította a jövőbe női fiatalság elé, a pusztuló Carthago asszonyainak ezeket az örök másait, most egy új tyussal gazdagodott: a férfiak gyávaságát, örökös civódását, hamar-kétségbeesését leküzdő új magyar hölgyel. A férfiakat az élet és család féltése némaságra, az asszonyokat ugyanez tettvágyra készítette. Ez a könyv nemzetnevelő szempontból olyan jelentőségű, hogy meg kellene lennie minden családnak, minden iskola könyvtárában, hogy a fiúgyermek a restelkedés útján bátor elszárást, a leány pedig a nemes példán önérzetes hazaszeretetet meríthessen belőle.

A *Bujdosó könyvet* nagyon nehéz az esztétikus szemével nézni. Másodszor, harmadszor haladok végig rajta, és még mindig csak az élmény rohan meg belőle, azoknak a kétségek között hanyódo és végül teljes

kétségbeesésbe merült napoknak a közös pesti élménye, ami Lendvait, a költőt, átokra készíti Pest, a Behemót-varangy ellen, de amit mi, fájó magyar lelkek, annyi álmatlan éjszakával nyujtottunk-rontottunk. Október 31—március 21., — a magyarság szegénynapjainak ez a gyászos öt hónapja elevenedik meg előttünk, ez a százszor átkozott tél, amelynek ma minden mosolyát lelkünkől szégyeljük, minden könnyére büszkén emlékezünk. És a könyv írójának csak könnye és haragos átka volt, undora és megvetése, panasztalan utálata és úri önérzete. Halottak napjának vigiliáján, a Nemzeti Tanács első megéljenzésén már megérzi, hogy ijesztően mélyre sülyedtünk, és a márciusi kakasszó: «Éljen a proletárdiktatura!» a magyarság szegényének egész a fenekére taszítja. A közbeeső idő a hold küzdelme a felhők ellen: a csillagok táborba szólítása, táborba gyűjtögetése, hogy a magyar napot újra visszacsalhassák. A történetíró, aki majd a fájdalom és szenvedély szavát elnémitva, tárgyilagosan fogja e szomorú kor történetét megírni, sok adatot, sok érdekes mozzanatot hozhat még össze: de képe hívebb, egységesebb és világosabb nem lehet, mert a könyvben egy szív beszél, amelybe a fájdalom égetett be minden eseményt, amelyből a lángoló szeretet vet elénk minden képet.

Oly dagadó az érzés ebben a könyvben, oly megdöbbenően érdekes minden eseményrészlete e könyv cselekvényének, hogy az ember mohón olvassa és fájdalommal válik meg tőle. És vannak részletei, amik az acél tűzével izzanak belénk! Az a kép, amit Károlyi Mihály lelki alakulásáról rajzol, az a portrait, amit Hock Jánosról fest, az a mesteri vázlat, amivel a villamosról taszigáló tisztet örökíti meg, az elképzeltetés olyan művészetével készült, amilyennel még Tolstoj is ritkán kényeztet el bennünket. Pnyenkor oly találó vonalak kerülnek tolla alá, hogy az ábrázolat sokkal jobban megismerjük, mintha százszor láttuk volna a valóságban. Tormay Cecil könyvének legjelentősebb művészi értéke ez a mesteri ábrázolás, — annál jelentősebb, mivel csak egy-két színnel is ennyire eleven tud adni, és mivel nemcsak az egyest, de a tömeget is mesterien tudja rajzolni. Az impresszionista festő kiáltó színeivel dolgozik, de nem marad a távolban, hanem a közel emberét is megörökíti, s ezzel a messziről vázolt alaknak is megvesztegetően igaz életet ad. Művésze nemcsak vonalakkal és színekkel dolgozik: meglepően éles a beszéd-rekonstruáló képzelete is, noha itt is egy-egy szóval, csonka mondattal már a lélek mélyére világít.

Az is művészetének erejét dicséri, hogy a ma már ködösen egyhangúnak látszó napok felidézésében annyira változatos: nincs egy helyzet, ami visszatérne, nincs egy hangulat, aminek a skálája változatlan maradna. A regényíró érezzük írásában: mert ez, önmaga a hős, akihez a forrongó tömegeből mindig megtér tekintetünk; innen van az is, hogy az ihlető érzélem olyan meghódító erejű: mert a naplóíró és a tettvágyra ébredt hölgyvilág lelkéből egymásterősítő sugárzással száll felénk. Ez az egészséges ihlető érzélem több érzés vérét itta magába: alapja a történelmi Magyarország tüzes szerelme, de forrásai az ajkat-rázó szegyenkezés, vádat kiáltó

harag és visszaundorodó utálat is. Az októberi napokban minden asszony kezébe odatukmálták az *Erlebnisse einer Socialistin* kötetét, a ragadós kórt ezzel fertőzték szét, — Tormay Cecil könyve, ott kell hogy legyen minden magyar leány és asszony kezében, hogy vérük és ivadékaik vére romlatlan tisztává forrjon általa. —It.

Balázs Sándor: Kisváros. Budapest, 1920. Franklin-Társulat. 213 l.

Balázs Sándorról sokat írtak a lapok, mikor *Álarcosok* című színművét bemutatták a Nemzeti Színházban. Dicsérték és gúncolták. Egyik bírálója azt jegyezte meg róla, hogy alakjai regényben élnének csak igazán. másik meg finom szövésű novelláit dicsérte. Annyi bizonyos, hogy Balázs Sándor számottevő elbeszélőnk, hogy novellás kötetében a «kisváros» nem találomra odavetett cégér, hogy jórészt valamennyi alakjára illik ez az összefoglaló szó s az író belső szükség, sajátos rátermettség vonzotta éppen ezekhez az emberekhez, akiket szívből szeret.

Csupa egyszerű, majdnem eseménytelen rajz valamennyi írása. A korcsmárosnének elesett a fia; égy béna asztaloslegény, aki hírt hoz az anyának, elmegy vele a holttestért is, csakhamar nélkülözhetetlenné válik a házban s ott marad ezmesternek meg gazdának. A miniszter alatt ingadozni kezd a bársonyszék; elhagyottságában összeharatózik egy vidéki bácsival, aki hálálkodni jött, amért teljesítette kérését, melyről a félelmes embernek fogalma se volt. Mikor aztán vége a váltságnak, a kegyelmes úr is megváltozik s régi fölényével rázza le magáról az öreget. Mihály meg egyszer lapot vásárol, tévedésből adósa marad az ujságárús lánynak s ez a kilencvenkét fillér felkavarja minden nyugalmát. Egy másik Mihály (különben aglegénynek éppen olyan bogaras, mint férjnek az első) azért nem megy el Emmuskáékhoz, mert hát előbb le kell csapnia az utolsó legyet s ezért aztán meg is marad örökös aglegénynek. Tartalomnak bizony sovány, de Balázs Sándornak éppen az ilyesmi megrajzolásában van a fő erőssége s olyan kedves humorról, annyi egyszerű szellemességgel vezeti a hajszálvékony fonalat, hogy az olvasó mindezt elhiszi, természetesen találja s jót mulat rajta. Hosszabb lélegzetű novelláiban is ez a finom pehelyként szitáló nyelv kapja meg az embert, de itt már, az elnagyolt megoldásban, bizonyos lélektani következetlenség bánt. Mindjárt az első történetében láthatjuk ezt. Tulajdonképpen nem is bűnös viszonyról van szó, mert hiszen a két szerelmes egymásé akar lenni. A férj megtudja, hogy felesleges; minden jól végződnék a leszámolásnál, de hát a két csacsí titokban összemósolyog, a férj felbőszül ezen s leszúrja boldog vetélytársát. Ezt a fordulatot olyan halványan állítja be az író, hogy a befejezést véresen se látjuk tragikusnak. Cilivel is így van. Egy csavargó tönkreteszi az életét, a leányt nem veszik komolyan, már öngyilkosságra gondol, mikor egyszer újra betoppan hozzá megrontója, első felindulása után megérzi benne az egyetlen, végzetes férfit, aztán hirtelen kapja magát,

kimegy a patakhöz, ahol legmélyebb és (nem tudni világosan, mért) szépen, csöndesen, boldogan beleereszkedik a vízbe. Milyen érdekes volna, ha embert faragna abból a csavargóból!

Balázs Sándortól sokat várhatunk. Ott, ahol békés megoldásokra hajló egyénisége megtalálja a neki való témát, határozottan értékeset, marandót alkot. Efajta írásai mint például *Az utolsó légy*, *A korcsmárosné*, *Egy rossz óra*, *A válság* kifogástalan, kerek, befejezett rajzok. Eredeti jó magyar nyelve van, amellet alakjai beszédét, szóváltásait pompásan olvasztja előadásába, amivel csak élénkebbé teszi a mesét. Azt hiszem, Balázs Sándor lehiggadt és derűs világnézete, éles megfigyelőképessége sok kedves rajzot s több lélektani elmélyedéssel talán nagyobbzsabású regényt is ad még a magyar olvasóközönségnek. (vl.)

Surányi Miklós: Kantate. Regény. Budapest, 1919. 174 l.

Regen Richard regensburgi orgonaművész és zeneszerző elmegy orgonistának Pécsre, hogy ott egy második Bayreuthot teremtsen és régóta lelkében zsongó második Kantatéját (Sodoma pusztulása) megírja. Útközben a vonaton meghal szeretett felesége, kinek első férjétől származó gyönyörű leányát, Jennyt, a kolostorból magához veszi. De sem a magyar Bayreuthból, sem a tervezett Kantatéből nem lesz semmi, mert Regen belekerül a romlott pécsi társadalomba, léha életet él, kocsmázik, kártyázik, párbajt vív és becestelen nők rabjává lesz. Néha fölocsudik aljas életéből; Bécsben óriási sikert arat zongorajátékával, a pécsi dalárda külföldi útja is dicsőséget hoz neki, sőt fényes amerikai körútra köt igen előnyös szerződést; de végre is mind ebből nem lesz semmi, mert örült szerelemre gyulad mostoha leánya iránt, aki visszautasítja szennyes szerelmét, ami kijozanítja a hőst, aki most végül ott van (ő legalább azt hiszi, hogy ott van), ahol kezdte: visszatér Pécsre, hogy összes szép régi terveit megvalósítsa. Ezzel végződik a regény; de igazi befejezése nincsen, mert az olvasó nem kételkedhetik abban, hogy második pécsi tartózkodása csak olyan lesz, mint az első volt: léha, céltalan vergődés a szerelmi becestenség mámorában.

Ha van a regénynek alapgondolata (ami nem bizonyos), az talán csak annyi, hogy egy nagyrahivatott művész, aki kimagasló tehetségét máris nagy sikerrel érvényesítette, amikor erkölcsi lényének legerősebb támaszát, szeretett nejét elveszítette, az erkölcstelen környezet rabjává és, folytonos züllés útján, végül áldozatává lesz. Regen szenvedélyes vérű, de ingatag, gyöngé ember, akit érzékisége leránt ideális törekvéseinek magaslatából, melyre nem hisszük, hogy újra tudjon fölemelkedni. Midőn mostohaleánya undorral visszautasítja, víziója van, melyben a régi tiszta Regen erősen megtámadja a mostani lezüllött Regent, de ez a vízió csupa szó, mely alig képes egy embert átalakítani.

A szerző nagyon hajlik a pornográfához, noha hangsúlyozandónak

tartom, hogy piszkos érzéki helyzetek rajzolásába nem téved: a részletek kiszínezését az olvasónak eléggé felizgatott képzeletére bizza. De asszony és újra asszony, szerelem (?) és újra szerelem, néha minden ok és ól nélkül! Így pl. szerepeltet egy Coronini grófnét, aki úgy került a cselekvénybe mint Pilatus a Credóba: nagyon szép özvég, aki csöppet sem ért a zenéhez, de azért a legnagyobb készséggel adja oda magát minden embernek, aki a zenével, ha csak távolról is kapcsolatban van. (Önéletrajzi vallomása nagyon emlékeztet Hatvany Lili undorító Clairville-elbeszélésére, melyben a vén kokot ép ily őszinteséggel és kedvteléssel tárja föl múltjának kloakáját.) Pécs városában a múlt század nyolcvanas éveiben (ekkor játszik a regény), úgy látszik, tisztességes asszony nem élt; szerzőnk legalább nem látott ilyet és nem szerepeltet ilyet. Hogy ezt a művelődéstörténeti tudását honnan vette, nem árulja el a szerző, természetesen, mert csak piszkos képzeletéből vette, minden történeti alap nélkül. Így talán mégsem illik egy jó magyar várost megbecsteleníteni, csak azért, hogy kényelmesen fetrenghessünk a moeskos erotika posványában.

Szerzőnek alakjai nem hatnak az élethűség varázsával. Rogen maga a legújabbán sokat rajzolt ingatag, gyöngé, dekadens ember, akit a véletlen igazgat. Hogyan tudta ez az ember megírni első kantatéját, mely őt világhírűvé tette? És ha tudta, miért nem tudja megírni a másodikat, melyen szüntelen tépelődik? Csak a nők miatt, kiknek nem tudott soha ellentállani? Ez elgondolható volna, de a szerző nem mutatja meg: nem látjuk, hogy a nők hogyan alakítják át a lelkét, hogyan húzzák le művészi egéből, melybe nem tud többé fölemelkedni. A többi szereplők közül csak Péterffy levéltáros és Sziklássy abbé lesznek kissé elevenebbek, de csak kissé, mert erőszakosan konstruált alakok, akik csak a szerző önző egoizmusának szócsövei, de valósággal nem élnek, noha fejtegetéseik nem egészen érdektelenek. A nők mind hitványak, érdeklődést egyik sem kelt (az ártatlan Jenny kivételével), még Coronini grófné sem, aki perverz érzékiségét a művészet varázsával próbálja mentgetni; egyébként tehetetlen alak, rossz minták mása, aki különben nem is tartozik a cselekvényhez és csak arra való, hogy a regénynek pornográf jellegét még jobban érvényre juttassa.

A mű szerkezete sajátságos: jól indul meg és jól is végződik (?), de ami közbeesik, nem cselekvény, hanem a véletlenből összehordott apró történetek, céltalan fejtegetések és helyenként sikerült helyzetrajzok. Becsületére válik szerzőnknek, hogy megelégedett 174 lappal (nekem ez is sok volt), mert, amint könyvét megírta, bátran kinyújthatta volna akár ezer lapra: még egy pár becsstelen asszony, a hősnek még egy pár nyöge — és a regény hatalmasan földuzzadt volna. Persze, tartalmasabbá, értékesebbé ezzel nem lett volna, mert egy műremek értékét nem az anyag tömege teszi. Művész kell ehhez, akinek gondolata van és aki az életet e gondolat szolgálatába tudja hajtani.

A regény jól van írva, a szerző ügyes, tehetséges mesélő, de, sajnos,

szenvedélyes cédulási is, aki összes irodalom- és művészettörténeti jegyzeteit erőszakosan és néha izléstelenül belegyömöszöli regényébe. Kár, hogy nem készített könyvéhez névmutatót, mert ez fényesen mutatná, hogy a ferde izlés milyen furcsa tévelygéseket érlel. A sokoldalú tudásnak (?) e fitogtatása kezd ma divat lenni legújabb regényirodalmunkban, pedig e rengeteg nevek felsorolása a művelt olvasót elkedvetleníti, a műveletlennek pedig aligha imponál.

Szóval: egy tehetséges írónak elhibázott műve, melyet előbb-utóbb meg fog bántani. h. g.

Tavaszi könyv. Szombathely, 1920. Nyomatott a Népnyműnyomdában. 120 lap.

Abból a törekvésből született ez a könyv, hogy a magyar faj termőereje igazoltassék vele; ez a törekvés lelkesítette az öt egyszerű nyomdászt, akik kurta napi pihenőiket áldozták arra, hogy a szombathelyi poéták versei a nagyközönség kezébe jussanak. Az ő mecénási jóvoltukból ismerjük meg hét derék magyar verselő nevét és költői termésükből is bizonyára mindazt, amit önmaguk a legjellemzőbbnek és a legértékesebbnek tartanak. Nem mind a hét ismeretlen: az, aki a legkönnyedebben kezeli a formát, akinek stílusát a legpompázóbb képzelet ragadja, Finta Sándor, ismert poétája a Dunántúlra; élménye, érzése egyaránt gazdag és van mérséklete is: nem ad többet, mint amit az ihlető motivum megkíván. A legsikerültebbek katonanótái, amiknek ritmusában is, hangjában és hangulatában is van valami a kurucvilág szegénylegény-dalaira emlékeztető. Tehetségben e kötet szerint Bozzay Margit a legerősebb: erős szenvedély tépte fel a szívét és ebből a nagy szenvedélyből meglepően eredeti dalok fakadnak; eredetiek nemcsak helyzetiségükben, de stíljükben és hangulati tartalmukhoz híven alkalmazkodó formájukban is. A lelke már alapjában modern lélek, amelyet a modern élet hullámai betegessé izapoztak be; kissé jobban szereti a fájdalmat, mint egészséges szívtől várnök, de élményt mesélő szavának olyan ereje van, hogy az olvasó szívét meg tudja ragadni. A mesterkéltségek betegei Faludy Tamás, Koroknay Istvánné és Ösz Iván; az első Ady erejébe szédült bele, az utolsót Szép Ernő játéka csalta lépre, — Koroknay Istvánnénak más a hibája: a csináltan erős szenvedély sablonja, az érzés gátbaszoríttatlanságának folytonos mutogatása, a minden versmegkötöt félrevető páthosz, — pedig van egy-két verse, amiből a ma szenvedésének megérzésére következtethetnénk. A kis kötetnek irodalmi emlékverse is van: egy Ányos-szonett Kocsis Lászlótól és egy Berzsenyi-óda Rozman József tollából, két pap-poéta versei. Sok érték e kis kötetben nincsen, de hiszen csak tavaszt akar jelenteni, tavaszt, aminek termését majd a nyár érleli meg. Adja Isten, hogy megérlelje. —lt.

Tordai Ányos: Mikes Kelemen. Ifjúsági színdarab. A Zászlónk Diákkönyvtára. 15—16. sz. A Magyar Jövő Ifj. Irodalmi R. T. kiadása. Budapest, 1920. 77 l. Ára 10 kor.

Tordai Ányos azzal a meleg és finom költőiséggel dolgozta fel színdarabká Mikes Kelemen életét, amely oly vonzóvá és sikeressé tette annak idején Tinódi című ifjúsági színjátékát is. Az anyag epikai és erősen lírai természete nehéz feladatok elé állította, hogy meg tudja menteni a drámai lényegét. S ez igen szerencsésen és hatásosan sikerült. A fejlődés menetében talán bőségesebb a líra, mint a szenvedély, de ezt talán a darab nevelői célzata szándékolta így. Külön ki kell emelnünk nyelvének irodalmi emelkedettségét, költői, szép gazdagságát.

—i—

Anyegin Eugén. Regény versben. Irta Puskin Sándor. Oroszból fordította Bérczy Károly. Budapest, 1920. Genius könyvkiadó R. T.

Bérczy Károlynak ez a halhatatlan szépségű fordítása eddig az Olesó Könyvtár kiadásában forgott közkezen. Most a Genius könyvkiadó vállalat gyönyörű díszkiadásban bocsátotta közre. Régen nem jelent meg a magyar könyvpiacra hasonló ékességű kötet. A kötés, a papiros, a lapkeretek és illusztrációk becsületére válnak a magyar nyomdász-iparnak. Teljesen felesleges volt azonban csatolni a kötethez Krudy Gyula másféloldalas előszavát. Grotzeszkül hat egy ilyen klasszikus értékű műfordítás élén.

Pallas Almanach. Budapest, 1921.

Végre egy olyan könyvkiadói irodalmi tájékoztató a nagyközönség számára, amelyet örömmel forgathat mindenki. Nem a szokásos reklám-ajuldozás — Az Est, a Nyugat és társai komikusan nagyzólv könyv-magaształasai — hanem a művelt ember írása a művelt emberekhez. Ez a könyvkiadó vállalat úgy látszik komolyan veszi dolgát, megbecsüli közönségét; legalább almanachja, a maga előkelő színvonalú fejtegetéseivel, erre vall. Számos magyar és külföldi író jellemzését olvassuk benne (Ady Endre, Riédli Frigyes, Lendvai István, Bársony István, Kaffka Margit, Komáromi János, Kosztolányi Dezső és mások): érdekes és tanulságos írói arckép valamennyi. Hisszük, hogy ennek a derék munkának meglesz a maga gyümölcse.

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

A Szent István Akadémia Értesítője. 1920. évf. 2. sz. — Székely István : *A magyar Bibliafordítás*. A Szent István Társulat a cikkíró t egy új fordítás előkészítésével bízta meg. Ezzel kapcsolatban vázolja a fordítás folyamán követendő elveket. 1. A fordításnak a Vulgata alapján kell történnie. Kétes esetekben vissza kell menni az eredeti szöveghez. 2. A fordítás legyen hű, ez még a magyarosságnál is fontosabb. 3. Nyelve közel legyen a mai nyelvszokáshoz, de anélkül, hogy teljesen modernné váljék. 4. A szenvedő alakok kevésbítésére, de nem teljes kiírtására kell törekedni. 5. A latinos idővonzat mindenképen kiírtandó. 6. A mult igeidők közül az elbeszélő és folyamatos mult időalakokat is fel kell használni, mert a beszédnek bizonyos régies színezetet adnak. 7. A Bibliából nyelvünkbe átkerült hebraizmusok fenntartandók. 8. A kellemes hangzásra igen kell ügyelni. «A Biblia fordítása a legnehezebb műfordítás, melyhez alapos bibliai tudományra, igen jó magyar nyelvérzékre és stílusra, lelkiismeretes pontosságra és izlésre, azonkívül hosszú, kitartó és fáradságos munkára van szükség.» — Gulyás Pál : *Kommunista könyvtárpolitika*. Tüzetes ismertetése a «Tanácsköztársaság» könyvtárügyi politikájának. Csupa levegőben lógó terv és még több kudarc. — Hóman Bálint : *Tudományos történetírásunk megalapítása a XVIII. században*. A történetírás új korszaka nálunk csak a XVIII. század második évtizedében köszöntött be. Az egyháztörténeti adatgyűjtés megindítása és a kutató munka megszervezése Hevenesy Gábor érdeme, Timon Sámuel pedig a forráskutatáson alapuló nemzeti történetírás megalapítója. A protestáns adatgyűjtő iskola legkimagaslóbb fejezete Bod Péter munkássága. Bél Mátyás a németországi racionalista polihisztor tudósoktól megteremtett államismereti iskola úttörőjeként lép fel; ő már hazája egyetemes ismeretét akarta megírni. Schwartner Márton megalapítójává lett nálunk a statisztika tudományának. Cornides Dániel pedig a Pray fellépte után kialakult kritikai történetírás büszkesége. Az államismereti iskola utolsó nagy képviselője Benkő József. Az udvar hatalmi törekvéseinek szolgálatában álló publicistikai történetírás főalakjai: Kollár Ferenc Ádám és Benczur József. Előbbi a magyar jogtörténet tudományának alapjait veti meg. A XVIII. századi magyar történetírás legjelesebb művelője: Pray György. — Várdai Béla : *Katholicizmus és irodalom*. A kath. szellemű szépirodalom nem jelenti a vallásos költészet mindenekfelett való művelését; azt sem jelenti, hogy az író csak kifogástalan erkölcsű alakokkal játssza meg történetét. A katholicitás az író felfogásában, témáinak meg-

oldásában tükröződik. A katolikus irodalom nem lehet el bírálattól mentes. Szükséges azonban, hogy ez a bírálattól egy irányban sem legyen elfogult. — Szinnyei Ferenc: *Báró Kemény Zsigmond munkássága a szabadságharcig*. Főleg Gyulai Pállal foglalkozik. Kimutatja rajta a hazai és idegen hatásokat. Kiemeli a regény kor-, lélek- és jellemrajzi kiválóságait s alakjainak «gyötrően éles képzeletét», bonyolult lelki világát. E regényben éri el a XIX. sz. első felének elbeszélő irodalma a világirodalmi magaslatot. — Várdai Béla: *Pázmány Péter negyedik század távlatából*. — Lelkesen méltányoló megemlékezés Pázmányról, születése 350. évfordulóján «Pázmány értekező és szónoki prózája nyelvünk gazdagságos szó- és szólamkincsének első nagyszabású bevonulása az irodalomba.» Műveit jobban megközelíthetővé kellene tenni a közönség számára. Irodalmunk még mindig adós egy esztétikai Pázmány-életrajzzal.

Akadémiai Értesítő. 1920. évf. 6—12. sz. — Berzeviczy Albert: *Zrínyi Miklós emlékezete*. A ránk zúdult katasztrófa keservei között is tisztán áll előttünk Zrínyi költői, államférfúi és katonai jelessége: alakja e hármasság fényében többé homályba merülni nem fog. — Herczeg Ferenc: *Zrínyi Miklós és a Délvidék*. Zrínyi kortársai közül némelyek valamely keresztény koalíciótól, még többen a császárságtól várták a szabadulást. Zrínyi tudta, hogy a magyarság csak egy szövetségesre számíthat: önmagára. Nemzeti hőseink emlékét nem akkor ünnepeljük meg méltóan, ha magasztaljuk őket, hanem akkor, ha magunkévá tesszük életük igazságát. A nagy államférfú és költő életének van még egy igazsága: a magyar-horvát testvériség. Ő meg volt győződve, hogy a két nemzet össze van forrva a nyugati kultúra jegyében és csak egymással karöltve védekezhetnek a keleti barbárság támadásai ellen. — Vargha Gyula: *Zrínyi*. Költemény. — Ferenczi Zoltán: *Zrínyi-ereklyék*. Az első tudósítást Zrínyi Miklós könyvtáráról és csáktornyai gyűjteményeiről Tollius Jakab holland filologus hagyta ránk egyik úti levelében. Könyvtáráról Kende S. bécsi kereskedőnek 1893-ban kiadott *Bibliotheca Zrínyiana* c. jegyzéke tájékoztató. Ez 420 művet sorol fel, melyekből csak 249 maradt meg, de Kende leírásai ezekről sem pontosak. A cikk ezután az ereklyékből Zrínyi egyéniségére vonható következtetéseket részletezi. — Voinovich Géza: *Jelentés az Ormódy Amelie-jutalom 1917—19. évköréről*. A jelzett évkörben nem jelent meg oly mű, mely az alapítvány különleges kikötésének megfelelné. — Pintér Jenő: *Jelentés az 1919. évi Nádasy-jutalomról*. Beérkezett egy pályamű. A jutalmat nem adták ki. — Solyomossy Sándor: *Jelentés az 1920. évi Kóczán-pályázatról*. A 18 színdarab között díjra érdemes nem akadt. — *A. M. T. Akadémia jegyzőkönyvei*. A Muraközi Szövetség és a Délvidéki Liga Zrínyi Miklós születése 300-ik évfordulója alkalmából kiadott egy füzetet: Zrínyi Miklós emléke a magyar költészetben címmel.

Budapesti Hirlap. 1921. évf. 53. sz. — Névtelen vezércikkíró: *Költők*,

költészet és magyarság. Abból az alkalomból, hogy Szabó Dezső egy napilapban Ady Endre magyar művészi nagyságát hangoztatta Pósa Lajos külsőségesnek mondott magyar költészetével szemben, a vezércikk védelmébe veszi Pósa Lajost. «Ady Endre, mint tehetséges fiatal poeta vetődött ki Párisba s egész költői munkássága nem egyéb, mint kissé duhajos magyarsággal fölcifrázott idegen forrásból merített ital. Páris hatása kivetette s kifordította őt magyar lelkéből. Pósa Lajosnál voltak ugyan nekünk nagyobb költőink, de az ő érdemei egyenlőek a legnagyobbakéival, mert Pósa Lajos a maga igaz, nagyszerű, természetes és magyar lelkével be tudott hatolni a gyermekszívek világába és a legnemesebb lelki kincseket szórta közéjük egy életen át. Emléke és versei élnek a szívekben itt a fővárosban, élnek a hálás Szeged városában kitörülhetetlenül. Magyarság szóban, nyelvben, gondolatban, ritmusban és érzésben: tisztaság és szüzi szemérem gondolat- és érzésvilágában, művészi törekvés és rajongó idealizmus egész élete munkájában: ez a holtig jó, kedves, öreg gyermek Pósa Lajos, akiről lehet hetykén, fitymálóan, lenézően beszélni, lehet, de sem nem illik, sem nem igazság».

66. sz. — Szász Károly: *Egy százéves új könyv.* Meleg hangon méltató megemlékezés Katona Józsefről abból az alkalomból, hogy a Bánk bán első kiadásának hú mása, most, a megjelenés századik évfordulóján kerül könyvpiacra, Rózsavölgyi és Társa kiadásában, Mészöly Gedeon irodalmi gondozása mellett.

Budapesti Szemle. 1920. évf. 10—12. sz. — Angyal Dávid: *Gróf Tisza István emlékezete.* Tiszát nem értette meg nemzete, midőn itt járt közöttünk. Martirkoronájának sugárkévéjében világosan láthatja mindenki Tisza életének tartalmából ez intő szavakat: Fegyelem, jogtisztelet, építő nemzeti munka és hit a jövőben. — Beöthy Zsolt: *Rákosi Jenő drámairodalmunkban.* Rákosi jelentősége, hogy a költészet erejével hódította meg a színpadot és a költő jogán uralkodik rajta s hogy drámájának színszerűségével a tiszta költészetet juttatta jogához a lelkeken. Az ő költészete nemcsak szívünk gyönyörűsége, de nemzeti szellemünknek tiszta erőforrása marad.

— 1921. évf. 1—2. sz. — Papp Ferenc: *Gyulai Pál és Jókai Mór.* A két író az 1850-ik év első felében ismerkedett meg egymással. Gyulai ekkor Jókai felléptére, mint elbeszélő irodalmunk jelentős határkövére mutatott rá. Az ötvenes évek elejére esik Gyulai irodalmi ízlésének irányváltozása. Írói egyéniségének elváltozásai annál erősebben tűnnek elő, minél bensőbb kapcsolatba kerül a szabadságharc utáni magyar irodalom vezérével, Kemény Zsigmonddal és körével. Az a történelmi és lélektani realizmus, mely Gyulait bírálatában vezette, ellentétes volt Jókai költői eszményével. Gyulai nézetei határozott irányt adtak kritikai irodalmunknak, úgy hogy Jókai írói gyarlóságai a kiegyezés idején egyszerre napvilágra kerültek. A következetesség, mely Gyulainak s dolgozótársainak határozott elveiből

származik, tekintélyt szerzett kritikai állásfoglalásuknak, de nem tudta megzavarni azt a hódolatot, mely Jókai költői egyéniségének káprázatos kitérésait fogadta. Ma már az irodalomtörténet elfogulatlanabbul ítélkezik az ellentétes hatóerők küzdelméről. A küzdelem, melyet Gyulai indított Jókai költői iránya ellen, olvi alapon folyt. Benne oly értékek kerültek felszínre, melyek a magyar irodalom állandó büszkeségei lesznek. Ily állandó érték első sorban Jókai költészete, a romantika elemeinek oly eredeti foglalata, minőt sehol sem mutat fel a világirodalom. Az évtizedekig húzóódó irodalmi küzdelem másik nagy értéke Gyulai műbírálnói egyéniségének teljesebb kibontakozása. Gyulai kritikai iránya a realizmus, melyet azonban művészi számítás s egészséges eszményítés szabályoz. — Dénes Szilárd: *Arany János kisújszállási tanítósága*. Az egykorú feljegyzések alapján készült cikk kiegészíti és helyreigazítja az eddigi adatokat, rámutatva arra is, hogy milyen nyomokat hagyott a kisújszállási esztendő Arany életében és költészetében.

Egyházi Lapok. 1920. évf. 1—2. sz. — Eöry János: *A Szentírás Pázmány beszédeiben*. Pázmány Péter beszédei felépítésére, anyagának megjelölésére és összehordására, prédikációs vázának jelzésére s általában szónoki díszítésre is állandóan a Szentírást használja. Ebben a tekintetben a világirodalom legelsői közt foglal helyet.

Katolikus Élet. 1920. évf. 3—4. sz. — Brisits Frigyes: *A magyar katolikus szépirodalom problémája*. A katolicizmus és a magyar irodalom viszonyának történeti ismertetése után a szerző keresi a katolikus szépirodalom viszonylagos lehanyatlásának okait. Azután rámutat a módzatokra, amelyek a katolikus szépirodalmat előrébb vihetik s egyúttal kifejti, miben nyilvánul meg a katolikus világnézet az irodalomban.

10. sz. Pázmány Péter születése 350. évfordulóján Sziklay János: *Pázmány Péter magyar lelke*, Tomcsányi Lajos: *Pázmány Péter a hittérítő*, Brisits Frigyes: *Pázmány Péter és a magyar irodalom 1920-ban* c. cikkekkel méltatják jelentőségét.

12. sz. — Tarczai György: *Katolikus magyar szépirodalom*. Katolikus íróink mindig voltak, francia és angol katolikus világfolyóiratok szívesen közölték munkáikat s hogy idehaza nyom nélkül tűnnek el, annak oka a magyar katolikusok végtelen közönbösségében rejlik, amellyel talentumaik iránt viseltetnek. E téren a protestánsok és a nem-keresztények mindig is előnyben voltak és vannak a katolikusok fölött.

Katolikus Nevelés. 1921. évf. 3. sz. — Brisits Frigyes: *A gyermektől a gyermekig*. Az ifjúsági irodalom tárgykörének és az irodalmi oktatás anyagának vizsgálata. A szerző kijelöli azon szempontokat, amelyek alapján egymás mellett haladhatnak az irodalmi tanítás és a nevelői oktatás

Katholikus Szemle. 1921. évf. 1—2. sz. — Brisits Frigyes: *Irodalomtörténet és világnézet*. A világnézetnek, a személyiségnek a valláshoz, művészethez és a filozófiához való viszonyára újabban többen mutattak rá. Közülök főképp Dilthey Vilmos elmélete (1907) figyelemreméltó. A világnézetnek, mint az életideál végső kialakulása formájának, az emberi élet három nagy kulturszisztemájában van igazi jelentősége s eszerint a világnézet maga is háromféle lehet, u. m. vallási, költői és filozófiai világnézet. A filozófiai világnézet fogalmi feldolgozása az élettapasztalatokban adódó tényeknek. A költői világnézet is a tapasztalatokból indul ki s egyenlő valamely esemény, tény utánélésének vagy átélésének lelki funkciójával. Elbeszélésekben vagy a történés motiválásában avagy párbeszédekben juthat az író világnézete kifejezésre. A drámában a szereplő személyek reflexióiban, beszélgetésekben, monológokban, a kórusban s természetesen itt is a megoldásban nyilvánulhatnak az élet jelentőségére vonatkozó reflexiók. A vallási világnézet a misztériumokban, a remeteéletben s a prófétákban megnyilatkozó vallásos génuszban nyilvánul meg. Nem egyes jelenségek hatását, okát kutatja, hanem a léleknek benső, egyseges összefüggésével áll a vallási tapasztalásnak az istenséghez kapcsolódó viszonyában s így nyújt alapot a vallási világnézet kialakulására. A vallási világnézet értékét Dilthey nem sokra tartja, bár történetileg kétségtelen, hogy a vallási világnézetnek a filozófiára igen nagy átalakító hatása volt. Dilthey módszerének jelentősége: 1. hogy az egyéniség kialakulásának történeti elemeit a lélektani elemzéssel elmélyítette, összehasonlító alapokra fektette; 2. hogy a világnézet kategóriájával kitűnő szintetikus fogalmat adott, melyet talán az irodalomtörténet értékesíthet legtermékenyebben. A szintézist az egyének képviselte életnézetek, problémák eszmei összefüggése fogja megadni. Érdeme továbbá, hogy magas szellemi horizontot adott az esztétikai értékelésekhez. Minthogy az egész emberből indul ki, élesebb megvilágítást nyerhetnek azok a momentumok is, melyeket a deskriptív esztétika eddig kevésbé hangsúlyozott. Így lesz világossá például, hogy Balassiban a költői én funkciói alatt egy a reneszánsz gondolati és érzelmi világtól jelentékeny befolyásokkal érintett ember él, akiben azonban elhelyezkedést keres s az előbbi irányzattal egyensúlyozódni kíván a katolicismus világnézetének nagyszerű erkölcsi rendszere is. Arany emberábrázolásai alapján megállapítható, hogy bár nagy epikusunk világnézete optimista, azért költői világából hiányzik az édes derű, a lélek állandó melege. Megjegyzendő, hogy a világnézet szükségképen a l'art pour l'art elvének feladását jelenti, de nem jelenti elvileg egyúttal az irodalomban a tendencia uralmát. Dilthey elméletének egy másik termékenyítő vonása, hogy az irodalom fejlődésében érezteti az élet az aktuálitás és aktivitás eleven áramát és ütemét. E felfogás alapján lesz az irodalomtörténet az egyéni és nemzeti élet filozófiája. Hiánya az elméletnek, hogy nem foglalja magában az esztétikai értékelés szempontját, továbbá, hogy szinte kizárólagosan német irodalmi viszonyokban gyökerezik, ahol a költészet

föllépése összeesik a tudományos reflexiók fejlettségének magas állásával. A szerző ezután jellemzi és megállapítja a magyar irodalom világnézeti típusait, hangsúlyozza azt a tényt, hogy tiszta típusokról csak ritka esetben lehet szó. «Ennek oka talán főleg abban rejlik, hogy íróink rendszerint hagyomány vagy tapasztalat s nem spekulatív úton kialakult filozófia útján jutnak el valamely világnézeti álláspontra. Az új elmélet figyelembevételével a magyar irodalomtörténet egységes szempontú beosztása ez lehetne. 1. A vallási idealizmus korszaka: a középkortól Zrinyi haláláig. 2. a nemzeti művelődési idealizmus kora: Faluditól Kölcsey haláláig. 3. A nemzeti vagy politikai idealizmus kora: Kisfaludy Károlytól Arany haláláig. 4. Az egyéni és társadalmi problémák naturalizmusának kora: Csikyától, Madáchtól Adyig.

Kálvinista Szemle. 1921. évf. 6. szám. — Révész Imre: *Zsidó szellem a régi magyar irodalomban?* Rámutat arra, hogy a Czakó Ambró szerkesztésében megindult Független Szemle c. havi folyóirat milyen öntudatosan és leplezetlenül helyezkedik szembe a keresztény nemzeti irányzattal. Mivel az egyik cikkben Király György védi a pesti modern irodalmat az elzsidósodás vádjá ellen s azt állítja, hogy a zsidó szellem befolyásától nincs mit félni a magyarságot, hiszen ez a szellem már áthatotta a régi protestáns magyar irodalmat is: a cikknek ezzel a részével szemben megállapítja R. J., hogy itt a hang roppant fölényessége ellenére is dilettáns magyarázatról és filozofia beállításról van szó. Ami a szombatosságot illeti, az már nem volt többé protestáns fejlődés.

Magyar Helikon. 1921. évf. 5. sz. — Alszeghy Zsolt: *Komjáthy Jenő.* Komjáthy nem a közhasználat értelmében vett költő, hanem vates, próféta, aki új világot akar alkotni. Ebben a tekintetben nincs előzője sem Vörösmartyban, sem Petőfiben, sem Vajdában, sem Reviczkyben. Komjáthyt az teszi vateszszé, hogy életet akar, programja egy fenséges «Erlösung der Welt». E célra új ember-típust, az emberfölötti embert akarja megteremteni. E terve azonban az egyetemes egoizmus miatt elvérzik, az emberek nem tudják vele átélni a mindenség közösségének tudatát és érzését. E gazdag lelki világ nem tudott magának egyéni stílust teremteni. Formai megnyilatkozása pongyola, világfelfogásának szuggesztív rajzát pedig elhanyagolta hivatottságának hangsúlyozásával, hivatásával szemben.

Magyar Nyelv. 1920. évf. 7–10. sz. — Zolnai Béla: *Estztikai szempontok a nyelvtudományban* A nyelvészettika célja: a nyelvnek, mint kifejezésnek a vizsgálata és kutatása azoknak az érzelmi és hangulati elemeknek, amelyek a nyelvi kifejezésre módosítólag hatnak. — Szigetvári Iván: *A tudomány mint irodalom.* Az irodalomtörténet azon az állásponton van, hogy csak a szépen megírt tudományos munka szól a jövőnek. A rossz forma olvashatatlaná teszi a tudományos munkát, hatását csökkenti.

A forma tehát a tudomány ügye. — Szily Kálmán. *A Virginia-kódex*. A kódexekre vonatkozó több hibás adat helyreigazításán kívül arra is rámutat a szerző, hogy a helyesírásból nem állapítható meg a Virginia-kódex írójának származása. Csak annyi mondható, hogy vagy felvidéki vagy drávamenti születésű lehetett.

1921. évf. 1—3. sz. — Melich János: *Bolgárok és szlávok*. Adalék Anonymus Szalán fejedelemről szóló fejezetének hitelessége kérdéséhez. (F.) — Gombocz Zoltán: *A bolgár kérdés és a magyar hunmonda*. A honfoglaló magyarság már magával hozta a későbbi hunmonda néhány elemét. Minden kutató megegyezik abban, hogy a bolgárok is a hun-törzsek közé tartoztak. Viszont abban, hogy a hunok ép úgy törökök voltak, mint a bolgárok és avarok, abban ma már nem kételkedik senki. Úgy látszik, hogy a Mikkola által nemrég megfejtett bolgár fejedelmi lajstromban közvetlen bizonyítékát is megtaláljuk a hunok és a pontusi bolgárok kapcsolatának. Ha mélyreható nyelvi, műveltségi és ethnikai hatás, amelyet a bolgárság az ugor-magyarságra gyakorolt, alig érthető másképp, mintha feltesszük, hogy egy uralkodó bolgár-török réteg volt a magyarság igazi megszervezője, amely persze csakhamar beleolvadt a magyarságba. Ez a bolgár uralkodó osztály hozta magával s tette magyar nemzeti hagyománnyá is a hunokkal való rokonságnak hitét. — Tolnai Vilmos: *A nyelvek szépségéről*. Az egyéni készségen felül és kívül álló mértéket egy nyelv szépségeire nézve akkor kapunk, ha a nyelv zenei elemeit vizsgáljuk. Ilyen zenei elemek: a hangok aránya zenei értékük szerint; hangsúly és hanglejtés; a beszéd gyorsasága; a beszédegységek terjedelme. — Q.: *A Nagy Szótárról*. Ha a Szótári Bizottság számára szükséges összeget nem sikerül előteremteni, akkor a munka megakad, pótolhatatlan kárára e nagy nemzeti jelentőségű mű értékének. — Melich János: *Adalék a Besztercei Szójegyzék eredetéhez*. A Besztercei Szójegyzék latin eredetije csakis osztrák-bajor műveltség hatás alatt álló területen keletkezhetett.

Nyugat. 1920. évf. 1—2. sz. — Király György: *Kafka Margit*. Lírájának a tárgyai: tépelődések és látomások. Verse a teljesen kifejlesztett szabad vers. Regényeit az a koráramlat szülte, amely nagy felfordulások előtti vajadások idején a vallomások és nyilvános gyónások lázát hozza, emlékiratokat és önéletrajzokat. — 3—4. sz. Kuncz Aladár: *Emlékezés Ady Endrére*. Ady az új líra költője: életével fizet dalaiért. Az élet örökös küzdelem és ennek tragikus háttere a konok viaskodás közte és művészete között. Magyar poeta: a magyarság nyugtalan jajja szól lantján. — Schöpflin Aladár: *Ady újazsága*. Ady az irodalmi erkölcsre sokat adott: amit ír, az a legteljesebb meggyőződés szava. — Babits Mihály: *Tanulmány Adyról*. Földessy Gyula dolgozatához fűződő fejtegetés. — 5—6. sz. — Pataky József: *A magyar színészet kezdő korszaka*. Röviden áttekinti a feltételeket, amik életre hívták és nem sokkal reá szétzüllesztették a pesti játékszint. — 7—8. sz. — Heller Bernát: *Heine hatásának egynemely nyomai Arany*

János műveiben. Néhány szólás és képkapcsolaton kívül a Hídatatás, Vörös Rébék és Éjféli Párbaj Heinenél is felvetődő motivumairól szól. Az állítólagos kapcsolat lelki alapját az üregedő Arany látomásra hajló lelki-világában véli felfedezhetőnek. — 11—12. sz. Király György: *Zrínyi és a renaissance.* Újnak két megállapítást mond: hogy a lehajló kereszt motívumából Zrínyi olasz útjának firenzei állomására lehet következtetni (ezt már Beöthy: Zrínyi és a Zrínyiász, egyet. előadás, 1908 9. I. félév, könyom. 29 31. l.) és hogy a címben szirena költőt jelent. — 19—20. sz. — Laczkó Géza: *Cardinalis Pázmány.* Pázmány elsősorban jezsuita, másodsorban theologus. harmadsorban magyar és csak negyedsorban író, amit ma első-sorban tartunk jelentőségének. — Kosztolányi Dezső: *A magyar próza atyja.* Pázmány az első, aki lüktető gondolatait beleágyazza a magyar prózába. Benne jelentkezik az igazi magyar próza először. — 21—22. sz. — Kosztolányi Dezső: *Rákosi Jenő.* Jelentősége, hogy 1866-ban léket ütött a klasszikus korszakon. — Füst Milán: *Berzsenyi Dániel.* Egy új Berzsenyi-kiadás előszava. — 1921. évf. 3. sz. — Schöpflin Aladár: *Emlékezés Tóth Bélára.* Kicsinylő megjegyzések Tóth Béláról, kiből csak zszurnaliszta tehetséget és újságíró-műveltséget ismer el. — 4. sz. — Móricz Zsigmond: *Nemzeti irodalom.* Az amerikai magyar költők almanachjából gyűjti bokrétába a motívumokat: hazavágyódást, szomorú elégedetlenséget. — 6. sz. — Gyergyai Albert: *Béreczy Károly.* Alapjában Béreczy a szerény és szemérmes írók csoportjába tartozik. Novelláiban sok a divatlap-romantika, de hangja idővel egyre mélyül. A Gyógyult Seb a legjobbak közül való. Az Anyegin-ben vágyódó álmái találnak hangot: azért fordítja le.

Örálló. 1921. évf. 2—3. szám. Gyöngyösy László: *A Protestáns Szemle újabb magyar irodalma.* Támadja a Protestáns Szemle szerkesztőjét, amiért Móricz Zsigmondot és Szabó Dezsőt megszólaltatta a Protestáns Szemle hasábjain. Ez a két író, úgymond, a nyugatosok társaságában romboló munkát folytatott a magyar irodalom, a hit és haza eszméje ellen. «Nekünk nemzeti magyar közműveltség kell, amely magyar, nem nemzetközi. Lengyelországról mondják, hogy a zsidóság paradicsoma, a parasztok pokla, de még ott sem foglalták el a lélekölők az irodalmat, a sajtót; ez a lengyel hazafiak kezén maradt s nem ölte meg öntudatukat úgy, hogy miként mi, ájultan rogytak volna le a bolsevizmus előtt.» — U. az. *Az újmagyar nyelvújítás.* Számos példa kíséretében mutat rá arra a borzalmas fővárosi zsargonra, amely egyre vakmerőbben rágesálja a nyelvünket. A mai budapesti irodalmi állapot hasonlít a német irodalomnak ahhoz a korszakához, amikor a német nyelvet a latin és francia nyelv salakja borította el, mindaddig, míg a németek le nem metélték magukról az idegen ajándékot.

Protestáns Szemle. 1920. évf. 1—10. szám. — Beöthy Zsolt: *Petőfi.* A Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnökének a Társaság 1921. évi

Petőfi-matinéján elmondott megnyitó beszéde: a nagy lírikus költői egyéniségének művészi jellemzése. — Muraközy Gyula. *A jövődő magyar irodalom.* Találól jellemzések a nyugatosok nagyvárosi szelleméről. Együttal felveti a kérdést, hogy a katolikusok példájára alkotni kellene egy protestáns irodalmi központot, melybe a sajtó irányítása is beletartoznék. — Madai Gyula szerkesztő megszólaltatja ebben a számban Móricz Zsigmondot és Szabó Dezsőt s leveleikhez engesztelő szavú megjegyzéseket fűz. — Móricz Zsigmond a Fáklyára, Szabó Dezső az Elsodort Falura vonatkozólag tesz vallomásokat. A szerkesztő az eddig szokásosnál enyhébben ítéli meg azt a jellemzést, mellyel a két regényíró a kálvinista papokat bemutatja.

Új Idők. 1921. évf. 3. szám. — Beöthy Zsolt: *Arany János hazarágása.* — A bihariak Arany-ünnepén tartott előadás. Szép megemlékezés Arany Jánosnak szülőföldjére való örökös vágyódásáról. — 5. szám. i. e.: *Arany János, a másodjegyző.* Hasonmásban közöl egy lópasszust, amelyet Arany János állított ki másodjegyző korában. — Több számon keresztül folyik Lőrinczy György megemlékezése a Pósa-asztról. Igen érdekes adalékok az 1890-es évek írói életéhez.

Új Nemzedék. 1921. évf. 66. sz. — Császár Elemér: *A kritika hivatása.* A kritika inkább a közönséget szolgálja, mint az írókat. Bár ez utóbbiak körül is nemes hivatása lehet, működésének legtöbbet a közönség köszönheti. «A kritika igazi hivatása tájékoztatni az olvasót az irodalom legújabb jelenségeiről, óvni a rossz, a selejtes, az ízléstelen könyvektől és feltárni azokat az értékeket, amelyeket a szép könyvekben találtak».

Uránia. 1920. évf. 9—12. sz. — Kozma Andor: *Berczik Árpád.* Berczik rokonszenves egyéniségének szeretettel rajzolt, vonzó képe. «Ami Berczik Árpád életművészetében igénytelenségnek és naivságnak látszik, az nem ugyan öntudatos, de ösztönszerű életbölcesség volt».

FIGYELŐ.

Olvasóinkhoz.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság anyagi erejét válságra rendítették meg az egész magyar életen végigrengő politikai és gazdasági esapások nyugtalan hatásai. Ennek leverő következményeként a Társaság az előtt a fájdalmas kényszerűség előtt áll, hogy tagjainak áldozatos és megértő történelmi lelkületére és gondolkozására hivatkozva, próbálja megmenteni folyóiratának életét annak a nemzetnevelői és művelődéstörténeti folytonosságnak és jelentőségnek a számára, amelyet az Irodalomtörténet-
eddiggi fennállásával képviselt. Folyóiratunk Toldy Ferenc ideális törekvéseinek megvalósulását és programját hirdeti s folyton éltezi igéit: «Légy ör, hogy a felfuvalkodott ne usurpáljon, az ármányforraló ne öljön, sújtsd le a kontárt s üzd ki a szép palotájának tornácaiból az uzsorásokat s rézszegeket; segéld a kezdőt és éleszd; békéltesd össze a felekezetekeket; az érdemest koronázd meg; a nagyot kétkedve csodáld; a géniuszt pedig hagyjad önszárnyán repülni!» Teljesen tagtársaink és olvasóink anyagi pártfogásának buzgóságán múlik, mennyire tudunk e célhoz közel jutni. Mindenkinek kérjük a támogatását: tagjainkét a tagsági díjakon felül, alapítóinkét az alapítványi összegek szíves fölemelésével. E feltétel nélkül a folyóirat nem tudja azt a célt elérni, amely a Társaság megszületését annyira kívánatos és fontosá tette.

Keszthely és az Irodalomtörténet.

Ezt a két nevet a magyar irodalom időinek meghatóan megismétlődő története forrasztja és világítja egymás mellé. Mintha a Magyar Helikon már szétporladt lelke újult volna fel a Balaton kies városában: egy nemes bevületű magyar premontrei kanonoknak, *Lakatos Vincének*, fölhívására 12,000 koronát ad össze Keszthely áldozatos társadalma a Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata számára. Az önzésnek és anyagiasságnak ebben a letörően sötét világában megnyugtatóan és fölemelően hat a magyar keszthelyi lelkiségnek ez a kivillanása. Rajta keresztül mélyére látunk dunántúli honfitársaink igazi én-jének, amely finom pietással tekint mindig az irodalomra, úgy is, mint lelki értelemben vett Alma Mater-ére, úgy is, mint számára magasabb életet biztosító szellemi világra. Az az őszinte hódolat, amely ezt a megragadó tettet jellemzi, nem az irodalmat emelte magasabbra, hanem igazában Keszthelyt tisztelte meg. Boldog város, amelynek lakói tragikus időben is nagyszerű magyarok tudnak lenni.

A keszthelyi adakozók névsora: Reischl Imre 1000 K, Karácsony Kálmán 20 K, Pülöp Viktor 20 K, dr. Gárdonyi Lajos 100 K, Szalay Ignác 20 K, Fábján János 20 K, Kutassy Imre 100 K, Keller János 50 K, Vejtzi János 100 K, Horváth Lajos 20 K, Hencz Lajos 10 K, Lówy Manó 100 K, Merkly Antal 100 K, dr. Jobs Viktor 1000 K, Gerstner Béla 50 K, Boér Sándorné 50 K, özv. Sárváry Károlyné 20 K, Heidecker János 30 K, Meizler Károly 200 K, Prager Tivadar 200 K, Nagy István 100 K, dr. Bozzay József 500 K, Nagy Margit 20 K, Virág Sándor 100 K, özv. Hölgyessy Antalné 20 K, Horváth Istvánné 30 K, Stefaitz Aladár 110 K, N. N. 20 K, Rác Gyula 20 K, Erdély Mór 50 K, Vécsey Ignác 20 K, Sárváry Józsefné 20 K, Góri Ferenc 50 K, Regensperger Ferenc 200 K, Vaszary Kálmán 20 K, Milkovicsné 20 K, Horváth Józsefné 200 K, Huss Ferenc 30 K, Neugebauer Béla 200 K, N. Szabó Károly 100 K, Hangya Szövetkezet 1000 K, Vida Jenő 50 K, Havay József 100 K, Matékovicsné 30 K, Ludvig Sándor 100 K, Deák Antalné 100 K, N. N. 10 K, Gazdasági Akadémia hallgatói 550 K, dr. Szent Gály Aurél 50 K, Szilágyi 5 K, dr. Lakatos Vince 50 K, Reischl Richárd nemzetgy. képv. 1000 K, Kummer Mihály 50 K, Vidosfalvy Ernő 50 K, Vidosfalvy Ernőné 50 K, dr. Lénárd János 200 K, Náray Andor 50 K, dr. Hanny Andor 50 K, Malatinszky Ferenc 100 K, Tomka Kálmán 50 K, Tresztyánszky Ödön 50 K, Botka Andor 50 K, Reischl Vencel 1000 K, dr. Lovassy Sándor 50 K, Groffitt Gábor 50 K, Szabó Lajos 100 K, dr. Lénárd Miklós 40 K, Babarczyné Baán Atala 60 K, Kraicsovitsné 100 K, Laskay Emilné 50 K, Pesthy Béla 50 K, Kesztyüs Lajos 40 K, N. N. 50 K, Sujánszky József 100 K, Cságoly István 50 K, Ritoper István 50 K, Kövessy András 100 K, Reiszler Ádám 100 K, Virág Vendel 50 K, Gász József 50 K, Bocskai József 100 K, Szekeres János 50 K, N. N. 10 K, Török Ferenc 10 K, Deák Zsigmond 10 K, Eszes Mihály 10 K, Károlyi István 50 K, Persovics János 10 K, Ullreich János 20 K, Lukács Sándor 20 K, Vécsey Ignác 40 K.

Adományok Társaságunknak.

Sajó Sándor, a budapesti X. ker. kőbányai áll. főgimnázium igazgatója s Társaságunk választmányi tagja, intézetének március 15-iki ünnepén egy rövid és lelkes záróbeszédben arra oktatta az ifjúságot, hogy a hazafias lelkesedésnek s irredenta-gondolatnak áldozatkészségben s tetteiben is meg kell nyilvánulnia. Rámutatván Társaságunk anyagi gondjaira s arra a körülményre, hogy megszállt területeken lévő magyar iskoláink mily szomjúsággal várják a magyar lelket tápláló magyar könyveket és folyóiratokat: tanulónkint egy-egy koronát kért Társaságunk folyóirata javára. Másnapra az ifjúság e címen 800 K-t gyűjtött össze. Ugyane napon Sajó Sándor a kőbányai Ker. Nemzeti Párt vacsoráján hazafias felköszöntőt mondván, adakozásra szólította föl a polgárságot is a főntebb jelzett célra. A lelkes fölhívásra a nem nagy számú polgárság öt perc alatt 1200 K-t adott össze. Így Sajó Sándor lelkes fölszólalásainak eredményeül 2000 K adomány érkezett Társaságunk céljaira. Köszönet érte Sajó Sándornak, a kőbányai gimnázium tanulóinak s Kőbánya lelkes polgárságának.

A budapesti III. ker. áll. főgimnázium igazgatója, Morvay Győző

tanterületi c. főigazgató, Társaságunk választmányi tagja, tudatta a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnökségével, hogy az intézetben megtartott diákbál tiszta jövedelméből 2000 K-t juttatott folyóiratunk céljaira. A legnemzetibb tudomány céljait szolgáló nemes adakozásért igaz köszönetet mondunk.

Tagtársaink köréből számos adomány érkezett be Társaságunk céljaira: Kőrös Endre 30 K, Komjáthy Aladár 30 K, Kutassy Mária 100 K, Terbóc Ilona 100 K, Benő Béla 35 K, Németh Károly 40 K, Hetey József 30 K, Szerecz Imre 30 K, Zoltvány Irén 50 K, Bán Aladár 50 K, Hoselitz Gyula 30 K, Kispartai János 30 K, Mathis József 25 K, Győri női keresk. iskola 200 K, Szahay József 100 K, Szinger Kornél 100 K, Budapesti III. ker. áll. főgimnázium 500 K, Kubányi Ernő 30 K, Pápai ref. tanítónőképző int. 100 K, Vargha Zoltán 30 K, Pap Károly 30 K.

Két irodalomtörténeti matiné.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság választmánya néhány hónappal azelőtt elhatározta, hogy több matinét tart azzal a céllal, hogy egyrészt a közönség figyelmét felhívja Társaságunk működésére, másrészt folyóiratának kiadására nagyobb lehetőséget teremtsen. A kiküldött bizottság — Alszeghy Zsolt, Brisits Frigyes, Galamb Sándor és a választmányból a bizottság segítségére ajánlkozó Baros Gyula, Dietrich Vilmos és Pintér Jenő — a februári választmányi ülésen beterjesztette programját és fáradságot nem kímélve, lelkes művészeinket és tudósainkat sorra megkereste, a közreműködésre felkérte.

A bizottság fáradozásának eredménye két matiné volt, az első Petőfi Sándor emlékének szentelve, a második az irredenta gondolatának. A művészvilágból az elsőn (február 13-án) Hubay Jenő, az ünnepelt zeneszerző, volt szíves saját szerzeményű Petőfi-dalokat mutatni be zongorán, az énektolmácsolásra pedig Anday Piroskát, operánk jeles tagját, sikerült megnyerni. Mihályfy Károly, a Nemzeti Színház művésze és Teiner Olympia szavalóművésznő Petőfi, illetőleg Arany egy-két versének előadásával tisztelte meg az ünnepélyt. Társaságunk kebeléből elnökünk, Beöthy Zsolt, rövid előadással; Voinovich Géza hosszabb, művészi Petőfi-essayvel működött közre.

A második összejövetelt, az irredenta-matinét, március 6-án rendezte a bizottság. Műsorán Pintér Jenő elnöki megnyitója, Kadnár Mária énekművésznőnek, a M. kir. Opera tagjának három, nagy művészettel előadott énekdarabja, Cs. Császár Mária színművésznőnek, a kolozsvári Nemzeti Színház v. tagjának, két szép szavalata, Papp-Váry Elemérnének, a Nemzeti Hiszekegy írónőjének, maga bemutatta öt hangulatos verse és Pataky Józsefnek, a Nemzeti Színház művésztagjának kuruc-dalai mellett Négyesy László alelnökünk tudós előadása a magyar költészet irredentismusáról szerepelt.

A két matiné erkölcsi sikeréről, a Társaság iránt felkeltett érdeklődés

mértékéről csak a jövő adhat ítéletet, de az anyagi siker is teljesen megfelelt a bizottság várakozásának. A Társaság mindezt hálával tartozik a közreműködő neves művészek önzetlen szívességéért, de fel kell jegyezni Frenreisz István úrnak, a Gellért-szálloda nemes bérlőjének, nevét, aki a termet ingyen rendelkezésünkre bocsájtani szíves volt, és a jegyek elhelyezésében buzgólkodó tagtársainkét, akik mind a két ünnepélyre száznál több jegy eladását biztosították. A hármás bizottság a márc. 12-iki vál. ülésen azzal a tudattal adta vissza megbízatását, hogy kezdeményezése a jövőben majd új matiné tervét fogja megteremni.

Alszeghy Zsolt, Brisits Frigyes és Galamb Sándor tagtársaink fáradhatatlan buzgóságáról mindenkor igaz elismeréssel fog megemlékezni a Magyar Irodalomtörténeti Társaság.

Magyar Ifjúsági Irodalmi Társaság.

A magyar nemzet mai válságos helyzetében meggyőződésé vált a hit, hogy boldogabb jövőnk legreménytelibb letéteményese: ifjúságunk. A fiatalság lelkét kell nemzeti érzéseiben erőssé, akaratóban edzetté tennünk s akkor csüggedésre nincs okunk. E célra pedig a legkitünőbb eszköz: a tiszta-erkölcsű, előkelő színvonalú ifjúsági irodalom.

E téren az első lépés volt, hogy ifjúságunknak megfelelő, jó munkákkal való ellátására megalakult a Magyar Jövő ifjúsági irodalmi sajtóközpont.

De viszont rögtön előállott a szükségszerű követelmény, ha jó ifjúsági könyveket akarunk, derék ifjúsági írókra van szükségünk. Kell tehát egy olyan irodalmi társaság, amely őrszeme az ifjúsági irodalomnak, ellenőrzője a könyvpiacnak, tájékoztatója a közönségnek, irányítója az ifjúsági íróknak. Mint ilyen egyrészt figyelemmel kíséri az ifjúsági irodalom termékeit évenként megjelenő almanachjában, másrészt az írók serkentésére kitünteti az év legjobb ifjúsági irodalmi munkáit.

Ez a társaság dolgoztatná fel ifjúsági irodalmunk multját és kiterjedne munkássága a külföldi ifjúsági irodalmakra is.

Legyen azonban ez a társaság akadémiai jellegű, zártkörű, igazán érdemes tagokból összeválogatva, hogy nemzetnevelő hivatásának betöltésére a kellő erkölcsi súllyal is rendelkezzen.

A gondolat felvetője és kiépítője, Pintér Jenő, társaival: Gulyás Pál, Gyomlay László, Radványi Kálmán és Várdai Béla tanárokkal 1920 tavaszán kezdte meg egy ilyen társaság megalapítására a munkálatokat.

1921 március 23-án megalakult egyhangú választással: a Magyar Ifjúsági Irodalmi Társaság.

Elnöke Jakab Ödön lett, a Kisfaludy-Társaság tagja; alelnöke Gyulai Ágost, a Pædagogium igazgatója; titkára Gyomlay László, a Magyar Jövő ifjúsági irodalmi sajtóközpont igazgatója; jegyzője Radványi Kálmán, a Zászlónk ifjúsági folyóirat szerkesztője.

Rendes tagok: Alszeghy Zsolt irodalomtörténetirő, a M. Irodalomtört.

Társaság titkára; Baros Gyula irodalomtörténetíró; Birkás Géza irodalomtörténetíró; Brisits Frigyes irodalomtörténetíró, a Magyar Középiskola szerkesztője; Császár Elemér irodalomtörténetíró, a M. T. Akadémia és Kisfaludy-T. tagja; Császár Ernő irodalomtörténetíró; Csűrös István ifjúsági író; Dézsi Lajos irodalomtörténetíró, a M. T. Akadémia tagja; Donászy Ferenc ifjúsági író; Gombos Albin ifjúsági író; Gulyás Pál irodalomtörténetíró, a Szent István Akadémia tagja; Gyomlay László ifjúsági író, a Magyar Jövő Ifjúsági Irodalmi Társaság igazgatója; Gyulai Ágost irodalomtörténetíró, az Ifjúsági Könyvtárakat Intéző Bizottságának előadója; Hankó Vilmos ifjúsági tud. író, a M. T. Akadémia tagja; Imre Sándor pedagógiai író; Jakab Ödön költő, a Kisfaludy-Társaság és Petőfi-Társaság tagja; Jókay Lajos író; Kupcsay Felicián író; Lampérth Géza költő, a Petőfi-Társaság tagja; Lőrinczy György író, a Petőfi-Társaság tagja; Mattyasovszky Kasszián ifjúsági tud. író; Mikola Sándor ifjúsági tud. író, az Uránia szerkesztője; Móra Ferenc ifjúsági író, a Petőfi-Társaság tagja; Papp Ferenc irodalomtörténetíró, a Kisfaludy-Társaság tagja; Pintér Jenő irodalomtörténetíró, a M. T. Akadémia és Szent István Akadémia tagja; Radványi Kálmán ifjúsági író, a Zászlónk szerkesztője; Ravasz Árpád ifjúsági író; Sajó Sándor költő, a Kisfaludy-Társaság tagja; Sik Sándor költő, a Szent István Akadémia tagja; Solymossy Sándor irodalomtörténetíró, a M. T. Akadémia tagja; Szinnyi Ferenc irodalomtörténetíró, a M. T. Akadémia és Szent István Akadémia tagja; Tarcazi György író, a M. T. Akadémia és Szent István Akadémia tagja; Teveli Mihály ifjúsági író; Tolnai Vilmos irodalomtörténetíró, a M. T. Akadémia tagja; Tormay Cecil író; Tóth Tihamér ifjúsági tud. író; Vargha Damján irodalomtörténetíró, a M. T. Akadémia és Szent István Akadémia tagja; Várdai Béla irodalomtörténetíró, a Szent István Akadémia tagja; Viszota Gyula irodalomtörténetíró, a M. T. Akadémia és Szent István Akadémia tagja, Zlinszky Aladár irodalomtörténetíró, a Szent István Akadémia tagja.

A többi, még be nem töltött — tiszteleti és rendes — tagsági helyek betöltése után a Magyar Ifjúsági Irodalmi Társaság a közel jövőben megkezdí munkásságát.

A Magyar Irodalomtudomány Kézikönyve.

Erről a fontos munkáról, melynek megjelenését a vallás- és közoktatásiügyi minisztérium tudományos ügyosztálya nagy áldozatokkal segíti elő, folyóiratunk már tájékoztatta a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjait. (1920. évf. 46. l.) A fáradságos előkészületek megtörténtek s a vállalat köré a nehéz feladat megoldására hivatott irodalomtörténetíróknak tekintélyes csoportját sikerült megnyernünk.

A kézikönyv négy vaskos kötetben fog megjelenni a következő terv szerint:

ELSŐ KÖTET.

Módszertan. — Problémák. — A magyar irodalomtörténet és művelődés-történet határkérdései.

Bevezetés az irodalomtudományba. Az irodalomtörténet elmélete és módszerei. — Irja: Tolnai Vilmos, a budapesti áll. polgári iskolai tanárnő-képző-intézet tanára, a M. T. Akadémia tagja.

Az irodalom és irodalomtörténet érintkező pontjai az esztétikával, filozófiával és pedagógiával. — Irja: Mitrovics Gyula, debreceni egyetemi tanár.

Hibák és tévedések az irodalomtudomány művelésében. — Irja: Szigetvári Iván, budapesti áll. főreáliskolai tanár.

A költészet eredete s az ősi költői műfajok. — Irja: Solymossy Sándor, a budapesti áll. polgári iskolai tanárnőképző-intézet tanára, a M. T. Akadémia tagja, az Ethnographia szerkesztője.

A magyar irodalomtörténet legfontosabb problémái. — Irja: Gyulai Ágost, a budapesti áll. polgári iskolai tanárképző-intézet igazgatója, egyetemi magántanár, a Magyar Pædagogiai Társaság titkára.

Külföldi eszmeáramlatok a magyar irodalomban. — Irja: Zlinszky Aladár, budapesti áll. főgimn. tanár, a Szent István Akadémia tagja.

Vallásos és nemzeti eszmék a magyar irodalomban. — Irja: Zoltvány Irén, a pannonhalmi Szent Benedek-rend középiskolai tanárképző-intézetének igazgatója, a Szent István Akadémia tagja, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alelnöke.

Jellemző alakok a magyar irodalomban. — Irja: Perényi József, a kolozsvári középiskolai tanárképző-intézet tanára, a Szent István Akadémia tagja.

Jellemző mesetárgyak a magyar irodalomban. — Irja: Pitroff Pál, a vallás- és közoktatásügyi minisztériumba beosztott középiskolai tanár.

A magyar prózai stílus fejlődése. Irja: Négyesy László, budapesti egyetemi tanár, a M. T. Akadémia és Szent István Akadémia tagja, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság elnöke.

A magyar verselés fejlődése. — Irja: Sik Sándor, budapesti kegyesrendi főgimnáziumi tanár, a Szent István Akadémia tagja.

A magyar népköltési gyűjtés fejlődése. — Irja: Solymossy Sándor, a budapesti áll. polg. iskolai tanárnőképző-intézet tanára, az M. T. Akadémia tagja, az Ethnographia szerkesztője.

A magyar ponyvairodalom fejlődése. Irja: Dézsi Lajos, kolozsvári egyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alelnöke.

A magyar ifjúsági irodalom fejlődése. — Irja: Gyomlay László, budapesti érseki főgimnáziumi tanár, a Magyar Ifjúsági Irodalmi Társaság titkára.

A magyar tudományos társaságok fejlődése. Irja: Gyulai Ágost, a budapesti áll. polgári iskolai tanárképző-intézet igazgatója, egyetemi magántanár, a Magyar Pædagogiai társaság titkára.

A magyar színészet fejlődése. — Irja: Galamb Sándor, budapesti áll. főreáliskolai tanár.

A magyar időszakos sajtó fejlődése. — Irja: Gulyás Pál, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének előadója, egyetemi magántanár, a Szent István Akadémia tagja.

A magyar kódextechnika, nyomdászat, könyvkiadás, könyvkereskedelem és könyvtárügy fejlődése. — Irja: Gulyás Pál, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének előadója, egyetemi magántanár, a Szent István Akadémia tagja.

A magyar bibliografiák és repertóriumok jegyzéke. — Irja: Hellebrant Árpád, a M. T. Akadémia könyvtárnoka, a Szent István Akadémia tagja.

MÁSODIK KÖTET.

A magyar irodalom érintkezései más irodalmakkal.

A magyar műfordítás fejlődése. — Irja: Gyulai Ágost, a budapesti áll. polgári iskolai tanárképző-intézet igazgatója, egyetemi magántanár, a Magyar Pædagogiai Társaság titkára.

Az ókori görög és római irodalom hatása a magyar irodalomra. — Irja: Huszti József, az Eötvös kollégium tanára, egyetemi magántanár.

A középkori latin irodalom hatása a magyar irodalomra. — Irja: Vargha Damján, budapesti ciszterei rendi főgimnáziumi tanár, egyetemi magántanár, a M. T. Akadémia és Szent István Akadémia tagja.

A német irodalom hatása a magyar irodalomra. — Irja: Császár Elemér, pozsonyi egyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, az Irodalomtörténeti Közlemények szerkesztője.

Az angol irodalom hatása a magyar irodalomra. — Irja: Morvay Győző budapesti áll. főgimnáziumi igazgató, tankerületi c. főigazgató.

A francia irodalom hatása a magyar irodalomra. — Irja: Birkás Géza, budapesti községi főreáliskolai tanár, középiskolai szakfelügyelő.

Az olasz irodalom hatása a magyar irodalomra. — Irja: Várdai Béla, budapesti áll. főgimnáziumi tanár, a Szent István Akadémia tagja.

Az orosz irodalom hatása a magyar irodalomra. — Irja: Zsigmond Ferenc, karcagi református főgimnáziumi tanár.

A finn irodalom hatása a magyar irodalomra. — Irja: Bán Aladár, budapesti áll. főgimnáziumi tanár, a Szent István Akadémia, Finn Irodalmi Társaság és Észti Irodalmi Társaság tagja.

A zsidó irodalom hatása a magyar irodalomra. — Irja: Horváth Cyrill, budapesti községi főreáliskolai igazgató, egyetemi magántanár, a M. T. Akadémia Tagja.

Magyar írók idegennyelvű fordításai. — Irja: Gulyás Pál, a Múzeu-

mok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének előadója, egyetemi magántanár, a Szent István Akadémia tagja.

A magyar irodalom a külföldi irodalomban és kritikában. — Irja: Császárné Elemér, Morvay Győző, Baranyai Zoltán, Várdai Béla, Bán Aladár, Leffler Béla.

Az amerikai magyar irodalom. — Irja: Radványi Kálmán, budapesti érseki főgimnáziumi tanár, a Zászlónk szerkesztője.

A magyarországi latin irodalom. — Irja: Főgel József, budapesti áll. főgimnáziumi tanár, egyetemi magántanár.

A magyarországi német irodalom. — Irja: Gragger Róbert, berlini egyetemi tanár.

A magyarországi oláh irodalom. — Irja: Jancsó Benedek, az Országos Szabadoktatási Tanács alelnöke, a M. T. Akadémia tagja.

A magyarországi tót irodalom. — Irja: Kmoskó Mihály, budapesti egyetemi tanár, a Szent István Akadémia tagja.

A magyarországi rutén irodalom. — Irja: Hodinka Antal, pozsonyi egyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja.

A magyarországi vend irodalom. Irja: Mikola Sándor, budapesti evangélikus főgimnáziumi tanár, a M. T. Akadémia tagja, az *Uránia* s a *Matematikai és Fizikai Lapok* szerkesztője.

A magyarországi szerb irodalom. Irja: Szegedy Rezső, budapesti egyetemi tanár, a Szent István Akadémia tagja.

A horvát irodalom. — Irja: Szegedy Rezső, budapesti egyetemi tanár a Szent István Akadémia tagja.

HARMADIK KÖTET.

A magyar szépirodalom nevezetesebb műfajainak fejlődése.

A líra fejlődése. — Irja: Alszeghy Zsolt, a budapesti tanárképző-intézet gyakorlati főgimnázium tanára, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság titkára.

A satíra fejlődése. — Irja: Pap Károly, debreceni egyetemi tanár, a debreceni Csokonai-Kör elnöke.

A bölcselő és tanítóköltemény fejlődése. — Irja: Sik Sándor, budapesti kegyesrendi főgimnáziumi tanár, a Szent István Akadémia tagja.

A leíró költészet fejlődése. — Irja: Brisits Frigyes, budapesti ciszterci rendi főgimnáziumi tanár, a Magyar Középiskola szerkesztője.

A verses elbeszélés fejlődése. — Irja: Dézsi Lajos, kolozsvári egyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alelnöke.

A ballada fejlődése. — Irja: Zlinszky Aladár, budapesti áll. főgimnáziumi tanár, a Szent István Akadémia tagja.

A tanítómesze fejlődése. — Irja: Császárné Ernő, a budapesti tanárképző-intézet gyakorlati főgimnázium tanára.

A regény és novella fejlődése. — Írja: Szinnyi Ferenc, budapesti egyetemi magántanár, a M. T. Akadémia és Szent István Akadémia tagja.

A tárcza és rajz fejlődése. — Írja: Galamb Sándor, budapesti áll. fő-reáliskolai tanár.

A dráma fejlődése. — Írja: Dézsi Lajos, kolozsvári egyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alelnöke.

NEGYEDIK KÖTET.

A magyar tudományos irodalom nevezetesebb ágainak fejlődése.

A katolikus hittudományi irodalom fejlődése. — Írja: Strommer Viktorin, a pannonhalmi Szent Benedek-rend hittudományi főiskolájának tanára, pannonhalmi főmonostori perjel, a Szent István Akadémia tagja.

A református hittudományi irodalom fejlődése. — Írja: Harsányi István, a sárospataki református teológiai akadémia tanára.

Az evangélikus hittudományi irodalom fejlődése. — Írja: Kovács Sándor, a pozsonyi evangélikus teológiai akadémia igazgatója.

Az unitárius hittudományi irodalom fejlődése. — Írja: Borbély István, a kolozsvári unitárius főiskola tanára.

A filozófiai irodalom fejlődése. — Írja: Kisparti János, budapesti kegyesrendi főgimnáziumi tanár.

A pedagógiai irodalom fejlődése. — Írja: Weszely Ödön, pozsonyi egyetemi tanár.

A jogtudományi irodalom fejlődése. — Írja: Reiner János, budapesti egyetemi tanár, a Szent István Akadémia főtítkára, a M. T. Akadémia tagja.

A közgazdasági és statisztikai irodalom fejlődése. — Írja: Heller Farkas, budapesti műegyetemi tanár, a M. T. Akadémia és a Szent István Akadémia tagja.

A társadalomtudományi irodalom fejlődése. — Írja: Kiss Albin, budapesti ciszterci rendi főgimnáziumi tanár, a Szent István Akadémia tagja.

A politikai irodalom fejlődése. — Írja: Marczinkó Ferenc, budapesti áll. főreáliskolai igazgató, az Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny szerkesztője.

A politikai szónoklat fejlődése. — Írja: Madai Gyula, budapesti református főgimnáziumi tanár, a Protestáns Szemle szerkesztője.

A katolikus egyházi szónoklat fejlődése. — Írja: Brisits Frigyes, budapesti ciszterci rendi főgimnáziumi tanár, a Magyar Középiskola szerkesztője.

A protestáns egyházi szónoklat fejlődése. — Írja: Bilkei Papp István, a budapesti református teológiai akadémia tanára.

Az akadémiai szónoklat fejlődése. — Írja: Bibó István, vallás- és közoktatásügyi miniszteri osztálytanácsos, a Társadalomtudomány szerkesztője.

A levéltudományi irodalom fejlődése. — Írja: Zolnai Béla, budapesti községi főreáliskolai tanár.

A nyelvudományi irodalom fejlődése. — Írja: Klemm Antal, a pannonhalmi Szent Benedek-rend középiskolai tanárképzőintézetének tanára.

A filológiai irodalom fejlődése. — Írja: Alszeghy Zsolt, a budapesti tanárképző-intézeti gyakorló főgimnázium tanára, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság titkára.

A folklórisztikai irodalom fejlődése. — Írja: Ernyey József, a Magyar Nemzeti Múzeum őre.

Az irodalomtörténetírás fejlődése. — Írja: Brisits Frigyes, budapesti ciszterci rendi főgimnáziumi tanár, a Magyar Középiskola szerkesztője.

A kritikai irodalom fejlődése. — Írja: Császár Elemér, pozsonyi egyetemi tanár, a M. T. Akadémia tagja, az Irodalomtörténeti Közlemények szerkesztője.

Az esztétikai irodalom fejlődése. — Írja: Jánosi Béla, budapesti áll. főreáliskolai c. igazgató, középiskolai szakfelügyelő, a M. T. Akadémia tagja.

A képzőművészeti irodalom fejlődése. — Írja: Gerevich Tibor, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgató-őre, a Szent István Akadémia tagja.

Az iparművészeti irodalom fejlődése. — Írja: Czákó Elemér, vallás-és közoktatásügyi miniszteri tanácsos.

A zeneművészeti irodalom fejlődése. — Írja: Lavotta Rezső, a kolozsvári városi zenekonzervatórium igazgatója.

A történetírás fejlődése. — Írja: Pintér Jenő, a budapesti tankerület főigazgatója, a M. T. Akadémia és Szent István Akadémia tagja, az Irodalomtörténet szerkesztője.

Az emlékirat-irodalom fejlődése. — Írja: Lukinich Imre, pozsonyi egyetemi tanár, a M. T. Akadémia és Szent István Akadémia tagja, a Magyar Történelmi Társulat főtítkára.

A történeti segédtudományok irodalmának fejlődése. — Írja: Balanyi György, budapesti kegyesrendi főgimnáziumi tanár, a Szent István Akadémia tagja.

Az útleíró irodalom fejlődése. — Írja: Dékány István, budapesti áll. főreáliskolai tanár, egyetemi magántanár.

A földrajzi irodalom fejlődése. — Írja: Littke Aurél, a budapesti áll. polgári iskolai tanárképző-intézet tanára.

Az orvosi irodalom fejlődése. — Írja: Győry Tibor, miniszteri tanácsos, egyetemi rk. tanár.

Az állattani irodalom fejlődése. — Írja: Szilády Zoltán, kolozsvári egyetemi tanár.

A növénytan irodalom fejlődése. — Írja: Gombocz Endre, a budapesti áll. polgári iskolai tanárképző-intézet tanára.

Az ásványtan irodalom fejlődése. — Írja: Koch Ferenc, a budapesti áll. polgári iskolai tanárképző-intézet tanára, egyetemi rk. tanár.

A kémiai irodalom fejlődése. — Írja: Hankó Vilmos, budapesti áll.

főreáliskolai c. igazgató, középiskolai szakfelügyelő, a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

A fizikai irodalom fejlődése. — Írja: Péch Aladár, budapesti áll. főreáliskolai igazgató, a Magyar Középiskola szerkesztője.

A matematikai irodalom fejlődése. — Írja: Oberle Károly, a budapesti tanárképző-intézeti gyakorló főgimnázium igazgatója.

A műszaki irodalom fejlődése. — Írja: Lósy-Schmidt Ede, főmérnök, a Magyar Mérnök- és Építészegylet könyvtárnoka.

A hadtudományi irodalom fejlődése. — Írja: Pilch Jenő, honvédalezredes, a M. T. Akadémia tagja, a Magyar Katonai Közlöny szerkesztője.

Az ipari irodalom fejlődése. — Írja: Edvi Illés Aladár, kereskedelemügyi miniszteri tanácsos, műegyetemi magántanár, a Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönyének v. szerkesztője

A kereskedelmi irodalom fejlődése. — Írja: Karch Kristóf, budapesti közgazdasági egyetemi tanár, a Kereskedelmi Szakoktatás v. szerkesztője.

A mezőgazdasági irodalom fejlődése. — Írja: Czettler Jenő, budapesti közgazdasági egyetemi tanár, a Magyar Gazdák Szemléjének szerkesztője.

Az erdészeti irodalom fejlődése. — Írja: Bund Károly, az Országos Erdészeti Egyesület titkára, az Erdészeti Lapok szerkesztője.

A bányászati és kohászati irodalom fejlődése. — Írja: Litschauer Lajos, ny. miniszteri tanácsos, a Bányászati És Kohászati Lapok szerkesztője.

*

Az egyes fejezetek terjedelme különböző. Az átlagos terjedelem 10—15 nyomtatott oldal. A szerkesztő erre nézve közölte a szükséges útmutatásokat s egy fejezetet ki is dolgozott mintául.

Függelékül álljon itt a Magyar Irodalomtudomány Kézikönyvének egységes kidolgozására vonatkozó szabályzat:

1. Kétféle szedésű szövegünk van. A főszöveg a fejtegető részt tartalmazza. A kisebb betűs szöveg a bibliográfiát foglalja magában. Az utóbbit a kéziratban kék ceruzás oldalvonással jelezzük. A kézirat nagysága negyedív.

2. Munkánk fejezetekre oszlik (pl. A verselés fejlődése, a dráma fejlődése). A fejezeteket fölosztjuk korszakokra, még pedig évszázadokra (A középkor összefoglaló módon 1535-ig, a XVI. század, XVII. század, XVIII. sz., XIX. sz., XX. sz.) A korszakokat fölosztjuk szakaszokra s a szakaszokat ellátjuk címmel (pl. A történeti tragédia, A történeti vígjáték, A népszínmű). Kisebb fejezetekben a szakaszbeosztás elmarad. Ezekben a korszakokon belül csak bekezdések lesznek.

3. A bibliográfia a kisebb fejezetekben a korszakok végére, a nagyobb fejezetekben a szakaszok végére jön. Természetesen csak azok a munkák sorolandók föl, még pedig időrendben, melyek lényegesen előbbre vitték a kérdést.

4. Világosan, egyszerűen, lehetőleg rövid mondatokban írunk. A főszövegben csak a legfontosabb dolgokat emeljük ki s mellőzzük a név, cím és adathalmazást. Annál nagyobb gonddal mutatunk rá a betöltendő hézagokra s még ezután megoldandó kérdésekre. A főszöveget nem tarkítjuk semmiféle szövegidézettel vagy írókra és forrásokra való hivatkozással. A lap alján sehol sem alkalmazunk jegyzeteket. Írói életrajzokat csak nagyon vázlatosan adunk és csak ott, ahol ez elkerülhetetlen (pl. tudománytörténeti fejezetekben: a születési és halálozási év és hely, polgári állás). Történeti áttekintésünket az 1920. évvel zárjuk le: azaz teljes képet adunk a mai állapotokról is (legkiválóbb tudósok, legjobb könyvek, fontosabb folyóiratok.)

Ami különösen a negyedik kötetet illeti: ennek minden egyes fejezetében a fejezet elején foglaljon helyet röviden, hogy mi az illető tudomány tárgya, köre, mik a problémái; a külföldi irodalomban kik a legkorszerűsőbb szerzők és melyek a legmonumentálisabb munkák; a magyarországi latin irodalom mennyiben készítette elő az illető szaktudomány magyarnyelvű irodalmának útját; végül a magyarnyelvű szakirodalomnak kik a legkiválóbb szerzői és melyek a legfontosabb eredményei a múltban és a jelenben. Ezekben az egy-egy tudományágat felölelő fejezetekben elég, ha a repertórium csak egy helyen szerepel: a fejezet legvégén. A repertórium első bekezdésében időrendben felsorolandók az eddig megjelent legfontosabb magyarnyelvű szakmunkák, a második bekezdésében pedig a reájuk vonatkozó legfontosabb tanulmányok. Az 1848-ig megjelent szakmunkákra nézve kitűnő tájékozást nyújt Toldy Ferenc középiskolai irodalomtörténete: *A magyar nemzeti irodalom története a legrégebb időktől a jelenkorig rövid előadásban*. Negyedik kiadás. Budapest, 1878; továbbá Márki József kötete: *Szak- és betűrendes kalauz az összes magyar irodalom története s könyvészetében*. Budapest, 1878. Az utóbbi mű az 1878-as évek végéig felsorolja minden tudományágnak valamennyi nyomtatásban megjelent magyar nyelvű munkáját. Az ezután következő legfontosabb művekre vonatkozólag alapos tájékoztatást foglalnak magukban az egyes szakfolyóiratok.

5. Terünk korlátolt. Lesz olyan fejezet is, melynek terjedelme mindössze néhány nyomtatott oldal. Köteteink szedésmintája, mint a Hermann Paul-féle Grundriss der Germanischen Philologie. Azaz kiadós szedéssel dolgozunk: elég sok szedés fér egy oldalra. (Magyar könyvet véve alapúl, mint pl. a Beöthy—Badius-féle Képes Irodalomtörténet szedéstükre.)

6. Az iskolai helyesírást használjuk (tehát: harc, aki, amint, könnyel, királyné, ritmus, génius). — Az idézőjelet és zárójelet lehetőleg kerüljük.

7. Egyszeri aláhúzás dűlt betűket jelent. Ezt csak a könyvek és értekezések címeinél alkalmazzuk. A folyóiratok címe vagy írók neve vagy egyéb szövegrész sohasem kap aláhúzást. Kettős, hármas vagy négyes aláhúzás: vastagított betűk. Csak szakaszok, évszázadok és fejezetek címei gyanánt.

8. Ha bibliográfiát adunk az első fölemlítésnél a pontos idézési forma ez:

Nagy János: *A magyar eposz története*. I. köt. 2. kiad. Bp. 1915. 265. l. — Kis Péter: *Kurucz énekek*. Száz. 1920. 72. l.

A következő fölemlítésnél már csak így jelölünk: Nagy János. I. 318. — Kis Péter. 73.

A bibliográfiában minden könyveim után gondolatjelet teszünk. A folyóiratoknál mindig az évjelzést idézzük s nem a kötetszámot.

9. Rövidítéseink a következők:

Ak. É. = Akadémiai Értesítő.

Ak. Érték. = Akadémiai Értekezések.

BB. = *Képes magyar irodalomtörténet*. Szerk. Beöthy Zsolt és Badiés Ferenc. I—II. köt. 3. kiad. Budapest. 1907.

Bp. = Budapest.

BP. Sz. = Budapesti Szemle.

E. Ph. K. = Egyetemes Philologiai Közlöny.

Erd. = Erdélyi Múzeum.

Ethn. = Étnográfia.

évf. — évfolyam.

Figy. = Abafi: Figyelő.

Ir. = Irodalomtörténet.

Ir. K. = Irodalomtörténeti Közlemények.

kiad. = kiadás.

kk. ll. = és következő lapok.

köt. = kötet.

K. T. É. = A Kisfaludy Társaság Évlapjai.

l. = lap.

M. Ny. = Magyar Nyelv.

Nyr. = Magyar Nyelvőr.

Nytár. = Nyelvemléktár.

Petrik. = Petrik Géza: *Magyarország bibliográfiája*. 1812—1860. I—IV. köt. Budapest. 1888—1897.

Pintér. = Pintér Jenő: *A magyar irodalom története*. I—IV. köt. Budapest. 1909—1913.

R. M. K. = Szabó Károly és Hellebrant Árpád: *Régi magyar könyvtár*. I—IV. kötet. Budapest. 1879—1898.

R. M. K. T. = *Régi magyar költők tára*. Szilády Áron magyarázataival. I—VII. köt. Budapest. 1877—1912.

Száz. = Századok.

Szerk. = szerkesztette.

Szinnyei. = Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. I—XIV. kötet. Budapest. 1891—1914.

Toldy. = Toldy Ferenc: *A magyar nemzeti irodalom története a legrégibb időktől a jelenkorig rövid előadásban*. 4. kiadás. Budapest. 1878.

Példa: Toldy. 63. l. — Szinnyei. I. köt. 76. l. — BB. II. köt. 62. kk. ll. — Kis István: *A ballada*. Bp. 1915. 25. l. — Nagy János: *Zrinyi Miklós*. Ak. É. 1916. évf. 45. l.

10. A kéziratok beadásának határideje: 1921. december 31. — Beküldésük: Pintér Jenő szerkesztő címére: Budapest. I. Attila-utca 1.

*

A magyarság az utóbbi esztendőkből élet-halál harcot vívott. A külső

ellenség és a belső férgek egyaránt meg akarták örölni, de hiába volt minden erőfeszítésük. Az itt közreadott tudományos terv is lélekemelő jele annak, hogy nemzetünk fiaiban mekkora az életerő még azon osztály tagjai részéről is, melyet legjobban gyötört a forradalmi idők sok nyomorúsága. Az ilyen nemzet nem hanyatlik, ez a nemzet nem hull szét. Erőnk megvan, a jövő a mienk lesz. (P. J.)

Új hangok egy régi folyóiratban.

— Levél a szerkesztőhöz. —

Tisztelt Szerkesztő Úr! Tudom, hogy kényes helyzetbe sodrom ezzel a levéllel, de azért bízom benne, hogy helyet ad fölszólalásomnak. Nem tudom elviselni, hogy a tudomány nevében minden zagyvalékot meg-
etessenek velem, viszont a szerkesztő úr majd csak kiállja, ha a megismert igazság ellen ingerülten tusakodó szerkesztők és tudósjelöltek kiátkozzák az Irodalomtörténetet. Az Egyetemes Philologiai Közlönyhöz is elértek végre a Nyugat hullámai... Bessenyei György *paraszti esze* — olvassuk Eckhardt Sándor Eötvös-kollégiumi tanár meglehetősen zavaros cikkében — nem tudott a logikus rendszernek végső következtetésébe bele-nyugodni. Mi bele tudnánk ebbe nyugodni, csak az nem megy a fejünkbe, hogy miért kellett a nagytanultságú, tekintélyes földbirtokos-nemesurat leparasztozni. Az egyik helyen azt olvassuk ugyan róla, hogy ő a fölvilágosodás nagy magyar gondolkodója, de a másik helyen már lesajnálva jelenik meg, mint *becsületes parasztnemes*. A szerző vele mint a XVIII. századi felvilágosodás «produktumával» foglalkozik s kutatja, hogy a francia gondolat milyen formában jelentkezik «egy *alapjában véve műveletlen*, de *becsületes*, tanulni és tudni vágyó józan alföldi magyarban». . . Kérdezem: kell-e így írni, szabad-e így írni Bessenyei Györgyről? Hiszen szép az, ha az ember fölényes, de ha nincsen igazsága, s csacska fecsegés és kiáltó igazságtalanság az, amit Bessenyei Györgyről mond, akkor mégis csak ott kellene lenni a szerkesztő ceruzájának. Szegény magyar úttörők! De még szegényebb magyar történeti szellem! Ha a Nyugat ír így, készséggel nyugtázzuk érdemeit, mert ott az lenne gyanús, ha Bessenyei Györgyöt nem neveznék paraszti eszűnek és alapjában véve műveletlen alföldi magyarnak; — de az Egyetemes Philologiai Közlöny! ? ahol mégis csak van szerkesztő s ahol kellene, hogy aggodalmas gond legyen arra, hogy a kifejezéseikben esetlenül esetlő-botló, történeti érzék nélkül vergődő munkatársak némi felnöttek-oktatásában részesíttessenek. — Ugyanebben a számban egy másik tehetséges kezdő, Kerényi Károly budapesti főgimnáziumi tanár, buzgón «naiv»-ozza azt a filozófust, akivel szemben az ilyen fiatal embernek mégis csak illedelmesebb hangon illenék magát kifejeznie. — Azt is látom, hogy Hankiss János debreczeni tanár hatalmas munkájának ismertetése hátra van dobva az apró betűkkel szedett «Beküldött könyvek» rovatába: elég-tételünkre szolgálhat azonban, hogy Eckhardt Sándor hasonló munkájának

még külföldi kritikáiról is önálló cikket kapunk ebben az emlékezetes számban. — Hazafias örömmel olvastam Babits Mihály Dante-fordításának magasztaló bírálását Zambra Alajos budapesti tanár tollából. Igaz, hogy egy jó költői érzékű s az olasz nyelvben alaposan jártas kritikus a Magyar Középiskola legutóbbi füzetében kimutatta, hogy ez a fordítás bágyadt és szomorú elerőtlenedés a Pokol-hoz mérve, de Zambra Alajos dicshimnuszából megtudjuk, hogy milyen hálával tartozunk a Nyugat szerkesztőjének ezért a kötetéért. Egy-egy részletet is közöl ez a recenzens, hogy kimutassa, mennyire leverte Babits Mihály Szász Károlyt. Elolvastuk a két részletet s megállapítottunk két dolgot: először, hogy a Babits-részlet elég gyöngye rímjelzés; másodsor, hogy akinek olyan gyöngye költői ízelelő képessége van, mint Zambra Alajosnak, az ne foglalkozzék irodalomtörténettel és kritikával, hanem térjen valami hasznosabb mesterségre. — Benedek Marcell zsurnalisztafércelménye is kellő méltatásban részesül: néhány megrovó kijelentés mellett sok bocsánatkérés és udvarias bók. — Kérjük ezek után az Egyetemes Philologiai Közlöny szerkesztőségét, hogy a jövőben még fokozottabb figyelemben és elismerésben méltóztassék részesíteni a Huszadik Század és Nyugat írói körének munkásságát. Más tudományos folyóirat úgy sem foglalkozik e jeles férfakkal: hadd tudjunk legalább róluk valami jót az Egyetemes Philologiai Közlönyből. Legalább ők is megnyugvással állapíthatják meg, hogy mégis csak van Magyarországon egy akadémiai jellegű közlöny, mely nem olyan elfogult nacionalista, mint a többi. — Kiváló tisztelettel: —sz —ó.

A La Fontaine-Társaságról.

Nem tudom megérteni, miért adták ennek a társaságnak a La Fontaine nevet? Vajjon le akarják fordítani az egész La Fontaine-t? Ehhez még nem kell idegen cégér. Vagy La Fontaine-kultuszt akarnak teremteni Magyarországon, mikor hazánknak csak kétharmada ment veszendőbe? Vagy nagy költőink nevei annyira elkoptak már, hogy a szomszédba kell mennünk keresztnévért, ha egy új társaságunk születik? Tudtunkkal még mindig volna néhány jó klasszikus magyar írónk, kiknek neve még semmiféle társaságot nem jelöl nálunk. Vajjon nem jobban teszik-e az alapító műfordítók, ha a világ egyik legnagyobb műfordítójának, a mi Arany Jánosunknak neve köré gyűlnek s méltó iskolát alakítanak ki a Mester lobogója alatt? Lehet, hogy úgy gondolták, hogy egy idegen név sokat tehet, a haragos külföldnek tetszik ez s mivel ellenségeink embertelen halálra ítélték bennünket, nosza, álljon elő néhány magyar író, emelkedjenek túl minden emberi gyűlölségen s szívük minden irodalomért lobogó lángjánál mutassák meg az álmélkodó világnak, hogy a letiport magyarság szívébe még egy La Fontaine is elfér egész társaságával egyetemben! Csakugyan nagylelkűség tőlünk, hogy tulajdon íróink nevét sutba dobjuk egy idegen költőért, de sajnos, nem lesz foganatja. Hiszen ez a mi orszá-

gunk a majmolásig bolondja volt már mindennek, ami idegen. Előkelő színházainkban hónapokon át tapsoltak olyan francia fércműveknek, melyek valami párisi külváros recsegő bódéjában, olcsó ripacsok alakításában már a harmadik este leesorultak a műsorról; a germánománia, gallománia, angломánia századok óta tart s ugyan mit kaptunk érte a nagy leszámolásakor? Ha a háború végén Franciaország egyik számottevő irodalomtörténeti írója azt tudta írni egyik magyar kollégájának, hogy szép, szép, de hát a háború mást mond s ezután neki is meg kell válogatnia a barátjait, akkor egy kis La Fontaine-játékkal nem melegítjük fel azokat a szíveket. Ma minden győztes országnak fejébe szállt a mámor. Mind nacionalista. Az angol, a francia angolabb, franciább, mint valaha, az irodalomban is stratégiai szempontból sujt vagy emel, csak mi, magyarok fonunk babért egy francia mesélő fejére.

S még, ha telnék rá, még ha itthon, az irodalomban csak a felét is megtettük volna kötelességünknek! De azt látjuk, hogy míg külföldi írók nevei hazájukat megszegyenyítő glóriával ragyognak, lassanként pusztulásnak indul minden, ami magyar. S ennek jórészt íróink báránytürelme az oka. Javarészüik délelőtt hivatalba jár, délután a kenyerét keresi s éjjel ír. A kezdők, a jövő emberei, kiadók után futkosnak, elkedvetlenednek, műfordítókká szürkülnek, mert a kiadók, üzleti szempontból, külföldi művek egész garmadáját lapátolják a nagyközönség elé. Ezek a fáradt emberek nem ismerik egymást, nem érdeklődnek egymás munkái iránt, nincs meg bennük az összetartás, a közösség érzése. Csupa szétszóródó, nem egy göcponthba futó tevékenységet fejtenek ki. Aztán egyszer csak eszükbe jut, hogy egyedül mégis csak meddő munkát folytatnak, néhányan — különben jónévű, sőt elsőrangú tudósok — összeállnak s mintha nyomtalanul szállt volna el fölöttük az idő, a nagy nemzeti vergődés korában megalapítják a — La Fontaine-Társaságot!

Hát idegen kultusz helyett nem az volna-e ma minden magyar író kötelessége, hogy szellemi kapcsolatot teremtsen társaival s megolvassza a magyar társadalom fagyos közönyét? Ha a háború élet-halál kérdése volt, úgy irodalmunk sorsa is az. Az irodalom lezülése végzetes válságok jele s nagyon sok szellemi baj megszűnnék, ha többet tennének az irodalomért. Ha a nemzetet valami katasztrófa éri, ne mindig a közvetlen okot keressük, mely maga is okozat lehet, sőt az okok és okozatok egész láncolatát takarhatja, hanem kutassunk mélyebben, a gyökérig s meg fogjuk találni a katasztrófa okát: a beteg magyar irodalmat. Nincs ötven magyar írónk, kik megalázkodást, félelmet félredobva, a nemzet fülébe harsogják ezt, kik keresztül tudnák magukat enni a százados vällvonások, a betanult leckeként ismétlődő kifogások és gáncsvetések kásahegyén s fölemelnék dörgedelmes szavukat a nemzetgyűlés előtt, jobban és erősebben, mint valaha, a veszendő magyar irodalom, tehát a veszendő magyarság érdekében? Ma, 'mikor annyi párt lamentál és boldogul, csak az irodalomnak

nincs pártja? Nem szebb volna-e egy ilyen pártot szervezni a La Fontaine-Társaság helyett?

Fájdalmas mosoly gyűlt arcunkra, mikor La Fontaine dicsőítését hallottuk Magyarországon. Kedveskedés egy könyörtelen idegennek, aki süket; de öntudatlan tördőfés nekünk, akik nagyon is jól hallunk. Nem! A nagylelkűséget csak gyakorolja más; a humanizmus kora lejárt, ma már csak élet-halálharc van. Semmit sem fejlődünk érzésben, nemességben, ezt megmutatta a világháború. A győzelmes nemzet ma is ókori cinizmussal öli a másikat, ha a tulajdon gloirejáról van szó. Nincs itt helye semmiféle koldúslelkű lovagiasságnak. Minket csak egy menthet meg, a történeti igazság, de még az is elveszít, ha nemzeti kincseinkről megfélemezünk s idegen bálványok előtt énekelünk. Ezt üzenjük a La Fontaine-Társaságnak.

(—ó —ó.)

Berzsenyi estéje.

Hatvany Lajosnak, az irodalmi bárónak, iskolája van. Nem a szépernök hátúlgombolós öltözetű táborára értendő ez a meghatározás, — azoknak a Hatvany-ház inkább reális, mint szellemi tápintézet volt; Hatvany Lajosnak, az irodalomtörténetírónak, van iskolája. Tudnivaló, hogy a Nyugat Mecenása megdöntötte az irodalmi életrajznak eddigi divatját, mert ünneplést érdemlő találékonysággal rájött arra, hogy a Pesti Napló előkelő kultúrájú és nemes kultúrfajú közönségét csöppet sem érdekli egy író Gyulai-Pálos vagy Dilthey-féle egységes képe: az csak «a pikáns részletek finom mozaikjából» alkothat magának igazi és hű képet. «Mert ha a költő hallgat valamiről, hát a kritikának jogában áll kérdeznie: miért hallgat? Jól tette-e, hogy hallgat? Volt-e joga erre a hallgatásra?» A *Feleségek felesége* végtelen szószátyárkodásából ki nem tanulta meg, hogy csak egy probléma van Petőfi körül: Tila Anikó szerepe, hogy Petőfi csak egyszer volt igazán genie, amikor a költői cigányleányt megkívánta. Nos ez az új és nagyszerű irodalomtörténeti felfogás teremtett iskolát: a pensum ott van a Nyugat április 1-i számában, írta Deák Gyula, címe: *Berzsenyi estéje*. És milyen szegyenkezés szülhette ezt a pensumot! Lám, elédig egy életíró sem «oldotta meg» azt a kérdést, hogy milyen viszony volt Berzsenyi és felesége között, mert azt a ma embere el nem hiheti, hogy nyugodt, boldog, otthon szerető képesség is van. Hatvany iskolája láttatlanban is tudja, hogy Berzsenyi megcsalta a feleségét és mosolyogva mutat a legelső nőre, aki Berzsenyiék kúriáján megfordult: íme ez az, Dukai Takács Judit az, akivel megcsalta. De Berzsenyi öreg és beteges volt már akkor... se baj! Annál perverzebb, tehát «költőileg érdekesebb» Hatványéknak «az eset». A Hatvany-féle irodalmi felfogásnak azonban ez csak az egyik oldala: lám Petőfi mennyivel nagyobb lett volna, ha ez a «cselédromantikába illő» Szendrey Julia be nem hiálózza, ha Prielle Kornélia helyén egy igazi asszony került volna elébe, ha — így kell kiegészítenem — akkor még nem lett volna a múzsai ihletésre egyedül alkalmas race-nő

egy bizonyos városnegyedbe különítve. Berzsenyinek is ez a tragédiája: Takács Juditban semmi hiszterikus asszonyiság, semmi nőstényi kötelességtudás, — pedig miket írhatott volna Berzsenyi, ha egy ilyen «frissítette volna fel az érzékeit!»... Érted olvasóm ezt a nemes tanulságot és türod ezt ma is, az Úrnak 1921. esztendejében? (a)

Pósa-gyalázás.

Ideje volna már véglegesen letörni azokat az öblöstorkú, bugyborékoló szövirágokat, amelyekkel az új nagy emberek cikkekben, versekben, regényekben tulajdonképpen a nyugatos irány beléndek-magvait vetégetik. De mit is várhat az ember a Pálfordulások e nagy mestereitől? Az égető vörös vihar elült, a nemzet alig tudott még felocsudni aléltságából. Fürge lábak bütykeiket azokban a táncokban szerezték, amiknek eszeveszett keringéseit a körül a boszorkánykonyha körül roppták fáradhatlanul, amelyről méregeleséget osztogattak a magyarságnak.

Mi sohasem leszünk a megtérő vezeklők ellenségei, de annyit már elvárhatunk, hogy a bűnbánat őszinte legyen s az újonnan felvett köpenyben külső szemforgatások mellett a pusztító bálványok imádását legalább ne terjesszék, ha titokban most is azoknak hódolnak. Abba a különbségbe pedig semmiképpen nem egyezünk bele, hogy azt a rémuralmat, amit oly sok szerencsével folytattak elődeik az irodalom és a közélet terén, a hasonló siker és a nemzetrontás teljes reményében ők újra kezdjék külsőleg jól felcélgeezett aknamunkával.

Pedig újra ez folyik az irodalom berkeiben s a közélet sok-sok águ szövvényei között. Abban a törhetetlen meggyőződésben vagyunk, hogy ez az irányzat a legnagyobb veszedelmekbe sodor mindnyájunkat. Kötelességünk tehát felvenni ellenük a harcot, annyival is inkább, mert ezek a saját maguktól kinevezett nemzeti hősök szanaszét elhelyezkedve az újhódás irodalmi és politikai küzdőterein az üres nagyhangúság dobjával és túlkeivel iparkodnak mindenki nyakára nőni s épen abban a fertőben tartani bennünket, amiből most is alig bírunk kilábolni.

Nem a vesztett háború a mi bajaink legfőbb forrása. A magyar társadalom pusztulása, elzüllése, a nemzeti irodalom ellen folytatott állandó irtás ölte meg erkölcsünket, nemzeti öntudatunkat. Először gazdaságilag buktunk meg. A velünk együtt nem érző idegen bevándorolt tömeg villámgyorsan foglalta le magának előbb kereskedésünket, iparunkat, majd rátette kezét a hazai földre. Evvel összefüggésben van közép- és iparososztályunk fokozatos pusztulása. Gyenge próbálkozások folytak arra vonatkozólag, hogy a földbirtokreformmal megmentse a magyar társadalmat, de hogy lehetett volna ennek sikere, mikor természetes következményképpen a sajtó és irodalom, majd a művészet is az idegenek korlátlan birtokába került. Hogy is tudott volna a mi kiuzsorázott társadalmunk e bankos

alapon szervezett irodalmi előretörekvésüknek gátat vetni? Nemcsak a zse-
bünkre, ingó, ingatlan értékeinkre, hanem a lelkünkre is ráfeküdtek. Rosz-
szababbul jártunk, mint a lengyelek. Kifosztották a középosztályt, amelynek
egyik halhatatlan érdeme, hogy önerejéből megteremtette azt a fényes ma-
gyar kultúrát, amely örök dicsőségünk marad. Züllésével már az irodalmat
se volt képes támogatni, még azokban a szegény keretekben sem, amint
azelőtt tehette. Korlátlanul garázdálkodott tehát az az irányzat, amely
társadalmunk osztályait alávaló módon rágalmazta, befeketítette, egymás
ellen uszította, a maga dicsőítésében kéjelegve dőzsölt. A haladás jelsza-
vával letörölte a magyar irodalom nemzeti, tündöklő sajátosságait; hiszen
ezek tolmácsolásában úgy is elakadt volna gyűlölködő szava. A Nyugatot,
a nagy kultúrákat emlegette, pedig pesti volt az érzéseiben, romlott er-
kölcseiben a magyar felfogással teljes ellentétben álló világnézetével. Rá-
adásul a maga romlott könyvelői, kávéházi s még alantasabb társalgási
nyelvét vitte irodalmába. Kicsibe mult, hogy e tobzódásai közben egy új
zsidó zsargont nem teremtett nyelvünkől, amire különben törekedett is,
amint főemberük, Hatvany Deutch Lajos kijelentéseiből látszik. A magyar
nyelv szerinte esetlen, «puha, színes keleti keverék kell hozzá, hogy lírai-
lag kiélhetőbb legyen!» Természetesen, hogy biztosabb legyen sikere, díz-
keresztények fogdosására is ráadta a fejét. Ilyenek is akadtak, egy úgy-
nevezett esztétikus, aki a magyarság egyik legrégebb lapját tömte tele
ilyen irodalmi termékekkel és bolsevik képekkel, bőgő kifakadásokkal,
megrendelt kommunistáizű előadásával, hogy aztán egy hirtelen fordul-
lattal keresztény-nemzetivé mázolja magát. De legnagyobb ütökártyájuk
mégis a korcs-ösmagyar Ady Endre volt. Ez a különben tehetséges költő,
akinek azonban károsan kifejlődtek utánzó ösztönei, valahogy Párisba
tévedt s a nyugati kultúrából a zöldeslángú abszintes költészet ragadta
meg egész valóját, hogy hazatérve a nyugatosok között keresse a dicsőség
koszorúját. Sikerült is teljes tetszésüket megnyernie. A viharos tetszés
akkor vált tajtékozás ordítássá, mikor egyik kötetét a Pallas kiadta. A
kötetben többek között Bródy Sándorról kisütötte, hogy oly tüneményes
magyar dolgokat írt, amelyeknek igazi nagyságát maga se vette észre. A
magyarság szerinte — milyen költői ez! — «cadaver» s a galileisták vérével
kell megszentelni, «átömlesztelni». Hát így szóban hiszen nagyon tetsz-
hetett ez a galileistáknak, de a valóságban bizonyosan szerényen tiltakoz-
tak volna e vérvesztesség ellen. Ezek után csak természetes, hogy Jászi
Oszkárnak is verseket «küldött»; *öt testvérének, vezérének vallotta*. Csak
így következhetett, hogy koporsójánál Kunfi Zsigmond szavalt s hogy
Jókai Mór mellé a nemzet hőse gyanánt temették.

Mi nem szívesen idézzük fel sírjából Ady Endrét, de kénytelenek
vagyunk vele, mikor ennek az összeverődött csapatnak egy másik tanít-
ványa, most nemzeti-keresztény irányzatot szenvelvő apostola, kiáll vele
a köz piacára és a közelmúlt egyetlen művészi értékének «Ady Endre
munkáit» kiáltja ki. Ha evvel megelégszik, talán még ezt is elnyeljük,

hanem mikor Pósa Lajos költészetében járatlanságot tanúsítva, handa-bandázva ennek ront, azt már csakugyan nem lehet szó nélkül hagyni.

Először is kérjük Szabó Dezsőtől, hogy egyeztetheti össze állítólagos keresztény irányával, hogy Ady költészetét korunknak, vagy egyáltalán a magyarságnak követendő fényes példaképen odaállítsa? Egyúttal kérdezzük, miért okoz az neki fájdalmat, ha a legújabban megjelent három Pósa-könyv — özvegye kiadásában — ragyogó, ősmagyar tulajdonságaival szokatlanul fényes fogadtatásra talált még Amerikában is? Fáj az Szabó Dezsőnek, ha társadalmunk oszlopos tagjai, köztük maga a kormányzó is, úgy találták, hogy Pósa Lajos költészetére, példaadására manapság különösen szükség van.

Sehogyse tartom magam Szabó Dezső csálhatatlan prófétaságához, nem jövendölöm és nem állítom, hogy Pósa a legnagyobb költője a korának. Az ilyen értékelésre a kortársak sémmiképen se illetékesek. De meddő dolog is. Egyik költő egy, a másik más téren alkot kiváló munkát. De fel kell újitanom egynehány igazságot. Mikor Pósa Lajos Budapestre költözött, itt az új magyar irodalom bajnokai így akartak a magyar gyermekeknek zengeni: «Aztán nézzétek a Marczit, Hogyan vág ő furcsa *arczit*. Ha egy idegen ur bejön, Ugy néz reá, mint egy *mejöm!*» Pósa Lajos e mérgezésnek egy csapásra útját vágta. Megteremtette a gyermekköltészet nyelvét a szórványos népi gyermekversek, a hagyomány és a népmesék nyomán. Evvel örökre maradandót és nagyot alkotott mint nyelvművész is. Enemű versei oly üdék, tele érzéssel, kedéllyel, amilyenek csak oly szüziesen szemérmes, érintetlen lélektől telnek ki, amilyen Pósa Lajos volt. A költészet varázsa pedig egyformán ragad meg mindenkit, nagyok, kicsinyek egyformán gyönyörködtek és gyönyörködni fognak az ő gyermekverseiben is. Így tanított észrevétlenül Isten, haza, az ősök, a magyar hagyományok tiszteletére.

Csakhogy ez egyik része az ő negyven éves költői pályafutásának. Nagy hazafias versei a napilapokban eseményszámba mentek, vossorai szálló igékként repültek szét az országban. Megírta az *Apró történeteket*, ezeket a kicsi, de művészileg kidolgozott mélyérzelmű költeményeket, amelyekkel rávilágított egynehány sorban az élet nagy tragédiáira. *Édes anyám* kötete valóságos bibliája lett kicsinyeknek, nagyoknak. Több, mint négyszáz dala a nép ajkán él, azt hiszem élni is fog, míg magyar ember lesz e földön. A bánatos ősznek azok a termékei, amelyeket még maga gyűjtött össze *Este van már* című kötetében, amelyek elszórva megjelentek ugyan, de kötetben még nem láthattak napvilágot, olyan hamvas gyümölcsei a magyar költészetnek, amelyeket csak mély megindulással lehet olvasni.

Persze divat volt Pósa Lajost csak csilingelő gyermekversírónak tünteti fel, aminek igazságtalansága nyilvánvaló, mert itt is nagy költő volt, egyetlen a maga nemében. Ennek a törekvésnek tulajdonítható, hogy nagyoknak irt verseiből életében nagyon kevés jelenhetett meg kötetben.

Pósa Lajos példaadásával, életével, munkáival őrállója volt a magyar nemzeti költészetnek, *Ha költő vagy...* és egyéb verseiben nyíltan hadat üzent már évtizedekkel ezelőtt a nemzetietlen iránynak, így akadályozták meg kötetei megjelenését, ha már gyermekverseit nem ölheték meg, legalább költészetét «túrós csuszának» mondták. De ez nem Pósa Lajos gyalázata. Pósa Lajos mint ember is magasan kivált kortársai közül nemes önzetlenségével, szemérmes nagy magyar lelkével. Róla mondotta Herman Ottó, a nagy magyar tudós: «Egy ember van, akiért tűzbe merném tenni kezemet és ez Pósa Lajos!»

Nemzeti irodalmunk megújhodása nem az ellene rikácsolók, de Pósa Lajos szellemében indulhat meg.

GYÖNGYÖSY LÁSZLÓ.

Forradalom és irodalom.

Az októberi forradalom után a «Magyar Nemzeti Tanács» testületileg üdvözölte Ady Endrét, elismerését és hódolatát fejezve ki a költő előtt, aki — szerintük — egész irodalmi működésével harcosa és előkészítője volt annak a politikai és társadalmi világnézetnek, mely az 1918 október 31-iki forradalomban uralomra jutott.

Aki igyekszik történelmi távlatból nézni az irodalom fejlődését, meg kell, hogy álljon ennél a ténynél. Hogyan, hát voltak nekünk forradalmi költőink? — kérdezték bizonyára sokan, akik esztéta lélekkel csupán a *l'art pour l'art* gyönyörűségét élvezték és pusztán a stílus megújhodását látták az új magyar irodalomban. Hát volt nekünk is forradalomelőtti irodalmunk, mint a franciáknál az enciklopedisták, Voltaire és Rousseau, a németeknél a Vormärz és ahogy a XVIII. század végén francia hatásra nálunk is fölléptek «forradalmi költők»?

Abszolút *l'art pour l'art* művészet tulajdonképen nincs is és nincsen pusztán formális esztétikai szempontokon nyugvó kritika sem. Az abszolút *l'art pour l'art* és az abszolút iránymű két ideális véglete között helyeződik el a műalkotások skálája. A művészet oly szervesen összefügg az emberi élet problémáival, az ember kultúrájával, gondolkozásával, életfelfogásával, erkölcsi és társadalompolitikai világnézetével, hogy olyan *l'art pour l'art* művészet, amely bezárkózik az esztétikum falai közé és csupán a maga művészi ideáljának megvalósításán dolgozik, az élettel szemben való minden állásfoglalástól menten: ilyen művészet nem képzelhető el. Hogy mégis volt úgynevezett *l'art pour l'art* («*parnassien*») művészet, az nem dönti meg ezt az igazságot: ez a látszólagos *l'art pour l'art* maga is állásfoglalás és hitvallás volt, egy társadalmilag és politikailag stagnáló átmeneti korszak dekadens, tetterőtlen világnézetének megnyilatkozása, mely az élet ideálját az önmagába forduló intellektualizmusban és az élmények szép játékában látta.

A forradalmi szocializmus szépirodalmi szálai a naturalizmusba nyúl-

nak vissza (innen a hűves harc, külföldön és nálunk, a naturalizmus «esztétikai» jogosultsága körül). Zola határozottan szocialista világnézetű író. (Ezért kapták föl annyira a magyar kiadók és ezért nem szólalhatott meg magyarul a «reakciós» és konzervatív Bourget.) Maga Ady Endre mondotta Zoláról, hogy «a haladó világ nagy kerekének egyik küllője ő». (*A zsidóságról*. Nagyvárad, 1919. 39 l.). Jellemző a radikális áramlatba belesodródó Adyra, hogy nem látta meg Zolában az író-t és csak a haladás küllőjét értékelte benne.

Szakítsunk ki egy idézetet a *Germinál*ból (1885), amely részlet élesen rávilágít, milyen társadalmi pártállást foglal el Zola:

«A véres forradalomnak, mely talán e század legutolsó napjaiban be fog következni, előre vetett árnyéka volt e látomány. Igen, be fog következni az az idő, amikor a felbőszült, fejevesztett nép végig fog rohanni az úton, gázolni fog a gazdagok vérében, labdázik fejökkel és az elzárt szekrényekből elővonszolja az elrejtett aranyat. Az asszonyok üvöltönek, s a férfiak villogtatják kését, készen a gyilkolásra bármikor... söpredék, mérges lehellet lesz... mely végig fogja seperi a világot s bárbar hatalma alá gyűri mindent! Föllobognak a gyújtogatás lángjai... nem lesz többé egy fillérnyi vagyon sem, vagy a legcsekélyebb cím, mely társadalmi helyzetet jelent, amíg csak egy napon újjá nem alakul az egész világ». (Adorján Sándor ford., *Klasszikus Regénytár*, 339 l.)

Ime, így harangoz be Zola az oroszországi bolsevizmusnak. Ami 1885-ben ártatlan és burkolt irodalmi tendencia volt, a világháború idején történeti megvalósulása lett egy világnézeti programnak.

A «forradalmi» tendenciát Ady Endre költészetében az irodalomtörténet lesz hivatva részletesen föl kutatni és kifejteni. Alig esett még erről komoly szó. Semmiesetre sem érthetünk egyet azzal a cikkíróval, aki azt írta az 1911-es Jövendőben *Ady forradalmi költészetéről*, hogy «a tőkés társadalmak az, amely Ady Endrét támadja és becsmerli», mert «az újkor szocializmusának jegyében milliók nyomorát, keservét és vágyát egy walesi bárd vakmerőségével meri világgá kiáltani». Hiszen éppen a világvárosi és kozmopolita nagytőke állott Ady mellé, szemben a konzervatív magyar vidék agrár- és lateiner-érdekeltségű társadalmával.

Horváth János rámutatott már (*Forradalom után*), hogy a Nyugat, mint a politikai radikalizmus irodalmi szövetségese kezdte pályafutását és annyira uralkodó volt benne a politikai célzat — a «politikai forradalmosdi játék», — hogy még az irodalmi őseiket is (Csokonai, Petőfi) szinte kizárólag politikai szolidaritás alapján kiáltották ki. Tovább mehetünk: a saját költészetükben is elsősorban a politikumot becsülték. Az Ady mellett üvöltő csahasok nem érezték ki Ady hangjából a magyar fájdalomnak tragikus keservét, a lejtőn lefelé rohanó magyarság meghasonlott, önkínzó lelkét, a pogányul lázadó, nacionalista költő jeremiádjait, aki a pusztulást énekelte a végtromlás előtt.

Ady belesodródott a radikalizmus forradalmának hullámába, de mind-

végig megmaradt nacionalistának és utolsó mondásával is *megtagadta* politikai impresszióit: Ez nem az én forradalmam!

Itt most csupán egy pár megnyilatkozásra akarunk emlékeztetni, amelyek a maguk idején konzervatív körökben föltűrést nem keltve hangzotak el, pedig — most utólag visszaeszmélve rájuk — jól jellemzik a legutóbbi tizenöt év modern irodalmának esztétikai és politikai egybeforrottságát. Kaffka Margit, aki testestül-lelkestül a modern irodalom világnézetének szolgálatában állott, az *Állomások* című korrajz-regényében (1917) állandóan úgy szerepelteti Kürthy Bálint név alatt Ady Endrét, mint «forradalmi» lírikust, akinek «tradícióellenes túlzó iránya» az eljövendő «nagy világkatasztrófának» előhírnöke Magyarországon (2. kiad. 179 l.). A *Mária éveiben* (1913) egy helyütt modern verseket olvas föl egy fiatal tanár. Kaffka Margit így jellemezteti vele a modern irodalmat:

«Nézze, itt egy vers . . . Ez semmi, úgy-e, ki gondol itt komoly ügyre. De sohse olvastuk így mondva, ilyen furcsán! — Végre is elfogadjuk és a többit is . . . és egyszer, tíz év múlva tán ezek a megdolgozott lelkek majd termőföldje lesznek a politikai vagy társadalmi forradalomnak — hozzászoktak a meglepetésekhez; tudnak új szépségeket látni valami nagy *elmozdulásban* például; — mondjuk egy elképzelhetetlen demokráciában vagy tradíciótlan szabadságokban, ahogy mi még nem tudjuk . . .» (132 l.)
Ime az októberi forradalom a magyar irodalomban.

Ady Endre, a maga túlzásokra hajló őszinteségével és a súlykot messze elhajító temperamentumával már 1910-ben megmondotta, minden esztétikai burkolás nélkül, hogy mit akar a verseivel. Mikor összegyűjtötte és kötetben kiadta Petőfi «forradalmi» verseit (Budapest, Deutsch Zs. kiad.) — szomorú, hogy a «nacionalista», természetrajongó, végtelen érzelemskálájú Petőfit csak ebben a *Petőfi nem alkuszik*-pózban látták redivivusnak, — írt hozzá egy előszót, melynek számos kijelentése *akkor* büntetőtörvénykönyvbe ütköző cselekedet volt. Persze senkisémet vette komolyan az esztéta «forradalmárt». Rendkívül tanulságos és aktuális ma ez a *Piros és fekete* című «előljáró írás». «*Forradalmat* csinálunk Magyarországon — mondja Ady ebben a politikai vádiratában — és pedig nem afféle «rim-forradalmat», hanem a Petőfi szociális jövőbelátásának teljesülését, melyért ő (Ady) is «a változás, a megújulás, a forradalom áhítozói és harcosai» sorában küzd. Ugyanez a gondolat és program versben — elég nyersen kifejezve — így hangzik Ady Endrénél:

. . . Fialat Március, most nézz a szemünkbe
S ugy adj nekünk erőt, sugarat, hatalmat,
Amily híven hisszük ezt a forradalmat . . .

(*A márciusi naphoz*, 1911.)

Egyébként sem a l'art pour l'art szemével nézte Ady Endre az irodalmat. Erre vall, hogy például a Sienkievicz *Quo vadis*-ában nem lát

mást, mint «a pápaságnak s a lenyűgöző vallásszervezetnek panegyrikon-ját» (A zsidóságról. 34 l.).

Emberék, akiknek egész értelmi beállítottságát a konzervatív politika szabja meg, nem is tudták magukat soha beleolvasni az Ady érzéseinek világába. Az Ady körüli harc elsősorban a politikusok harca volt.

Más kérdés aztán, hogy mi a maradandó érték Ady költészetében: a forradalmi politikum-e, amelynek végső lelki rúgóit még tisztázni kell és amely még egymagában sem jogcime, sem akadály a művészi halhatatlanságnak, vagy pedig az arisztokratikusan esztéta és a tömegektől ma sem értett léleknek szimbolikus, irreális és stílusújító művészete. Annyi bizonyos, hogy egy politikai párt sem sajátíthatja ki magának az ő «új csodák»-kal tele világát.

(1919. január.)

ZOLNAI BÉLA.

Huss Richard válasza Heinrich Gusztávnak.

Folyóiratunk legutóbbi füzetének egyikében Heinrich Gusztáv bírálatot írt Huss Richárdnak A gótok háborús költészetét tárgyaló könyvéről. Erre a bírálatra Huss Richárd megjegyzi, hogy munkája hosszú, beható kutatások eredménye. Filológiai módszerét illetőleg nincs oka bármily tekintetben meghátrálnia, mert hasonló alapos metódussal dolgoznak kiváló német irodalomtörténészek. Aki súlyt helyez a szilárd tudományos alapra, az nem kárhoztatja eljárását. Adatainak pontosságáért és eredményeinek következetes levezetéséért jótáll mindenkivel szemben, aki könyvének nem elfogult bírálója. Akadémikusodni — úgymond H. R. — minden tudományos munkával szemben lehet, de legkevésbé sem helyes dolog, hogy Heinrich Gusztáv olyan modorban bírálta munkáját, amely igazán megütőközést válthat ki a komoly olvasó lelkéből.

† Greksa Kázmér.

(1864—1920.)

A ciszterci rendnek, a magyar tudománynak s a magyarságnak súlyos veszteségét jelenti Greksa Kázmérnak, a zágrábi egyetemen a magyar nyelv- és irodalom tanárának, korai és tragikus halála. Greksa Kázmér Pécssett 1864-ben született; 1880-ban a ciszterci rendbe lép. Felszentelése után tanárkodik Egerben, Székesfehérvárott és Pécssett. 1903-ban a zágrábi egyetemen a magyar nyelv- és irodalmi katedrára kerül. Tudományos foglalkozásán kívül fontos politikai szolgálatokkal is segíti a magyarság ügyét. 1918-ban a horvát elszakadás idején menekülni kénytelen az elfogatás elől. Sok izgalmas hánykódás után Budapestre jön s az itteni kolozsvári egyetemen folytatja működését. Itt fejezi be hirtelen halállal életét 1920-ban. Fontosabb művei: A Zrinyiász és viszonya Tasso-, Vergilius-, Homeros- és Istvánffyhoz. A székesfehérvári főgimn. 1889—1890. ért. Különnyomatban is ugyanott 1890. — XIII. Leó pápa költeményei. Fordítás.

Eger, 1894. — Homeros némely hasonlatának vándorlása. Irod. Közl. 1891. — XIII. Leó pápa és a közművelődés. Egri főgimn. 1892—1893. ért. — Néhány szó az előadóképesség fejlesztéséről. Ugyanott 1897—1908. — Néhány szó a szépirály fejlesztéséről. Pécsi főgimn. 1898/99. ért. — Az önképzőkörökről. U. ott 1899/1900. — A gondolatmenetről. U. ott 1901/02. — Az ötletes irályról. U. ott 1902/03. — Ezenkívül igen sok kisebb cikke, költeménye és műfordítása jelent meg a lapokban. Kéziratban maradtak: egy horvát-magyar szótár, horvát nyelvtan. Kéziratainak legnagyobb része Zágrábban maradt. Ezek tartalmáról, sorsáról semmit sem tudunk.

—s.

Elhunytak.

Farkas Pál (Wolfner Szigfrid) jogi doktor, volt munkapárti orsz. képviselő, a Petőfi-Társaság tagja (1878—1921). Mint a budapesti Egyetemi Kör elnöke egy ideig az Egyetemi Lapokat szerkesztette. Fiatalabb éveiben szociológiával foglalkozott s egy ideig a Huszadik Század gárdájához tartozott, majd többekkel megalapította a hazafias irányú Magyar Társadalomtudományi Egyesületet, amelynek főtitkára is volt. 1910-ben munkapárti programmal a szászvárosi kerület képviselőjévé választották. Szociológiai és történettudományi műveken kívül, melyek jobbára ügyes kompilációk, nagy szépirodalmi munkásságot is fejtett ki mind a novella- és regény-, mind a drámaírás terén. E nemű dolgozatai főleg az Új Időkben (1900-tól), Az Ujságban (1905—1908), a M. Figyelőben (1911-től) és a M.-Zsidó Almanachban jelentek meg. — Önálló szépirodalmi kötetei: *Olga* színmű, 1903; *Az imrefalvi leány*, 1904; *Meddő küzdelem*, 1905; *Bálványok*, színmű, 1907; *A renegát* 1907; *Egy önkéntes naplója*, 1910; *Doktor Hartmann*, 1911; *Az utolsó menüett*, 1911; *A varsányi csata*, 1912; *Egy kőrörvos följegyzései*, 1914; *A konventbiztos*, dráma, 1914 (Vojnich-díj); *Egy tanár jegyzetei*, 1917; *Az es-riadi rézbánya*, 1918; *Strigonius*, 1918.

Fülöp Áron nyug. könyvtárigazgató (1861—1920). Az udvarhelymegyei Felsőboldogfalván született. Több évi vidéki tanárkodás után 1896-ban a képviselőház könyvtárához került, melynek a koalíció uralomra jutásakor igazgatójává lett. Utolsó éveit Székelyudvarhelyt töltötte nyugalomban. Főleg mint epikus költő működött, Arany János nemes hagyományait ápolta. Főbb munkái: *Attila fiai. I. Ellák*. Budapest, 1885; *II. Aladár*. Szatmár, 1892; *III. Csaba*. Budapest, 1908. — *Debreceni Márton és a Kiővi Csata*. Tanulmány. Szatmár, 1887. — *Attila*. Eposz. Budapest, 1909.

Pulszky Polyxena, özv. Hampel Józsefné, a modern magyar nőnevelés egyik úttörője (1857—1921). Előbb édesatyja Pulszky Ferenc múzeumi igazgató, majd 1883—1913 férje Hampel József egyet. tanár és múzeumi osztályigazgató oldalán élénk részt vett mind a hazai, mind a külföldi szellemi élet mozgalmaiban. Mint író utirajzaival, archaológiai és műtörténeti cikkeivel aratott sikert. Több angol és olasz munkát is lefordított, részben Lubóczy Zs. álnéven.

G. P.

Új könyvek.

Elbeszélő kötetek.

Lakatos László: Pesti bábjáték. Elbeszélés. H. és é. n. 44 l. Genius kiadása.

Kosáryné-Réz Lola: Álom. Regény. Budapest, 1921. 224 l. Athenæum-kiadás.

Karácsonyi elbeszélések. A Zászlónk Diákkvt. 13. sz. Budapest, 1920. 60 l. Magyar Jövő kiadása.

Janeiro: Karcsi a mintadiák válogatott kalandjai. A Zászlónk Diákkvt. 14. sz. Budapest, 1921. 44 l. Magyar Jövő kiadása.

Drasche-Lázár Alfréd: Cicisbeo. Regény. Budapest, 1921. 216 l. Franklin-kiadás.

Benedek Elek: Édes anyaföldem Egy nép és egy ember története. Regény. II. köt. Budapest, 1920. 272 l. Pantheon-kiadás.

Nagy Samu: Plágium. Elbeszélések. Budapest, 1920. 70 l. Athenæum-kiadás.

Színdarabok.

Farkas Jenő: IV. Béla király. A második honfoglaló élete drámai képekben. Füstli Molnár Katalin két rajzával. Budapest, 1920. 150 l. Táltos-kiadás.

Tudományos munkák.

Gulyás József: Tompa és a nevelő oktatás. A Sárospataki Hírlap füzetei. 4. füz. Sárospatak, 1920. 38 l.

Révay Bódog: A hűtlen elhagyás. Házasságjogi tanulmány. Budapest, 1921. 194 l. Légrády-kiadás.

Fordítások.

Alice Hegan Rice: A káposztás telep. Amerikai regény. Ford. Hevesi Sándor. Budapest, 1920. 160 l. Athenæum-kiadás.

Avercsenko: Figurák. Regény. Ford. Roboz Andor. Budapest, 1921. 196 l. Athenæum-kiadás.

Henri Barbusse: A csoda és más elbeszélések. Ford. ifj. Bókay János és Salgó Ernő. Budapest, 1921. 112 l. Athenæum-kiadás.

Az ezeregy éjszaka könyve. Külön lenyomat tudományos körök és bibliophilek részére. H. és é. n. 1—11. füz. 160 l. Genius-kiadás.

A nagy Dekameron. Szerk. Hevesi Sándor. 1—5. szám. H. és é. n. 320 l. Genius-kiadás.

Dosztojevszkij: Sztjepancsikow és lakosai. Ford. Trócsányi Zoltán. Nagy írók. Nagy írások. Szerk. Bálint Lajos. I. sz. H. és é. n. 302 l. Genius-kiadás.

Lermontov : A démon. Napkeleti monda. Ford. Telekes Béla. H. és é. n. 54 l. Genius-kiadás.

R. L. Stevenson : A bűvös palack. Ford. Király György. H. és é. n. 60 l. Genius-kiadás.

Oscar Wilde : A readingi fegyház balladája. Ford. Tóth Árpád. Budapest, 1921. 30 l. Athenæum-kiadás.

Nansen Péter : Szent békesség. Regény. Ford. Telekes Béla. Budapest, 1921. 160 l. Athenæum-kiadás.

Daudet Alfonz : Ifjabb Fromont és idősb Risler. Ford. Wildner Ödön. Budapest, 1920. 336 l. Athenæum-kiadás.

Andersen : Összes mesék és történetek. Ford. Hevesi Sándor. H. és é. n. 362 l. Nagy írók, Nagy írások. Szerk. Bálint Lajos. 3. sz. Genius-kiadás.

Egyéb kiadványok.

A magyar államadóssági címletek nostrifikálása tárgyában megjelent rendeletek gyűjteménye. Bevezetéssel és magyarázattal ellátta Nádas László. Budapest, 1921. 80 l. Athenæum-kiadás.

Erős Vilmos : Az útlevíl és visum kellékei. Az összes külföldi államokba való utazás vezérfonala. Budapest, 1920. 36 l. Légrády-kiadás.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1920. évi december hó 4-én tartott választmányi üléséről.

Viszota Gyula elnöklete alatt jelen vannak : Pintér Jenő szerkesztő, Ágner Lajos pénztáros, Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Bán Aladár, Brisits Frigyes, Galamb Sándor, Horváth János, Husztiné Révhegyi Rózsi, Német Károly, Papp Ferenc, Sík Sándor és Zlinszky Aladár vál. tagok. Jegyző : Zolnai Béla.

1. Az elnök fölveti a kérdést, hogy miképen lehetne megoldani a szomorú anyagi körülmények között folyóiratunk ügyét. Ágner Lajos, Alszeghy Zsolt, Bán Aladár, Galamb Sándor, Pintér Jenő és Zolnai Béla hozzászólásai után a választmány elhatározza, hogy mindent el fog követni, hogy a kormány és a társadalom révén folyóiratunk 1921. évfolyama is megindulhasson.

2. Az előző hozzászólások folyamán fölmerült egy irodalmi matiné rendezésének terve. Ennek megvalósítására a választmány előkészítő bizottságot küld ki. A bizottság tagjai : Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Dittrich Vilmos, Galamb Sándor és Sík Sándor.

3. Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Baros Gyulát és Alszeghy Zsoltot kéri föl.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1921. évi január 22-én tartott választmányi üléséről.

Dézi Lajos elnöklete alatt jelen vannak: Négyesy László alelnök, Viszota Gyula titkár, Pintér Jenő szerkesztő, Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Galamb Sándor, Kisparti János, Szinnyi Ferenc és Tolnai Vilmos vál. tagok

A titkár jelenti, hogy a vallás- közoktatásügyi minisztérium a Szabadoktatási tanács útján 12,000 K-t utalványozott ki folyóiratunk részére azzal a felhívással, hogy legalább egy olyan értekezés jelenjen meg a folyóiratban, amely a szabadoktatási céloknak megfelelően felhasználható legyen.

Több tárgy hiányában az elnök az ülést berekeszti, előbb a jegyzőkönyv hitelesítésére Alszeghy Zsoltot és Brisits Frigyest kérvén fel.

A választmányi ülést felolvasó-ülés előzte meg, amelyen Alszeghy Zsolt felolvasta tanulmányát Komjáthy Jenő költészetéről és néhány részletet mutatott be Vajda János kiadatlan szépprózai munkáiból.

Jegyzőkönyv

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1921 február 12-én tartott választmányi üléséről.

Négyesy László elnöklete alatt jelen vannak: Dézi Lajos alelnök, Viszota Gyula titkár, Pintér Jenő szerkesztő, Ágner Lajos pénztáros, Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Bán Aladár, Morvay Győző, Sajó Sándor, Tolnai Vilmos vál. tagok.

1. A titkár jelenti, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium a folyó költségvetési évben olyképp szándékozik a tudományos társaságokat segíteni, hogy legalább 10 évben jelenjen meg folyóiratuk. A múlt ülésen jelzett 12,000 koronán felül a folyó költségvetési évre 30,000 K segély kiutalása remélhető.

2. A titkár jelentése alapján rendes tagnak felvételnek: Sándor Pál tanár, Pápa, Horváth Endre tanár, Pápa, Faragó János igazgató. Pápa, Antal Dénes tanár, Pápa, Szerec Imre tanár, Keszthely, Gálík Katalin, Veszény, Kutasy Mária tanár, Pápa, Kalocsai tanár, Pápa, dr. Ernyei István tanár, Hódmezővásárhely, dr. Szász Andor törv. jegyző, Budapest, Binder Richard, Budapest.

3. Ágner Lajos pénztáros jelentést tesz a pénztár állásáról.

4. Az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Alszeghy Zsoltot és Baros Gyulát kéri fel.

A választmányi ülés előtt felolvasó-ülés volt, amelyen Galamb Sándor bemutatta tanulmányát Rákosi Jenőről, mint dráma-költőről.

Tagjainkhoz és előfizetőinkhez.

Folyóiratunkat a nyomdai költségek rendkívüli emelkedése következtében 1921 januárjától kezdve csak azoknak küldhetjük, akik tagsági díjukat (negyven korona) vagy az előfizetés összegét (nyolcvan korona) erre az évre beküldték vagy rövidesen beküldik.

A csekély évi díj miatt minden füzetünkre ráfizetünk, úgy hogy a hiányt csak az állami segítségből és egyéb pénzforrásokból tudjuk pótolni. Méltán várjuk mindenkitől, hogy ilyen nehéz helyzetben kötelezettségének pontos teljesítésével segítségünkre siet. Mindennemű pénzösszeg, lakáscímkiigazítás, füzet-kérés Ágner Lajos pénztáros címére küldendő: Budapest, I., Bors-utca 10.

A folyó évtől kezdve az évi tagsági díj (Társaságunk tagjai számára) a pótlékkal együtt negyven korona, az évi előfizetési díj (iskolák, könyvtárak, társaskörök és magánszemélyek számára) nyolcvan korona. Egyes szám ára könyvtári forgalomban negyven korona. Bármelyik régebbi évfolyam ára — a pénztárosnál megrendelve — nyolcvan korona.

Előfizetési felhívás a Magyar Irodalomtudomány Kézikönyvére.

Ez a négykötetes munka nem akar versenyre kelni egyik magyar irodalomtörténettel sem. Más a célja. Segédkönyvül szolgál azok számára, akik irodalmi tájékozottságukat és irodalomtörténeti ismereteiket alaposabbá akarják tenni. A fölmerült problémákat módszertani megvilágításba összegezi, a nevezetesebb kutatási területekről áttekintést nyújt, a további kutatás céljaira kiinduló-pontul szolgál.

Ilyen kézikönyv nélkül nem lehet el sem az egyetemi képzés, sem a középiskolai tanítás. A tanárjelölteknek és a magyar irodalom tanárainak egyaránt jó szolgálatot teszünk közrebocsátásával, sőt nem egy esetben a szaktudósok is hasznát fogják látni annak, hogy egybegyűjtöttük azt a szétszórt anyagot, melynek összekereségelése erőpazarlással és idővesztéssel jár még a maga dolgában biztos szakember számára is.

A nyomdai előállítás költséges voltára való tekintettel csak kevéssel több példányt fogunk nyomtatni, mint ahány példányra előjegyzés történik. Ezért azt kérjük, hogy mindazok, akik ezt a munkát meg akarják szerezni, folyó évi június hó 1-ig szíveskedjenek szándékukról értesíteni Pintér Jenő szerkesztőt. (Budapest, I. ker. Attila-utca 1.) Iskolák és nagyobb könyvtárak számára ez a munka mindenesetre nélkülözhetetlen. Az előfizetésre való jelentkezés a munka megrendelésére és későbbi kifizetésére nézve kötelező erejű, de a munka árát csak megjelenése idején (1922) kell majd megfizetni. Az előfizetés összege csak annyi lesz (a mai árakat tekintve körülbelül nyolcszáz korona), hogy ebből a nyomdai kiállítás nyers költsége megtérüljön. A rendes ár (június hó 1-én túl) ennek legalább is kétszeres összege.

Pintér Jenő irodalomtörténeti kézikönyve.

Mivel Pintér Jenő tudományos magyar irodalomtörténetének I—IV. kötete már évekkel ezelőtt elfogyott, az V—VI. kötetet pedig a nehéz nyomdai viszonyok miatt nem lehet közreadni, a szerző a vallás- és közoktatásügyi minisztérium megbízásából megírta a magyar irodalom történetének kézikönyvét két nagy kötetben. A kézirat már sajtó alatt van. Tartalma: a magyar irodalom történetének tudományos rendszerezése a legrégibb időktől a jelenkorig. (800—1920.)

Hivatalos nyugtázás

az 1920 dec. 1-től 1921 márc. 8-ig befizetett díjakról.

I. Alapító tagdíjat fizettek: Viszota A. 200 K, Gálos R. 400 K.
 II. Tagdíjat fizettek: Papp F. 25 K, Anyal D. 15 K, Andai E. 30 K, Diósi G. 15 K, Dénes Sz. 30 K, Kálmán J. 30 K, Ferenci Z. 15 K, Badics F. 10 K, Kirchner Gy. 40 K, Szakács B. 40 K, Sajó S. 60 K, Szentiványi B. 40 K, Kozák L. 30 K, Szomolányi I. 30 K, Kasztner I. 15 K, Perepatits J. 15 K, Berzeviczy A. 15 K, Dósa J. 15 K, Petri M. 15 K, Heckenast K. 15 K, Varga L. 15 K, Tóth Gy. 30 K, Tolnai A. 30 K, Berzsényi F. 30 K, Varga Gy. 14 K, Eckhardt S. 20 K, Tieder Zs. 15 K, Tóth A. 15 K, Horváth Á. 15 K, Fehér J. 15 K, Balogh A. 15 K, Benkő J. 20 K, Pekár Gy. 20 K, Szentpétery J. 20 K, Balassa J. 30 K, Balogh J. 15 K, Lázár B. 25 K, Jánosi B. 26 K, Harsányi J. 23 K, Dengl J. 35 K, Sebestyén Gy. 30 K, Zsigmond F. 15 K, Edelstein B. 20 K, Lázár B. 25 K, Szalay J. 20 K, Krompaszky M. 20 K, Balogh P. 20 K, Bászel E. 20 K, Pötz E. 40 K, Kozák L. 30 K, Schmidt J. 30 K, Hellebrandt Á. 40 K, Szilágyi V. 40 K, Fedákné J. 15 K, Ihász F. 20 K, Sz. Tóth K. 30 K, Császár E. 15 K, Benő B. 20 K, Pásthly J. 25 K, Ercbrucker A. 25 K, Ágh L. 30 K, Nelky J. 15 K, Novák B. 15 K, Bleyer J. 15 K, Csefkő Gy. 15 K, Szász A. 20 K, Fülöp S. 15 K, Balás F. 15 K, Karsai E. 30 K, Tamás E. 15 K, Péczely J. 15 K, Paulovits J. 15 K, Kardos G. 30 K, Minay L. 30 K, Vámos E. 30 K, Fehér M. 30 K, Gárdonyi G. 30 K, Szabó M. 15 K, Bán A. 10 K, Jakab Ó. 30 K, Császár E. 50 K, Perényi J. 34.50 K, Szinnyi F. 10 K, Tolnai V. 20 K, Zolnai B. 10 K, Timár K. 10, Sárkány A. 15 K, Komjáthy A. 20 K, Ernyei J. 15 K, Várdai B. 40 K, Zsigmond F. 20 K, Gaal G. 20 K, Kóris E. 30 K, Kutassy M. 20 K, Terbócz J. 20 K, Fitz F. 20 K, Schuschny H. 20 K, Kis L. 20 K, Király Gy. 38 K, Mendől J. 20 K, Varga Z. 30 K, Kovács A. 15 K, Zsigmond F. 10 K, P. Mezey G. 20 K, Kemény K. 20 K, Horváth F. 20 K, Hajnóczy J. 20 K, Petri M. 20 K, Mokos Gy. 20 K, Ferenci Z. 20 K, Divald C. 20 K, Németh K. 40 K, Hetey J. 30 K, Pittroff P. 20 K, Dénes Sz. 10 K, Melich J. 20 K, Kádár J. 20 K, Hoffer A. 20 K, Andreánszky O. 20 K, Baky J. 20 K, Gedeon J. 20 K, Csernák Sz. 20 K, Veszprémi E. 20 K, Veszprémi V. 20 K, Pekár Gy. 20 K, Szerec J. 30 K, Zoltvány J. 50 K, Heckenast K. 20 K, Gulyás J. 20 K, Lakatos V. 20 K, Varga Gy. 20 K, Csanády S. 20 K, Varga L. 20 K, Hajdu J. 40 K, Farkas Gy. 30 K, Berzsényi F. 20 K, Gálik K. 20 K, Antal D. 20 K, Faragó F. 20 K, Horváth E. 20 K, Sándor P. 20 K, Bakos J. 20 K, Szeberényi L. 20 K, Fehérné Gaal J. 20 K, Lampérth G. 20 K, Horváth L. 20 K, Molec B. 20 K, Hein T. 20 K, Tattamenti B. 40 K, Bán A. 20 K, Szemkő A. 20 K, Balogh A. 20 K, Erdélyi J. 20 K, Dióssy G. 20 K, Erdélyi L. 20 K, Szalay J. 30 K, Nelky J. 20 K, Imre L. 20 K, Szigetvári J. 20 K, Szakács B. 20 K, Vörösváry F. 60 K, Kalocsai magyar-szakos tanár 20 K, Binder R. 15 K, Szinnyi J. 20 K, Tóth A. 20 K, Tihanyi G. 30 K, Agárdy L. 20 K, Hoselitz Gy. 30 K, Rubinyi M. 20 K.

Tóth Gyula 20 K, Szomolányi J. 20 K, Ernyei J. 5 K, Nagy J. B. 20 K, Debreczeni F. 20 K, Bánhegyi J. 20 K, Remenár E. 20 K, Bárdos R. 20 K, Jano J. 40 K, Gábor J. 40 K, Kiss J. 20 K, Gans J. 30 K, Mátray F. 20 K, Biró J. 35 K, Kispárti J. 30 K, Szimák F. 20 K, Mathisz J. 25 K, Schiller J. 20 K, Nádor L. 20 K, Ruzsonyi B. 20 K, Benczik F. 20 K, Zalai M. 20 K, Korpás F. 20 K, Tóth Gy. 20 K, Marton B. 20 K, Rakodeczay P. 20 K, Máté L. 35 K, Edelstein B. 20 K, Bartalus A. 20 K, Kádár T. 20 K, Szinyei F. 25 K.

III. *Előfizetési díjat fizettek:* Sárobgárdi főgimn. ig. 40 K, Zirci apátsági könyvtár 40 K, Győri áll. főreálisk. ig. 40 K, Kaposvári felső keresk. isk. ig. 90 K, Gödöllei rk. főgimn. ig. 85 K, Szegedi rk. főgimn. ig. 60 K, Kúnszentmiklósi ref. főgimn. ig. 40 K, Budapesti VII. (Barcsay-u.) áll. főgimn. ig. 30 K, Sárospataki áll. tanítóképző-int. ig. 10 K, Sátoralja-ujhelyi rk. főgimn. ig. 50 K, Szombathelyi áll. I. középisk. ig. 20 K, Kőszegi rk. főgimn. ig. 40 K, Zirci apátsági könyvtár 40 K, Budapesti III. ker. áll. főgimn. ig. 40 K, Aszódi ev. főgimn. ig. 25 K, Debreceni ref. főgimn. ig. 40 K, Békéscsabai evang. főgimn. ig. 60 K, Sárospataki ref. főiskolai könyvtár 35 K, Kalocsai Iskolánénék 60 K, Békéscsabai ev. főgimn. ig. 15 K, Debreceni rk. főgimn. 40 K, Szombathelyi rk. főgimn. ig. 60 K, Székesfehérvári rk. főgimn. ig. 40 K, Szombathelyi rk. főgimn. ig. 40 K, Kaposvári áll. főgimn. ig. 40 K, Pápai ref. főiskola könyvtára 20 K, Miskolci kir. kath. főgimn. önk.-kör 100 K, Győri rk. főgimn. ig. 15 K, Egri angol kisassz. önk.-kör 40 K, Pápai ref. tanítónő-képzőintézet ig. 40 K, Egri rk. főgimn. ig. 80 K, Budapesti Ranolder-Int. ig. 40 K, Pápai ref. tanítónőképző-int. ig. 45 K, Soproni áll. leánygimn. ig. 40 K, Vácsi rk. főgimn. 40 K, Joó J. 40 K, Jóba J. 40 K, Pannonthalmi Szent Benedek rend könyvtára 40 K, Budapesti Angolkisasszonyok ig. 40 K, Pápai rk. főgimn. ig. 40 K, Szegszárdi főgimn. önk.-kör 30 K, Vácsi rk. főgimn. önk.-kör 40 K, Szarvasi ev. főgimn. ig. 40 K, Tatai rk. főgimn. 40 K, Csornai prem. r. könyvtára 40 K, Székesfehérvári l.-gimn. ig. 40 K, Kőszegi Domokos Nővérek Nevelőintézetének ig. 40 K, Szombathelyi felső ker. isk. ig. 40 K, Kisujszállási ref. főgimn. ig. 40 K, Budapesti IX. ker. áll. főgimn. ig. 40 K, Szegedi Somogyi Könyvtár 40 K, Hajdunánási ref. főgimn. 80 K, Jászberényi áll. főgimn. ig. 40 K, Sárospataki rk. polg. leányisk. ig. 120 K, Egri rk. főgimn. ig. 40 K, Békéscsabai ev. főgimn. ig. 40 K, Dombóvári rk. főgimn. ig. 80 K, Győri rk. főgimn. ig. 25 K, Debreceni Közművelődési Könyvtár 40 K, Budapesti Egyetemi Könyvtár 20 K, Miskolci kir. kath. főgimn. ig. 40 K, Kecskeméti rk. főgimn. ig. 110 K.

IV. Az Országos Szabadoktatási Tanács adománya 12,000 K. A bevétel volt 1921 március 8-ig 23,051 K 65 f.

Dr. Agner Lajos pénztáros.

